

**TÜRKİYE’DE TURİZM SEKTÖRÜNE YAPILAN DOĞRUDAN YABANCI
SERMAYE YATIRIMLARI: 2000-2019 YILLARINA İLİŞKİN BİR İNCELEME**

ASLIHAN KERMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Elif DAĞDEMİR

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran/2021

JÜRI VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

TÜRKİYE’DE TURİZM SEKTÖRÜNE YAPILAN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: 2000-2019 YILLARINA İLİŞKİN BİR İNCELEME

ASLIHAN KERMAN

İktisat Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2021

Danışman: Prof. Dr. Elif DAĞDEMİR

Küreselleşme yolunda olan Dünya ekonomileri için ilave dış ülkelerin getirdikleri gelirler, ekonomilerin gelişmesi sürecinde çok önemlidir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ülkeye giren bu gelirler için birçok belirleyici etken ve türleri vardır. Ülkemizde ise bu faktörlerin en üst sırasında avantaj olarak coğrafi konumunun da etkili olduğu pazar büyüklüğü yer almaktadır. Yapılan incelemelerde Türkiye’ye en fazla yatırımın gerçekleştiği bölgenin Avrupa ülkeleri olduğu görülmüştür. En fazla yatırımın gerçekleştiği sektör ise hizmetler sektörü olduğu tespit edilmiştir. Ülke ekonomilerinin gelişmesi için çok önemli bir sektör olarak kabul edilen turizm sektörüne yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Dünya’daki durumuna bakıldığında, bazı dönemlerde turizm gelirlerinin artmasıyla birlikte GSYİH payının arttığı gözlemlenmiştir. Detayları çalışmada yer verilen turizm sektörünün istihdamın ve ihracatın değişiminde de etkili olduğu da görülmektedir. Türkiye’de ise turizm sektörünü kapsayan konaklama ve yiyecek faaliyetlerine gerçekleştirilen yurtdışından gelen yatırımların artışta olduğu tespit edilmiştir. Turizmin, Dünya genelinde de olduğu gibi, çalışmanın ilgili bölümlerde detaylandırılan GSYİH, istihdam ve ihracat içindeki payı ülkemiz için de etkilidir. Bütün bu konulara ilişkin sorun ve çözüm önerileri çalışmanın son kısmında yer almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, Turizm, GSYİH, İstihdam, İhracat

ABSTRACT

DIRECT FOREIGN CAPITAL INVESTMENTS MADE TO TOURISM SECTOR IN
TURKEY: FOR THE YEARS 2000-2019 A REVIEW

ASLIHAN KERMAN

Department of Economics

Anadolu University, Social Sciences Institute, June 2021

Supervisor: Prof. Dr. Elif DAĞDEMİR

For the world economies on the road to globalization, the incomes brought by additional foreign countries are very important in the process of developing economies. There are many decisive factors and types for these incomes that enter the country through foreign direct capital investments. In our country, there is a market size where geographical position is also effective as an advantage in the top of these factors. In the examinations, it was seen that the region with the most investments to Turkey was European countries. It has been determined that the sector with the most investments is the services sector. When we look at the situation in the world of foreign direct investment in the tourism sector, which is considered to be a very important sector for the development of national economies, it is observed that the share of GDP has increased with the increase in tourism revenues in some periods. It also seems that the tourism sector, details of which are included in the study, is also effective in the change of employment and exports. In Turkey, it has been found that investments from abroad in accommodation and food activities covering the tourism sector are on the rise. As in the world, the share of tourism in GDP, employment and exports detailed in the relevant sections of the study is effective within our country. The problems and solutions related to all these issues are included in the last part of the study.

Key Words: Foreign direct investments, Tourism, GDP, Employment, Export.

ÖNSÖZ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gerçekleştiği ülkelerde ekonomi tarafından yapılan bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde, ortaya büyüme yönüyle olumlu bir tablo çıkar. Ükelere her yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları verimli bir şekilde seyreteyebilir. Bu durumda yatırımları etkileyen faktörler, yatırım türlerini ön planda tutan fizibilite çalışmasının önceden etkin bir şekilde yapılması gereklidir. Ev sahibi ülkede olumlu sonuçlar meydana getiren doğrudan yabancı sermaye yatırımları, o ülkedeki istihdam, ihracat, ödemeler bilançosuna ve ekonomik gelişme gibi önemli faaliyetlere büyük katkılar sağlar.

Türkiye, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını gerçekleştirmek isteyen yabancı ülke yatırımcıları için değerli bir ülkedir. Gerekli yasal düzenlemelerin de gerçekleşmesiyle birlikte ülkemize Dünya'nın çeşitli bölgelerinden yatırımlar gerçekleşmiştir. Özellikle çalışmanın zaman aralığı olan 2000-2019 döneminde, bu yatırımlar ülkemizde birçok sektörde dağılımını gerçekleştirmiştir.

Turizm sektörü, birçok ülkede faaliyet gösteren ve ülke ekonomisine önemli katkıları bulunan dinamik bir sektördür. Dönemsel olarak faaliyetlerinin arttığı, bazı dönemlerde ise faaliyetlerinin durgunlaştığı ve birçok parametreye bağlı olan bu sektör, istihdam, ihracat, GSYİH gibi önemli faktörlere etki edebilmektedir. Ülkemizde ise turizm, ekonomik büyüme için önemli bir kilometre taşıdır. Türkiye coğrafi konumu ve birçok imkânlarıyla turizm sektörünün merkezidir. Ülkemiz, böylece turizm sektörüne önemli seviyelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları çekmeyi başarabilmektedir.

....../....../2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(İmza)

Aslıhan KERMAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
GRAFİKLER DİZİNİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EKONOMİK ETKİLERİ	2
1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Kavramsal Çerçeve	3
1.1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Kavramı.....	3
1.1.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Türleri	5
1.1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler	9
1.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Etkileri.....	16
1.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi.....	17
1.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdama Etkisi	21
1.2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İhracata Etkisi	25
1.2.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ödemeler Bilançosuna Etkisi	28

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNE YAPILAN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: 2000-2019 DÖNEMİ.....	31
2.1. Literatür Taraması.....	32
2.2. Türkiye Ekonomisine Yapılan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler	35
2.3. Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Yasal Çerçeve.....	40

2.4. Türkiye Ekonomisine Yapılan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Coğrafi Dağılımı.....	45
2.5. Türkiye Ekonomisine Yapılan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE TURİZM SEKTÖRÜ VE SEKTÖRE YAPILAN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: 2000-2019 DÖNEMİ	62
3.1. Literatür Taraması	63
3.2. Dünya Ekonomisinde Turizm Sektörünün Yeri.....	66
3.2.1. Turizm Sektörünün Toplam Dünya Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası İçindeki Payı.....	66
3.2.2. Turizm Sektörünün Toplam Dünya İstihdamı İçindeki Payı.....	68
3.2.3. Turizm Sektörünün Toplam Dünya İhracatı İçindeki Payı.....	70
3.3. Dünya’da Turizm Sektörüne Yapılan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	72
3.4. Türkiye Ekonomisinde Turizm Sektörünün Yeri.....	74
3.4.1. Turizm Sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla İçindeki Payı	74
3.4.2. Turizm Sektörünün İstihdam İçindeki Payı	77
3.4.3. Turizm Sektörünün İhracat İçindeki Payı	79
3.5. Türkiye’de Turizm Sektörüne Yapılan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	81
3.6. Sorunlar ve Çözüm Önerileri	83
KAYNAKÇA.....	87
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 1.1. <i>Dünya'daki doğrudan yabancı yatırım, net girişler GSYİH'nin yüzdesi.....</i>	19
Tablo 1.2. <i>DYSY'nin istihdam etkisi bakımından önem derecelendirmesi</i>	22
Tablo 1.3. <i>DYSY'nin istihdama olan doğrudan ve dolaylı etkileri</i>	24
Tablo 2.1. <i>Ev sahibi ülkede DYSY belirleyicileri</i>	36
Tablo 2.2. <i>4875 sayılı kanunun getirdiği bazı yenilikler</i>	42
Tablo 2.3. <i>4875 sayılı kanunundaki değişiklikler</i>	44
Tablo 2.4. <i>2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımları Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (AVRUPA)</i>	46
Tablo 2.5. <i>2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımları Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (AFRİKA).....</i>	48
Tablo 2.6. <i>2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımları Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (AMERİKA)</i>	50
Tablo 2.7. <i>2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımları Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (ASYA)</i>	52
Tablo 2.8. <i>2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımları Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (Okyanusya ve Kutup Bölgesi)</i>	53
Tablo 2.9. <i>2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımları Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (Toplam Dünya).....</i>	54
Tablo 2.10. <i>Sektörlerin kodlandırılması</i>	58
Tablo 2.11. <i>2000-2019 yılları arasında yurt dışındaki yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımları sektörel dağılımı (milyon ABD doları)</i>	59
Tablo 3.1. <i>Uluslararası turizm gelirlerinin GSYİH içindeki Payı (Dünya, 2000-2018)67</i>	
Tablo 3.2. <i>Dünya'da turizmin doğrudan yabancı sermaye yatırımları içindeki payı (%)</i>	72
Tablo 3.3. <i>2000-2019 yılları arasında Türkiye'de turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payı (%).....</i>	75
Tablo 3.4. <i>2000-2019 yılları arasında Türkiye'de turizm gelirleri ve toplam ihracat (mal ve hizmet).....</i>	79
Tablo 3.5. <i>Türkiye ekonomisine yapılacak yabancı yatırımları etkileyen faktörler sorun ve çözüm önerisi.....</i>	83
Tablo 3.6. <i>Türkiye ekonomisine yapılan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımı sorun ve çözüm önerisi (tarım sektörü)</i>	84
Tablo 3.7. <i>Turizm sektörünün toplam Dünya ihracatı içindeki payı ile ilgili sorun ve çözüm önerisi</i>	85
Tablo 3.8. <i>Türkiye'deki konaklama ve yiyecek sektörüne yapılan doğrudan yatırımlar ile ilgili sorun ve çözüm önerisi (2000-2019).....</i>	86

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1.1. <i>Dünya'daki doğrudan yabancı yatırım, net girişler GSYİH'nin yüzdesi grafiği</i>	20
Grafik 2.1. <i>Gelişmekte olan ülkelerde DYSY kararlarındaki faktörlerin önem sırası (kritik +önemli) (%)</i>	37
Grafik 2.2. <i>Yıllara göre Türkiye rekabetçilik sıralaması (2007-2019)</i>	38
Grafik 2.3. <i>Rekabetçilik alanında kıyaslama yapılan faktörlerin Türkiye için sıralaması</i>	39
Grafik 2.4. <i>Avrupa bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımları (2000-2019)</i>	47
Grafik 2.5. <i>Afrika bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımları (2000-2019)</i>	49
Grafik 2.6. <i>Amerika bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımları (2000-2019)</i>	51
Grafik 2.7. <i>Asya bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımları (2000-2019)</i>	53
Grafik 2.8. <i>Okyanusya ve Kutup bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımları (2000-2019)</i>	54
Grafik 2.9. <i>Toplam Dünya üzerindeki farklı bölgelerdeki yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımları (2000-2019)</i>	55
Grafik 2.10. <i>Yurt dışındaki yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımlarının bölgelere göre karşılaştırılması (2000-2019)</i>	56
Grafik 2.11. <i>Yurt dışındaki yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımlarının sektörel dağılımı (2000-2019)</i>	60
Grafik 3.1. <i>2000-2019 Dünya, seyahat ve turizmin istihdama katkısı</i>	68
Grafik 3.2. <i>2000-2019 Dünya, GSYİH yüzdesi açısından seyahat ve turizmin istihdama katkısı</i>	69
Grafik 3.3. <i>2000-2019 Dünya, istihdam artışına seyahat ve turizmin katkısı</i>	69
Grafik 3.4. <i>2000-2018, uluslararası turizm gelirleri toplam ihracatın (mal ve hizmet) yüzdesi (Dünya)</i>	71
Grafik 3.5. <i>Dünya'da turizmin doğrudan yabancı sermaye yatırımları içindeki payının yüzde olarak değişimi</i>	73
Grafik 3.6. <i>Türkiye'de turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payı (2000-2019)</i>	76
Grafik 3.7. <i>2000-2019 yılları arasında Türkiye'de seyahat ve turizmin istihdama katkısı</i>	77
Grafik 3.8. <i>2000-2019 yılları arasında Türkiye'de seyahat ve turizmin istihdama katkısı</i>	78
Grafik 3.9. <i>Türkiye'de turizm gelirinin toplam ihracata yüzde olarak oranı (2000-2019)</i>	80
Grafik 3.10. <i>Yurtdışındaki yerleşik kişilerin Türkiye'deki konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerine doğrudan yatırımları (milyon \$) (2000-2019)</i>	81

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

DYSY: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

IMF: International Monetary Fund

AR-GE: Araştırma-Geliştirme

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

DYY: Doğrudan Yabancı Yatırım

UNCTAD: United Nations Conference on Trade and Development

WIR: World Investment Report

AB: Avrupa Birliği

TÜRMOB: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği

WEF: World Economic Forum

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TÜRSAB: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

GİRİŞ

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı kavramı, özellikle teknolojinin, iletişimin ve ulaşım gibi önemli etkenlerin geliştiğı son dönemlerde daha da çok değer kazanmıştır. Ülkeler bu yatırımlar sayesinde ekonomilerini bir üst seviyeye çıkartırlar, geliştirirler. Bu durum da ev sahibi ülkelere birçok alanda avantaj sağlar.

Çalışmada öncelikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tanımlanması, türleri ve bu yatırımları etkileyen faktörler incelenmiştir. Özellikle doğrudan yabancı sermaye türleri ve bunları etkileyen faktörler, yatırımların verimini de belirlemektedir. İncelemeler kapsamında bu yatırımların istihdama, ihracata ve ödemeler bilançosuna etkisi de yer almaktadır. Ekonomik büyümenin bir göstergesi olan istihdam, ihracatın artması ve aynı zamanda ödemeler bilançosundaki tablonun olumlu yöne yönelmesi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının da katkılarıyla olabilmektedir.

Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen birçok faktör vardır. Çalışmada bu faktörlerin etki derecesi ve ülkemizde yabancı yatırımlar için yol gösterici olan yasal düzenlemeler yer almaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları birçok sektöre uzanmıştır. Bu bağlamda 2000-2019 döneminde ülkemize yapılan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel ve coğrafi dağılımı da çalışmada incelenmiştir.

Turizm sektörü ülke ekonomilerine katkı anlamında çok değerli bir sektördür. Bu sektörün Dünya’daki GSYİH, istihdam ve ihracat içindeki payı, aynı zamanda Türkiye’deki turizm sektörünün GSYİH, istihdam ve ihracat içindeki payı da bu çalışma içinde detaylandırılmıştır. Son olarak ise Türkiye’de turizm sektörüne yapılan yabancı yatırımlar çalışma kapsamında incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EKONOMİK ETKİLERİ

2000-2019 yıllarına ilişkin Türkiye’de Turizm Sektörüne Yapılan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenmesi kapsamındaki çalışmanın bu kısmında ilk olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelik kavramsal çerçeve anlatılacaktır. Yine aynı kısımda ülkelerin ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının türleri ve özellikle bu yatırımların gerçekleşmesinde büyük payı olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler detaylarıyla teorik olarak sunulacaktır.

Aynı bölümde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının (DYSY) ekonomiye olan bazı önemli etkilerinden söz edilecektir. Bu etkiler kapsamında DYSY’nin ülkelerin birçok alanda gelişiminin temel noktası olan ekonominin büyümesine etkisi incelenecektir. Ülke içindeki mevcut işgücünün ekonomik kalkınmaya etkisi anlamında önem kazanan istihdamın DYSY’den ne kadar etkilendiği ele alınacaktır. DYSY’nin yine ülke ekonomisine büyük katkıda bulunan ihracata etkisi anlatılacaktır. Son olarak bu kısımda yine DYSY’nin ödemeler bilançosuna etkisi üzerinde durulacaktır.

1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Kavramsal Çerçeve

DYSY kavramı, ülke ekonomileri için son dönemlerde çok önemli bir tanımdır. Bu kavramın ev sahibi ülkelerde farklı parametreler doğrultusunda farklı türleri vardır. DYSY'nin çeşitliliği, yapılan yatırımların verimliliğini de etkilemektedir. Bu yatırımları etkileyen birçok faktör vardır. Çalışmanın bu bölümünde bu konular detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

1.1.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Kavramı

DYSY yüzeysel olarak, başka bir ekonomi şartları altındaki bir yatırımcının belirli faktörleri ve şartları değerlendirmesi neticesinde karar vererek başka bir ekonomik parametrelerde olan işletmeye yapmış olduğu bir yurt dışı yatırımı olarak tanımlanabilir. DYSY için çeşitli tanımlar mevcuttur.

Ak ve Zengin (2020, s.87)'e göre DYSY'nin ülkeler bazında da onaylanan ve OECD tarafından yapılan tanımlama ise; Doğrudan yabancı yatırımcı tarafından, başka bir ülkede ikamet eden bir işletmede veya sektörde kalıcı bir yapı oluşturmak amacıyla yapılan uluslararası yatırımlar olarak belirtilmiştir.

Uzun'a (2010, s.8) göre, DYSY bir işletmenin üretimini, kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesine aktarmak üzere kendi merkezinin dışında bulunan ülkelerde üretim sistemini oluşturması veya hali hazırdaki üretim tesislerini yatırımları doğrultusunda satın alması olarak tanımlamaktadır.

Nikolova'ya (2016, s.348) göre, bazı kesimler DYSY'nin çok uluslu şirketlerin bir ekonomiye dâhil olma veya şirkete ortak olma aracı olduğunu savunurlar. Hatta bu durumu rakipleri ile yönetmek ve pazar paylarını artırmak için kullandıkları bir vasıta olarak tanımlanabilir.

Farklı bir ülkenin pazarında iş yapmak isteyen bir yatırımcının veya şirketin önünde bazı seçenekler vardır. Bunlardan ilki, kendi üretim başka bir ülkeye satmak yani ihracat yapmak, pazarında iş yapmak istediği ülkedeki bir şirkete kendi teknolojisini ve isim hakkını kullanmasını kabul etmek, son olarak da ülke pazarına yukarıda tanımlanan DYSY ile birlikte girmektir. Küreselleşen Dünya yapısında ve gelişen teknoloji sayesinde ülkeler arasındaki iletişim kopmadan devam edebilmektedir. Bu durum diğer ülke pazarındaki yurt dışı yatırımı hedefleyen yatırımcılar yani DYSY için son derece önemlidir.

2003 yılında Türkiye’de yasalaşan Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nda yer alan 2’nci maddede doğrudan yabancı yatırım için tanımlama mevcuttur. Kanunda yer alan bu tanımlama;

“ Doğrudan yabancı yatırım: Yabancı yatırımcı tarafından,

• Yurt dışından getirilen;

- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasına alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,
- Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),
- Makine ve teçhizat,
- Sınaî ve fikrî mülkiyet hakları,

• Yurt içinden sağlanan;

- Yeniden yatırımda kullanılan kâr, hâsılat, para alacağı veya malî değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,
- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar,

Gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla;

1-) Yeni şirket kurmayı veya şube açmayı,

2-) Menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az % 10 hisse oranına ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı ” ¹ şeklinde tanımlar.

¹ 17/06/2003 tarih ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu.

IMF’de yer alan doğrudan yabancı yatırımın tanımı, ikamet edilen ülke veya ülkelerin dışındaki başka bir ülkede faaliyet gösteren doğrudan yatırım işletmesini; bununla birlikte anonim, kamu ya da özel işletmeyi ve bir grupta temaslı olan kişi veya adi şirket olarak tanımlamaktadır (Karakoç, 2020, s.8).

DYSY, bir ülkede sermaye var olmadığı zaman o yatırımların yerini alır ve böylece o ülkede kalkınmayı ön plana çıkartmış olur. Olokoyo’ya (2012, s.3) göre, yabancı yatırım girişi, özellikle DYSY ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu algılanmıştır. Çeşitli doğrudan yatırım türleri ile sürdürülebilir bir büyüme ve gelişmeye ulaşmak çok önemlidir. DYSY, dış borçları kapatmak için önemli bir kaynak olarak görülmekte ve rekabetçi verimlilik elde etmenin bir yolu olarak gözükmektedir.

1.1.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Türleri

Jansen ve Stokman’a (2004, s.16) göre, şuna kadar gerçekleştirilen bütün çalışmalar ülkeler arasındaki DYSY bağlantılarına odaklanmaktadır. Tabi ki ekonomiler de uluslararası ticaret bağları mevcut ancak bu uluslararası ticaretin alternatif bir yoludur. Aynı zamanda birbirine çok yatırım yapan ülkeler zaten birbirleriyle çok ticaret yapma eğilimindedirler.

Başka bir ülkede faaliyetlerini sürdüren bir şirket, ülke dışına yapacağı doğrudan yabancı yatırıma karar verme aşamasında aynı zamanda dış piyasaya giriş biçimini de belirlemektedir. Böylece aşağıdaki kısımlarda detaylandırılacak olan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının türleri ortaya çıkmıştır. DYSY türleri, yatırım yapılacak ülkenin şartlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu nedenle yatırım yapacak olan şirketin her ülkenin pazarına olan yatırımını farklı şekilde olabilmektedir.

A. Ortak Girişim

Ertuğrul’a (2020, s.9) göre, birbirinden farklı iki ya da daha fazla gerçek veya tüzel kişinin, ortak amaçlar doğrultusunda kaynaklarını bir araya getirerek yeni bir yatırım yapmaları ortak girişim olarak ifade edilmektedir. Uzun veya kısa süreli olabilen bu girişimler, birbirine rakip firmaların, işbirliği amacıyla yaptıkları ortak girişimler birçok alanda çok ortaklı girişimler olarak adlandırılmaktadır. DYSY için ortak girişim gerçekleştiren firmalar, üretim kapasite ve kabiliyetlerini arttırmak, masrafları azaltmak, AR-GE faaliyetlerini arttırmak, çıkan ürünlerin pazarlığını yapmak ve piyasaya daha etkili girebilmek amacıyla ortak girişim kapsamında yeni anlaşmalar yapmaktadır.

Miller, Glen, Jaspersen and Karmokolias’e (1997, s.26) göre, ortak girişim yatırım türü genelde gelişmekte olan ülkelerde, yerli firmalar ile yurt dışı kaynaklı yabancı şirketler arasında, karşılaştırma yapılarak elde edilen avantajlardan faydalanma durumuna bağlıdır. Yatırımcılar teknoloji temelli ürünler ve üretim tekniklerini ev sahibi ülkeye getirirken, yerli firmalar ise pazar tecrübesi ile bu ortaklığı oluştururlar.

Böylece firmaların gerçekleştirdiği yatırımlar ile teknoloji birleşmeleri de oluşmaktadır. Bu durumda DYSY gerçekleştirilen sektöre önemli bir katkı vermektedir.

B. Şirket Birleşmeleri ve Satın Almaları

Şirket birleşmeleri, yabancı bir firmanın ev sahibi ülkede bulunan diğer bir firmayla çeşitli şartlar altında birleşmesini ifade etmektedir. Aynı zamanda, şirketler arası birleşmeler, şirketlerin evliliği olarak da adlandırılmaktadır. Satın alma ise, ev sahibi ülkedeki mevcut bir şirketi yabancı yatırımcı tarafından satın almayı ifade etmektedir (Alitoska, 2019, s.10-11).

Bir veya birden fazla yatırımcının ev sahibi olan ülkede bir şirketi satın alması olarak tanımlanabilir. Bazı yatırım türlerinden ayıran en belirgin özelliği, yatırımcının satın aldığı şirketin kaynaklarının tamamını kullanmasıdır (Meyer and Estrin, 2001, s.577).

Yatırımcı şirketler tarafından en çok tercih edilen DYSY türüdür. Uluslararası platformda, şirket birleşmeleri ve satın almaları, DYSY türlerinin üçte ikisi kadardır. Şirket birleşmeleri ve satın alma yoluyla, teknolojiyi en baştan üretmek yerine daha düşük bir maliyet ile içselleştirmek şirketler için ciddi boyutta maliyet fırsatları oluşturmaktadır. Bu sebeple şirket büyük çapta üretim yaparak avantaj sağlar (Ertuğrul, 2020, s.10).

C. Stratejik Birleşmeler

Nur ve Dilber (2017, s.19)'e göre bir veya birden fazla sayıda yerel şirket ile ortak bir girişimde bulunmak, mülkiyeti tek başına kendisine ait olan yeni bir şirket oluşturmak, hali hazırda bir yerel firma ile birleşmek veya onu satın almak, bir veya daha çok sayıdaki ortaklar ile stratejik birlik kurmak olarak DYSY'nin türü olan stratejik birleşmeleri tanımlamıştır.

Bu türde genellikle teknoloji ön plana çıkmıştır. Yatırım yapacak olan şirketler, yurtdışında bulunan ve kendisinden teknoloji olarak ileri seviyede olan şirket ile birlik kurabilmektedir. Böylece teknoloji transferi gerçekleşir. Stratejik birleşmelerde ilk olarak hisse senetleri değiştirilerek sonrasında üretim gerçekleşir. Sonraki aşama ise ortak bir pazarlama anlaşmaları yapmaktır. Birlik kurmak için oluşturulan parametrelerin fazla olduğu bu süreç her zaman olumlu bir şekilde sonlanamayabilir.

D. Yerel Pazarda Yeni Firma Kurma

DYSY'nin gerçekleştirilmesi kapsamında yurtdışındaki pazarlara girebilmek için, yatırımın yapılacağı ülkede bütün mülkiyet haklarına sahip olunan yeni bir işletme kurmaktır. Bir firmayı satın almak yerine yeni bir firma kurmak, sistemin istenildiği gibi tasarlanmasına ve geliştirilmesine olanak sağlar. Ortakların söz konusu olmadığı DYSY türünde, üretim, satış-pazarlama ve benzeri faaliyetlerde kontrol ve idari güç tamamen yatırımı gerçekleştiren taraftadır (Kurtuldu, 2014, s.25-26).

Bu türün olumsuz yönü olarak, bütün riskin DYSY yapan işletme tarafından alınmış olmasıdır. Bu türde yatırım yapmak maliyet anlamında oldukça yüksektir. Yatırımcıların böyle bir karar almadan önce ileri seviyede fizibilite çalışması yapması tavsiye edilebilir. Aynı zamanda bu DYSY türü Greenfield yatırımlar olarak da ifade edilebilmektedir.

E. Yatay ve Dikey Yatırımlar

Yabancı yatırım açısından DYSY iki çeşit girişim vardır. Bunlar yatay ve dikey yabancı yatırımlardır. Yatay yabancı yatırım, ticaret fiyatlarını ve yerel pazarlara girişi önemli bir etken olarak sayarken, dikey yabancı yatırım ise değişken fiyatları ve üretimin ülkeler arasındaki dağılımını inceler. DYSY'nin ara mal ve girdi üretmeye karar vermesi dikey yatırım, yatırımcı firmaların merkezleri ile beraber aynı malı üretmesi yatay yatırım olarak özetlenmektedir (Gök, 2008, s.14).

Özcan ve Arı'ya (2010, s.8) göre, dikey DYSY, firmanın üretim zincirine ait olan coğrafik yerleştirilmesini içermektedir. Düşük ücretin çoğunlukta olduğu ülkelerde, ara ürünler imal edilmekte ve daha sonra da bu ürünler yüksek ücretli ülkelere, genellikle de yatırımcı şirketin bulunduğu ülkeye gönderilmektedir. Genelde etkinlik arayan DYSY veya hammadde arayan DYSY olarak isimlendirilir. Yatay DYSY ise, yerel pazarı hedef haline getirip orada hizmet vermektedir. Yatay DYSY'nin amacı, pazara yönelik üretim aşamasında ortaya çıkan maliyetleri, en aza indirmek ve değişen şartlar altında taleplere cevap vererek rekabetçiliği artırmaktır.

Örneğin, otomobil parçası üreten bir fabrikanın bu parçaları üretmesi için gerekli olan hammadde teminini yabancı bir şirket tarafından yatırımlar doğrultusunda gerçekleştiriyordur. Yabancı şirket tarafından gerçekleştirilen bu DYSY türü dikey olandır. Yatay DYSY'e bir örnek olarak, Türkiye'de beyaz eşya üreten sektörde faaliyet gösteren bir fabrikanın, aynı şubesini yabancı bir dış ülkede de yeni bir şubesini açması, yatay DYSY'dir. Bu bağlamda her iki yatırım türü de tercih edilen ve yaygın doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır.

Soci'ye (2007, s.299) göre, pazar arayışı stratejisi olarak, üretimi kopyalayan yatay yabancı sermaye yatırımlarının ön planda tutulması gerekirken, verimlilik arayan çok uluslu şirketlerin ise dikey yabancı sermaye yatırımlarını seçmesi gerekliliğini savunmuştur.

1.1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler

DYSY gerçekleşmesinde ev sahibi ülkenin sosyal ve ekonomik koşulları büyük önem taşımaktadır. Yurt dışı kaynaklı yatırımcılar ilk olarak sosyal ve kültürel açıdan kendilerine benzeyen ülkeleri tercih etmektedirler. DYSY’i etkileyen faktörler kapsamında gerçekleştirilen çalışmaların çoğunda ekonomik değişkenlerin (Kâr, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, Gayri Safi Milli Hasıla, Ödemeler Dengesi, Büyüme Oranı, Enflasyon Oranı, Gelir Düzeyi, Verimlilik ve Döviz Kurları) etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır (Aydemir, Arslan ve Uncu, 2012, s.73).

Bu bağlamda DYSY’nin olumlu sonuçlanabilmesi için yabancı yatırımcıların, yatırım yapacağı ülke için önemli derecede araştırma yapmaları gerekmektedir. Aşağıdaki kısımlarda detaylandırılacak olan yatırımı etkileyen bu faktörlerin dönem dönem veya anlık olarak değişim göstermeleri olasıdır. Çünkü küreselleşen dünya ekonomisi yapısında bu tarz değişimler hiç de şaşırtıcı olmamaktadır. Bu yüzden yabancı yatırımcıların DYSY için her türlü senaryoya göre hazırlıklı olması, yatırımın verimli ve olumlu sonuçlanması açısından önemlidir.

1-) Piyasa Hacmi: Yatırımı gerçekleştirilecek olan ev sahibi ülkenin pazar büyüklüğü, DYSY için çok önemli bir faktördür. Son derece geniş ve büyük bir pazar yabancı yatırımcı için son derece çekicidir. Bunun sebebi, pazarın oldukça büyük olması ölçek ekonomilerine olanak sağlayarak etkin bir şekilde üretimin gerçekleşmesidir (Özcan ve Arı, 2010, s.70).

Piyasa büyüklüğü değişkenlerinin, sermaye akışlarını olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. Bunun sebebi, büyük ölçekli ekonomiye sahip ülkelerde, küçük ölçekli ekonomiye sahip ülkelere göre daha fazla sermaye akışının olmasıdır (Amaya and Rowland, 2004, s.24).

Ev sahibi ülke pazarı hacmi ne kadar büyük olursa birçok önemli unsur yatırımın önünü açar. Örneğin; A ülkesinin pazarı çok geniş ve bu yüzden de teknoloji, üretim kabiliyeti, satış-pazarlama, yönetsel ve benzeri alanlarda ileri seviyede kontrol ve güce sahiptir. B ülkesi ise pazarı küçük seviyede ve teknoloji, üretim gibi temel konularda istenilen seviyede değildir. Yabancı yatırımcı gerekli araştırmaları tamamlayıp, yatırımının olumlu sonuçlanması için pazarının daha geniş olmasıyla birlikte imkânlarının daha iyi olduğu A ülkesine yatırımı kararı alması yüksek bir olasılıktır. Sonuç olarak pazar büyüklüğü yani piyasa hacmi yatırımcıların kararında etkin olan en önemli faktörlerden birisidir.

2-) Ölçek Ekonomileri ve Ekonomik Büyüme: Candemir'e (2009, s.661) göre, ölçek ekonomileri, bir işletmenin üretim hacmindeki artış sebebiyle birim maliyetlerin düşmesi olarak ifade edilebilir. Yani bu ekonomilerde, çıktı artarken bir işletmenin ortalama ürün maliyetinin azalmasıdır. Bu durum birim maliyetlerin azalması için daha büyük bir fabrikanın devreye sokulması ile gerçekleşebilir. Daha büyük bir fabrika, daha büyük iş bölümünün oluşmasına katkıda bulunur.

Erdoğan'a (2011, s.81) göre, ev sahibi ülkenin GSMH'sı, iç pazar büyüklüğünü ve potansiyel talebi göstermesi açısından, DYSY'yi etkileyen faktörlerden birisidir. DYSY ile ekonomik büyüme arasında ilişki aslında iki yönlüdür. Ekonomik büyüme yabancı yatırımları çekerken, yabancı yatırımlar da ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır.

Ölçek ekonomileri ve ekonomik büyüme faktörleri, DYSY için çok önemli bir nedendir. Bir ülkenin GSMH'sı diğer ülkelere göre ne kadar öndeyse o ülkedeki ekonomik büyüme istikrarlıdır. Bu durum da yatırımcı için kafa karışıklığı olmaktan çıkıp, güvenli bir yatırım sonucunu doğurmaktadır. Ölçek ekonomi kavramı ise yatırımcıların özellikle üretim maliyeti anlamında önemli bir avantaj sağlayacak faktördür.

3-) Döviz Kuru: Döviz kuru, yabancı ülkelerde üretilen malların yurtiçinde üretilen mallar cinsinden fiyatını yansıtan ve yatırımı gerçekleştirilecek ülkelerin rekabet gücünü etkileyen bir unsurdur. Döviz kuru politikaları yabancı yatırımcı açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bunun nedeni, çok uluslu şirketler birçok ülkede faaliyet gösterdikleri için çok sayıda para birimi ile çalışmak zorunda olmalarıdır. Bu kapsamda ev sahibi ülkedeki döviz kurlarındaki değişkenlik yatırım yapacak olan çok uluslu şirketlerin hem kârlılığını hem de üretim yeri tercihlerini etkilemektedir. Döviz kurlarının yükselmesi ulusal paranın değer kaybetmesi anlamına gelmektedir. Aslında bu durum ev sahibi ülkede üretimi gerçekleştiren malların ihracata yönelmesine sebep olup, doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleştiren olan yatırımcıları olumlu anlamda etkileyebilir. Diğer yandan döviz kurundaki dalgalanmaların yüksek olması ithalat maliyetinin artmasına yol açmakla birlikte rekabet gücünü azaltacaktır. Bu sebeplerle döviz kurunun DYSY üzerindeki net etkisi farklı seyredebilmektedir (Kaparova, 2019, s.63).

Değişik parametrelerin olduğu durumlarda uluslararası kuruluşlar için döviz kurunun sürekli değişken olması sorun oluştursa da, bu aynı zamanda bir takım fırsatlar da doğurmaktadır. Örneğin; döviz kurunun sürekli değişmesinden oluşabilecek artışlar riskler için yatırımcıya dezavantaj sağlasa da aynı zamanda üretimi daha düşük maliyetli yerlerde yapma avantajını sağlayabilmektedir (Sung and Lapan, 2000, s.411-412).

Bu bağlamda, yatırımı gerçekleştirilecek ülkedeki para birimi değerinin artması, bu ülkedeki kişilerin satın alım gücünü artırabilir. Bu durumda iç piyasa yönlü doğrudan yabancı sermaye yatırımı girişini yükseltebilir.

4-) Politik İstikrar: Politik istikrar ekonomik gelişme süreci ve bir ekonominin ilerleme düzeyi üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. DYSY'nin ayırt edici bir özelliği de bir kez yatırım yapıldıktan sonra yabancı yatırımcı, yatırımı gerçekleştiren ülkedeki hükümetin yatırım kararının alındığı ortama ilişkin getireceği yasal düzenlemeleri değiştirmesinin mümkün olmamasıdır. Bu konuda yatırım kararının alındığı ortamda ev sahibi ülke hükümetlerinin uygulamaya koydukları yeni yasal düzenlemeler sonucunda ortaya çıkabilecek haksızlığı önlemek amacıyla uluslararası mahkemelerin kurulmasına yönelik yapılan girişimlere rağmen, çok uluslu şirketler ile ev sahibi ülkeler arasındaki yapılan sözleşmelerin uygulanması söz konusu değildir. Politik istikrarın sağlandığı ülkelerde uygulanacak ekonomi politikalarının devamlılık sağlanması ön görülmekte ve bu nedenle firmaların yatırım kararları üzerinde önemli bir etkisi olduğu kabul edilmektedir (Kardaşlar, 2019, s.95-96).

Tünsoy'a (2019, s.303) göre, bir ülkede politik yapı yatırımın uzun süre devam etmesi risk oluşturuyor ise yabancı yatırımcılar o ülkeye gelme konusunda isteksiz olacaklardır. Çünkü o ülkede muhtemel bir savaş, iç savaş durumları ve benzeri gibi bir takım endişe ve beklentiler yabancı yatırımcıyı yatırım yapmaktan endişelendirebilir. Çünkü yönetimdeki değişim eğilimleri ülkedeki politika belirsizliğine neden olabilecek hatta bazı durumlarda mülkiyet haklarına yönelik bir tehdit olarak algılanmasına sebep olabilir. Bir ülkedeki mülkiyet haklarına olan güvenin azalması, sözleşmelerin yerine getirilme zorluğunun artması DYSY'nin azalmasına neden olabilir.

UNCTAD'a (2005, s.5) göre, bir ülkeye DYSY çekebilmek için, öncelikli olarak siyasi açıdan istikrarın olması gerekmektedir. Ülkeleri yöneten hükümetler, DYSY'yi ülkelerine çekebilmek için gerekli imkânların doğru bir şekilde oluşturulmasında önemli rol oynarlar.

Politik istikrarın sağlandığı ekonomiler, yatırımcılar için rahat bir yatırım ortamını ifade eder. Değişkenlerin daha az veya bu değişkenlerin öngörülebilir seviyede olması doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapacak şirket için tercih edilebilir en önemli faktörlerden birisidir.

5-) Kârlılık: Göz'e (2009, s.1) göre, çok uluslu şirketleri başka ülkelerde yatırıma yönlendiren temel sebep kârdır. Ancak kârlılık kadar önemli olan bir başka unsur ise bu kârlılığın devam etmesidir. Kârın devamlılığını sağlayan en önemli etken ise ekonomik ve siyasi istikrardır.

DYSY ev sahibi ülkeye gelirken en önemli birincil amaç, kâr elde edeceği yatırım alanlarının bulunmasını hedeflemektedir. Bu sebeple de yabancı sermayenin aradığı ekonomik belirleyicilerin başında pazar çekiciliği gelmektedir. Pazar arayışındaki DYSY için ev sahibi ülkedeki pazar genişliği, pazarın gelişme hızı, bölgesel ve küresel pazarlara erişim olanağı, ülkelere ait tüketici tercihleri ve yurtiçi ticaretin gelişmişliği ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü yabancı yatırımcılar açısından pazarın gelişmiş olması ve gelişmişlik hızı daha fazla talep, buna bağlı olarak da daha fazla kârlılık anlamına gelmektedir (Kudar, 2010, s.20-21).

Kârlılık, birçok faktörün olumlu sonuçlanmasında oluşabilecek bir unsurdur. Aslında DYSY için yatırım kararı alan şirketler belirleyici faktörleri göz önüne bulunduklarında (piyasa hacmi, ekonomik ve politik istikrar, döviz kuru gibi) kâr etme ihtimalleri yüksektir. Değişen dünya ekonomisi yapısında kârlılığın devamı yatırımcı şirketler için çok önemlidir. Bu yüzden de istikrarın üst seviyede olduğu bir ülke piyasasında yatırım yapmak, yatırımcı için avantaj sağlamaktadır.

6-) İşgücü Maliyeti: Calda'ya (2009, s.24)'e göre, yabancı yatırımcı, çalışanlarını yatırım yapacağı ülkeden seçeceği için, DYSY kararı almadan önce o ülkedeki geçerli olan ücret düzeyine ve işgücünün niteliğine önem vermektedir. Özellikle emeğin yoğun olduğu sektörlere yatırımın gerçekleştirilmesi bu konuyu daha da ön plana çıkartmaktadır. Üretimdeki emeğin yoğun olduğu aşamasını ücret düzeyinin düşük olduğu az gelişmiş bir ülkeye kaydırmak, kârlılık miktarını arttıracaktır. Ayrıca yatırım yapılacak ülkedeki işgücünün nitelikli/egitimli olması DYSY'i olumlu yönde etkileyecektir.

İşgücü maliyetleri ile DYSY arasındaki ilişki de iki görüş mevcuttur. İlki, işgücü maliyetlerinin düşük olması geliştirmekte olan ülkeler yönünde DYSY girişlerini artırmaktadır. Bu nedenle işgücü maliyetleri ile DYSY girişleri arasında negatif bir ilişki vardır. İşgücü maliyetlerinin yüksek olması ise, ülkedeki mal ve hizmet fiyatlarının yüksek olması sonucunu ortaya çıkartır. Bu da piyasalardaki rekabet gücünü zayıflatmaktadır. İkinci görüş ise, işgücü maliyetleri ile DYSY girişleri arasında bir ilişkinin olmadığını savunur. Bu görüştekilere göre, işçilik maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payı oldukça küçüktür. Bu nedenle de yabancı yatırımcılar açısından işgücü maliyeti üretim kararında etkili olmamaktadır. Ancak yabancı yatırımcılar DYSY yerini belirlerken, işgücü maliyetlerinin düşük olmasına bakmamakta işgücü verimliliğini de dikkate almaktadır (Bayar ve Öztürk, 2016, s.68).

Cohen'a (2007, s.124-125) göre, ürünü ilk imal eden işletme maliyet ve rekabet üstünlüğünü devam ettirmek için özellikle işgücünün ucuz seyrettiği geliştirmekte olan ülkelerde yapmakta ve buralara DYSY gerçekleştirmektedir.

İşgücü maliyetini DYSY'yi etkileyen bir faktör olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Çünkü yatırımı gerçekleştirecek şirket için, ev sahibi ülkedeki üretimi etkileyecek herhangi bir maliyetin düşük olması, yatırımcı için bir avantajdır. Burada kritik olan husus işgücü maliyeti düşük olduğunda işgücü veriminin etkilenip etkilenmediğidir.

7-) Dışa Açıklık: Tandoğan'a (2010, s.30-31) göre, bir ülkenin dışa açıklık seviyesi, ülkenin sahip olduğu dış ticaret hacminin Gayri Safi Milli Hâsılaya bölünmesi ile ölçülür. Yatırımların daha çok ticaret yapılabilir sektörlerde gerçekleşmesiyle, dışa açıklık seviyesi yüksek olan ülkeler DYSY'nin gerçekleşmesi söz konusudur. Değişen dünya yapısında ülkelerin birbirleriyle olan teması, ekonomi politikalarının içe veya dışa yönelmesi dışa açıklık olarak ifade edilebilir.

İthalat ve ihracat serbestliğinin DYSY'nin ihtiyacı olan ara mallarını ithal etme ve üretilenleri ihraç etme hususlarında yatırımcı şirkete hareket kolaylığı sağlayacağı net bir şekilde bellidir. Bütün bunlar dışa daha fazla açık olan ülkelerde gerçekleştiği düşünülürse, dışa açıklık doğrudan yabancı sermaye yatırımını bir ülkeye kazandırabilir (Karagöz, 2007, s.938-939).

Bu bağlamda bir ülke kendisine yatırım yapılması isteniyorsa, özellikle ticari anlamda dışa açıklığı mevcut olmalıdır. Dışa açıklık ile DYSY arasında doğru orantılı bir ilişki söz konusudur.

8-) Altyapı: Yatırım gerçekleştirilecek ülkede yer alan güçlü bir altyapının, DYSY gerçekleşmesinde belirleyici olduğu gözlemlenmektedir. Bu altyapı faktörünü açıklamak için enerji ve ulaştırma alanındaki kamu yatırımlarının bütçe içindeki payı, km²'ye düşen otoyol ve demiryolu ve her yüz kişiye düşen telefon hattı gibi parametreler kullanılır (Nur ve Dilber, 2017, s.31).

Uulu'ya (2016, s.29) göre, yatırım yapılacak ülkenin iletişimi, ulaşımı ve gelişmiş bir lojistik alt yapının olması, doğrudan yabancı sermaye yatırımı için yüksek seviyede belirleyici bir unsurdur. Ülkedeki sanayi bölgelerinin ve ulaşım ağının gelişmiş olması, enerji ve iletişim sektörüne yapılan harcamalarının fazla olması, yatırımcıları çekmektedir. Dünya üzerindeki çoğu ülkede karayolları, limanlar, demiryolları, iletişim ve teknoloji sistemleri güçlü bir altyapının temellerini oluşturmaktadır. Kalite seviyesi yüksek bir altyapı, yatırımların verimliliğini artırır ve DYSY'yi ev sahibi ülkeye doğru çeker.

Günümüz şartlarında iletişimin, ulaşımın ve teknolojinin önemi çok büyüktür. Yatırımcı şirketler, yatırımı yapacakları ülkede güçlü bir altyapı görmek isterler. Örneğin bir ülkedeki iletişim ve ulaşım altyapısı istenilen seviyede değilse, hizmetler aksayabilir. Bu durumda hem yatırımcı için hem de müşteri tarafından istenilmeyen bir durumdur. Bu kapsamda DYSY'e karar verilmesi ve yatırımın verimli olması için güçlü bir altyapı şarttır.

9-) Hammadde Kaynakları: DYSY'nin tarihsel gelişimine bakıldığında, yatırım kararının belirleyen temel faktörlerden birinin hammadde kaynakları olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkeler üretim yapmak için 1990'lı yılların sonuna doğru hammaddeyi taşımayı bırakıp, bunun yerine kaynağın bulunduğu ülkeye giderek üretimlerini bu ülkede yapmışlardır. Bu durumda DYSY'nin gerçekleşmesine zemin hazırlamışlardır. DYSY kararı alınırken doğal kaynakların zengin olduğu ülkeler seçilmektedir (Kahreman, 2016, s.32).

Hammadde kaynağına göre gerçekleştirilen DYSY’de üretim maliyetleri düşer. Bunun sebebi ise hammadde kaynağı ve üretim tesisinin aynı yerde olmasıdır. Hammadde kaynağına yapılacak yatırım her zaman işletmelere büyük avantaj sağlamaktadır.

1.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Etkileri

DYSY, hem ev sahibi ülke yönetimleri hem de yatırımcılar için büyük kazançlar getirebilmektedir. Yukarıda kısımlarda yer alan detaylar doğrultusunda uygun türde ve uygun belirleyici faktörlerin ışığında gerçekleştirilen DYSY olumlu sonuçlar doğuracaktır. Bunun sonucunda ise yatırım yapılan şirkete ve dolaylı ya da direkt olarak ülke ekonomisinde bir hareketlenme söz konusu olacaktır. Her şeyin yolunda olduğu bir doğrudan yabancı sermaye yatırımı üretimin artması, teknolojinin gelişmesi, kârlılık oranının artması gibi temel parametreleri meydana getirir. Bu ve benzer parametreler DYSY’nin ev sahibi ülkedeki ekonomisini etkiler. Örneğin, DYSY gerçekleştirilen bir şirkette yatırım olumlu anlamda seyrediyor ise, üretimin artmasıyla birlikte, çalışan sayısının artması ve teknolojinin gelişmesi, hammaddenin yurt içindeki kaynaklardan temin edilebilmesi, ulaşım ve iletişim gibi altyapının daha iyi düzeye ulaşması, ürünlerin yerli ve yabancı pazara satılması gibi bazı etkileri olacaktır. Bu etkiler o şirketin bulunduğu ülkedeki çeşitli sektörlerle de artı olarak katkı sağlayacaktır. Böylece şirketin bulunduğu ekonomide değişimler oluşacaktır. Bu değişimlerin miktarı dönem dönem ev sahibi ülkenin şartlarına bağlı olarak değişiklik gösterebilir.

DYSY’nin ekonomi başlığı altında birçok alt başlıkta etkisi vardır. Çalışmanın bu kısmında DYSY’nin ekonomik büyümeye etkisi, DYSY’nin istihdama olan etkisi, DYSY’nin ihracata olan etkisi ve DYSY’nin ödemeler bilançosuna olan etkisi incelenecektir.

1.2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Etkisi

Ekonomik büyüme kavramı, bir ekonominin bir zaman dilimi içerisindeki gerçekleşen üretim hacmindeki artış olarak ifade edilebilir. Ekonomik büyüme kalkınma aşamasında ülkeler için çok önemli bir unsurdur. İktisatçıların farklı görüşleri var olmasına rağmen, ekonomik büyüme hakkındaki görüşler Neo-klasik ve içsel büyüme teorilerine dayanır. Neo-klasik teori, büyümenin kısa vadeli belirleyicisi sermaye birikimidir. Ayrıca esnekliklerine rağmen, bir ekonomide kişi başına milli gelirin sürekli olarak artacağını kabul etmez ve uzun vadede ekonomik büyümenin ana temasının teknolojik gelişme olduğunu savunur (Akkaya, 2019, s.285).

Acar'a (2016, s.93) göre ise, ekonomik büyüme göstergeleri, bir ülkenin hem iktisadi hem de sosyal refah düzeyindeki artış ve azalışları göstermektedir. Bu göstergelerin inişli-çıkışlı olmasına konjonktür adı verilmektedir. Konjonktür, birden fazla değişkenden etkilenecek hareket etmektedir. Bu değişkenler ise yatırım, milli gelir düzeyi, istihdam miktarı, mali durum, giderler ve siparişlerden oluşmaktadır.

Bu bağlamda ekonomik büyüme, bir ülkedeki üretimin ve hizmetlerin bir önceki döneme göre artmasıyla oluşmaktadır. Gelişme düzeyi referans alındığında, Dünya üzerindeki ülkelerin gelişmişlik seviyesinin belirlenmesinde ekonomik büyümenin katkısı son derece önemlidir. Üretimin artması, bir ülkedeki çalışma çağındaki nüfusun eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte işgücü kalitesinin artması, mal üretimi için gerekli araç ve gereçlerin olması ayrıca bunun yanında hammaddenin de var olmasıyla gerçekleşir. Böylece üretim hacmi artar ve doğru orantılı olarak da ekonomik büyüme gerçekleşmiş olur. Örneğin, seri üretim yapan bir fabrikada üretim için kurulu olan altyapı eski model araç gereçlerden oluşmaktadır. Bu alt yapı ile üretim bandında sürekli arıza çıkmakta ve alt yapı eski olduğu için üretim hızı düşmektedir. Ancak aynı fabrika üretim alt yapısı için araç ve gereçlerini yeni modelleri ile güncellediğinde, üretim daha hızlı ve daha fazla gerçekleşmeye başlamıştır. Burada fabrikanın bir önceki dönemlerine göre üretim hacmi artmış buna bağlı olarak yeni siparişler ve yeni istihdam söz konusu olmuştur. Böylece fabrika bulunduğu ülke ekonomisinin büyümesine direkt ve dolaylı yoldan katkıda bulunmuştur.

DYSY, seksenli yıllardan itibaren artış eğilimi göstermektedir. Dünya'daki çoğu ülke vergi teşviklerinin de dâhil olduğu birçok desteği uygulama çabası göstermektedirler. DYSY'nin ekonomik göstergesi, uygulandıkları ülkeye teknoloji transferi sağlayarak ekonomik anlamda büyüme performansını artırmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde tasarrufun istenilen seviyede yapılmaması ve teknolojide gerilik gibi sebepler ile açığa çıkan rekabetsizlik, doğrudan yabancı sermaye ile yenilerek ekonomik büyüme performansı artırılabilir (Çinko, 2009, s.125).

Ayaydın'a (2010, s.134) göre, DYSY'nin ekonomik büyümeye etkileri dört maddede ele alınabilir. Bunlar; Yatırım yapılan ülkenin milli gelirine, sermaye birikimine ve istihdamına katkı, yatırım yapılan ülkenin ihracatına ve dış ticaret hacmine katkı, yatırım yapılan ülkeye idare bilgisi, uluslararası üretim ağına nitelikli işgücü kazandırma ve markalaşmaya katkı, son olarak ise teknoloji ve pozitif dışsallıklara katkıdır. DYSY'nin temel etkisi ise ev sahibi ülkenin milli gelirine olan net katkısıdır. Bu konuda yapılan araştırmalar neticesinde GSMH ile DYSY girişleri arasında pozitif bir bağ olduğu görülmüştür. Ancak bu etki, gelen yabancı sermayenin özelliğine bağlı olup, şirket satın almaları ve birleşmeleri, yeni yatırımların tasarruf etkeni gibi etkenler yabancı sermayenin katkısını etkilemektedir.

Nahidi'ye (2014, s.176) göre, DYSY geliştirmekte olan ülkeler için en önemli ve hassas bir alandır. Literatür olarak bakıldığında tartışmalar olsa da, geleneksel dokümanlarda DYSY'nin ekonomik büyümeyi iyileştirdiği gözükmemektedir.

DYSY'nin verimli olacak şekilde planlanması ve etkin bir şekilde yönlendirilmesiyle üretim ve istihdam artışı, gelir ve ihracatta iyileşmelere neden olmaktadır. Ucuz yabancı faktör kullanımı ve buna bağlı olarak üretim maliyetlerinin düşürülmesi, DYSY'nin teşvik ettiği dövizler, ithalatı ön planda olan ve ihracatı artırıcı etkiler ışığında etkiler oluşturarak, yatırım yapılan ülkenin ödemeler dengesi açığının kapatılmasını da sağlamaktadır. DYSY ile beraber ülkelerin diğer ülkeler ile olan ilişkilerinin ekonomik, siyasi ve sosyal durumları giderek artar. Ülkeler arası ilişkilerin yoğunlaşması sermaye ihraç eden ülkelerle siyasi bir canlılık oluşturur. Bu da DYSY'nin ekonominin büyümesine olan katkılarından birisidir (Ağır ve Rutbil, 2019, s.472).

Mayar’a (2020, s.20) göre, DYSY gerçekleştirilen ülkeye doğrudan ve dolaylı bir etkisi olabilir. DYSY, tüm dünya ülkelerinde ekonomik ve kalkınma hedeflerini gerçekleştirmede en önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. DYSY gerçekleştiğinde, yatırımcılar, ev sahibi ülke ile uzun vadeli ilişkiler kurmaktadır ve yatırımı gerçekleştirilen ülkelere üretim miktarını artırmaya, yeni istihdamlar yaratmaya, yeni teknolojiye, yeni yönetim tekniklerine ve dünya pazarına erişime neden olmaktadır.

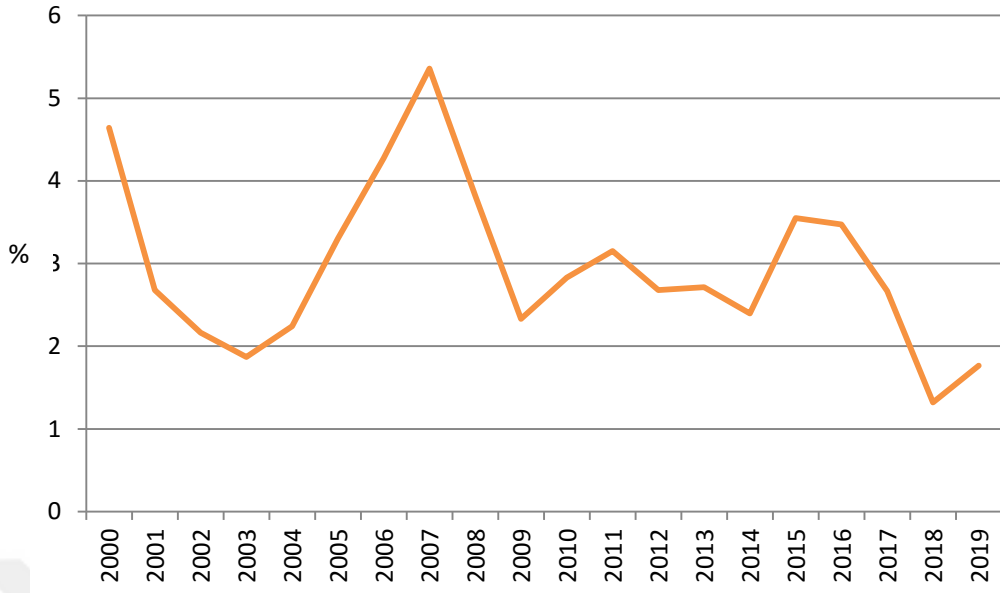
Ekonomik büyümenin önemli bir göstergesi olan GSYİH’nin Dünya Bankasına göre, 2000-2019 yılları arasında Dünya’daki doğrudan yabancı yatırım, net girişler (GSYİH’nin yüzdesi) verileri Tablo 1.1’de gösterilmiştir.

Tablo 1.1. *Dünya ’daki doğrudan yabancı yatırım, net girişler GSYİH’nin yüzdesi*

YIL	DYY NET GİRİşLER GSYİH YÜZDESİ (%)	YIL	DYY NET GİRİşLER GSYİH YÜZDESİ (%)
2000	4,644	2010	2,830
2001	2,679	2011	3,153
2002	2,166	2012	2,679
2003	1,870	2013	2,716
2004	2,241	2014	2,395
2005	3,301	2015	3,549
2006	4,273	2016	3,473
2007	5,360	2017	2,667
2008	3,821	2018	1,320
2009	2,330	2019	1.767

KAYNAK: The World Bank. (2021). Foreign Direct Investment, Net Inflows (% GDP)

2000-2019 yılları aralığında Dünya üzerinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım, net girişlerin GSYİH’nin yüzdesi olan veriler Grafik 1.1’de yer almaktadır.

Grafik 1.1. Dünya'daki doğrudan yabancı yatırım, net girişler GSYİH'nin yüzdesi grafiği

KAYNAK: The World Bank. (2021). Foreign Direct Investment, Net Inflows (% GDP)

2000-2019 yılları arasındaki Dünya'daki doğrudan yabancı yatırım net girişlerinin GSYİH'nin yüzdesi değişimlerine bakıldığında, 2000-2003 yılları arasında bir azalış söz konusu iken, 2004-2007 arasındaki artış 2007 yılında tavan yapmış, sonraki yıllarda ise inişli çıkışlı bir grafik oluşturmuştur. Ekonomik büyüme, GSYİH'nin sayısal olarak artışı tanımından yola çıkarak, son beş yılın dördünde GSYİH yüzdesi düşüşte olduğundan ve 2019 yılında az bir yükseliş söz konusu iken, ekonomik büyüme için bu anlamda yeterli bir zemin olmadığı gözükmektedir.

Sonuç olarak, ekonomik büyüme kavramı hem yatırımcı hem de yatırım yapılan için çok önemli bir amaçtır. DYSY'nin artmasıyla birlikte kalkınmak için birçok etkenin ortaya çıkması (üretimin artması, teknolojinin yaygınlaşması, istihdamın artması gibi) ve bunlarla doğru orantılı olarak da ekonominin büyümesi gerçekleşecektir.

1.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdama Etkisi

Şahin'e (2016, s.106) göre, istihdam kavramı, girişimcileri insanların ihtiyaçlarını karşılamak için hizmet ve mal üretme çabasıyla emeği üretim sürecinde kullanıp, bunun karşılığında da elde edilen değerden emeğe pay vermesi olarak ifade edilebilir. İstihdam teknik olarak eksik ve tam diye ikiye ayrılır. Tam istihdam ekonomideki bütün üretim faktörlerinin üretimde kullanılmasıdır. Bu tip istihdama ulaşmış ekonomide işgücünün neredeyse tamamı iş bulur böylece sermaye stokları ve hammadde boşa kalmaz. Eksik istihdamda ise ekonomideki mevcut üretim faktörlerinin hepsi çalışmaz. İşsizlik söz konusu olmaktadır. Bir ekonominin her zaman tam istihdam seviyesinde olması çok zordur. Bu sebeple ekonomiler genellikle eksik istihdamda olabilmektedir.

DYSY'nin yatırımı gerçekleştirilen ülkelerdeki istihdama olan etkileri gelişmişlik durumlarına göre değişiklik göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımlar o ülkenin yetersiz kalan sermaye açığını kapatmakta, borç riskinden kurtarmakta, yeni teknolojileri ülkeye getirerek ihracat imkânı sağlamakta, iş idaresi ve yönetim anlayışlarını geliştirme gibi önemli katkıları sağlar (Yaylı, 2011, s.34).

DYSY'nin istihdama etkileri, genellikle ev sahibinin gelişmekte olan ülkeler olduğu bir ortamda daha fazla görülebilir. Bu ülkelerde var olan sürdürülebilir büyüme çoğunlukla tarım sektöründen çıkan insan kaynaklarına, imalata ve hizmet sektörlerine bağlıdır. Fazla miktarda yabancı yatırım almayı hedef haline getirip gerçekleştiren ülkelerde çok uluslu şirketlerin istihdam sağladığı çalışan sayısı, genel tabloya bakıldığında toplam istihdamda önemli bir katkıya sahiptir. Örneğin, yabancı kuruluşların çalıştığı Çin'de 23,5 milyon kişi, toplam istihdamın % 10'unu oluşturmaktadır. Çok uluslu şirketlerin yatırım gerçekleştirdiği Endonezya'da ise bu pay % 40'ı aşmıştır (UNCTAD, 2006, s.192).

Doğrudan yabancı sermaye girişinin gerçekleştiği ev sahibi ülkedeki bir tesisi, işletmeyi satın alınarak gerçekleştiriyorsa istihdamda bir değişikliğin olması beklenmez. Üretim miktarında herhangi bir artış olmayacağından istihdam hacmi de artmaz (Pinn, Ching and Kogid, 2011, s.78).

Bülbül ve Emirmahmutoğlu'na (2010, s.210-211) göre, teknolojik gelişmelerin istihdam üzerindeki etkileri doğrudan yabancı sermayenin ülkeye ulaşmasıyla mevcut teknolojinin değişmesi ve daha ileri seviyedeki teknolojik düzenlemeye geçilmesi sonucu paralellik gösterir. İşgücü piyasaları ise, işsizler lehine geniş olan gelişmekte olan ülkelerde DYSY'nin istihdama olan etkisi, olumlu olması yönündedir.

Ernst'e (2005, s.14) göre, DYSY'nin farklı şekilde sınıflandırarak istihdam etkisi bakımından değerlendirilen önem derecesi Tablo 1.2.'de sunulmuştur.

Tablo 1.2. *DYSY'nin istihdam etkisi bakımından önem derecelendirmesi*

YABANCI SERMAYE YATIRIM TÜRÜ	İSTİHDAM ETKİSİ BAKIMINDAN ÖNEM DERECESİ
Portföy Yatırımları	ÖNEMSİZ DERECED ETKİ
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	ORTA DERECED ETKİ
Özelleştirme Olarak Gelişen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	KARIŞIK ETKİ DERECESİ (HİBRİD)
Yatay Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	YÜKSEK DERECED ETKİ
Dikey Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	ORTA DERECED ETKİ
Birleşme ve Satın Alma Olarak Gerçekleşen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	KARIŞIK ETKİ DERECESİ (HİBRİD)
Greenfield Yatırımlar (Yeni Tesis Kurularak)	YÜKSEK DERECED ETKİ
Kaynak Arayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	ÖNEMSİZ DERECED ETKİ
Piyasa Arayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	ORTA DERECED ETKİ
Etkinlik Arayan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	ORTA-YÜKSEK DERECED ETKİ

KAYNAK: Ernst. (2005). The FDI- Employment Link In A Globalizing World: The Case Of Argentina, Brazil and Mexico, ILO Employment Analysis Uni.

Tablo 1.2’ye göre DYSY’nin istihdama en çok etkisi olan greenfield yani yatırımı gerçekleştirilecek ülkede yeni bir fabrika, tesis kurulmasıdır. Aynı tabloda yatay olarak adlandırılan, kendi ülkesindeki aynı sektörden, başka ülkedeki aynı sektöre yatırımı gerçekleştiren DYSY’nin istihdama olan etkisi yüksektir.

Sandalcılar’a (2012, s.275) göre, yatırım kararı veren ve gerçekleştiren yabancı şirketler daha fazla sermaye yoğun teknolojiler ve buna bağlı olarak da nitelikli işgücü kullanmak isterler. Kendi ülkelerinde bu yabancı yatırımcı şirketler çalışanlarını hem yatırımı gerçekleştirdikleri ülkelerde hem de ana şirketin bulunduğu merkez şubeye göndererek eğitim almasını sağlayabilirler. Buna ek olarak yatırım gerçekleştirilen ülkedeki nitelikli işgücünü yüksek miktarlarda ücret ödeyerek, kendilerine almaya çalışabilirler. Bu durumun DYSY’nin istihdamda olumsuz bir etki yapması beklenir. Çünkü yatırımcı şirket hem ileri teknoloji kullanmış olacak hem de nitelikli işgücünü kullanmış olacaktır. Bu da istihdamı azaltacak bir etki olacaktır.

Örneğin, yüksek teknolojili tarım makineleri üreten bir şirket başka bir ülkeye yatırımı gerçekleştirdiğinde, üretimin verimli olabilmesi için çalışanlarının işe yönelik bilgi birikiminin olması gerekmektedir. Bu şirket kendi ülkesindeki fabrikada tarım makineleri üretimi için çalışan personeli direk yatırım yaptığı ülkeye gönderebilir veya yatırım yaptığı mevcut fabrikadaki çalışanları tarım makinelerinin üretimine yönelik eğitim için kendi merkez tesislerinde eğitim vererek nitelikli personel oluşturabilir. Diğer bir seçenek olarak da yatırımı gerçekleştirilen ülkedeki tarım makineleri alanında işgücüne sahip olan nitelikli personeli ücret karşılığında şirket bünyesinde çalıştırabilir. Bu durumda yatırım gerçekleştirilen ülkede zaten mevcut olan işgücü yer değiştirdiğinden veya hazır çalışanlar yurt dışından geldiği için, tarım makineleri üretimi alanında gerçekleştirilen bu DYSY’nin istihdamı artırıcı etkisi olmaz.

UNCTAD WIR'a (1994, s.167) göre, DYSY'nin istihdamın niceliği, niteliği ve bulunduğu yer (konumu) açısından doğrudan ve dolaylı, olumlu ve olumsuz etkileri Tablo 1.3'de gösterilmiştir.

Tablo 1.3. DYSY'nin istihdama olan doğrudan ve dolaylı etkileri

ETKİ	DOĞRUDAN		DOLAYLI	
	OLUMLU	OLUMSUZ	OLUMLU	OLUMSUZ
NİCELİK	Net sermayeye katkısı vardır ve genişleyen sektörlerde istihdam yaratır.	Satın alma yoluyla gerçekleşen DYSY rasyonelleşmeye ve iş kaybına neden olabilir.	Yerel ekonomide ileri ve geri bağlantılar çarpan etkileri ile yeni istihdam yaratır.	Mevcut firmaların ithalatı veya yer değiştirmeleri iş kaybına neden olabilir.
NİTELİK	Yüksek ücret ödeyerek daha yüksek verimliliğe sahip olur.	Kiralama ve tanıtımda istenmeyen uygulamalara sebep olur.	Yerli firmalara en iyi çalışma organizasyonu alanında aktarımlarda bulunur.	Yerli firmalar rekabet etmeye çalışırken ücret seviyesini aşındırır.
KONUM	Yüksek derecede işsizlik oranına sahip olan bölgelerde yeni ve daha iyi iş olanakları sağlar.	Nüfusun yoğun olduğu bölgelerde daha fazla nüfus artışına neden olabilir ve bölgesel dengesizliklerde yükselişe sebep olur.	Tedarikçi firmaların mevcut işgücü arzının uygun olduğu bölgelere kurulmasını teşvik eder.	Yabancı firmalar yerli üretimin yerini aldığı veya ithalata bağlı kalırsa yerli üreticileri yerinden ederek işsizliğe yol açar.

KAYNAK: UNCTAD. (1994). World Investment Report, s.167.

Sonuç olarak, DYSY'nin istihdam üzerine olumlu etkileri bulunduğu gibi olumsuz etkileri de olmaktadır. Bu etkiler yatırımcı şirketlerin yapacağı yatırımlara, yatırımı kabul eden ev sahibi olan ülkelerin bulunduğu şartlara, yatırımcının karar vermiş olduğu DYSY türüne göre kısa ve uzun vadede değişiklik gösterebilmektedir.

1.2.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İhracata Etkisi

İhracat, bir ülkede üretilen malın, yabancı ülkelere döviz karşılığında satılması işlemine denir. İhracatın diğer bir adı ise dış satımdır. İhracatın bir ülkenin kalkınmasında çok önemli bir rolü vardır. Bu rol ekonominin büyümesine katkıda bulunarak ve milli geliri arttırarak gerçekleşir. Dünya üzerindeki her ülkenin hedefi ekonominin büyümesi ve kalkınma olduğu için, ülkeler ihracatın artırılmasına ilişkin çaba içindedirler.

Basılğan ve Akman'a (2019, s.168) göre, ihracat gelişmekte olan ülkelerin büyüme ve kalkınma hedefine ulaşmasında son derece önemli bir faktördür. Ancak gelişmekte olan ülkelerin ihracat performansı o ülkelerde gerçekleştirilecek yatırımlara bağlıdır. Bu ülkelerde yatırım için gerekli sermaye mevcut olmadığından, DYSY'ler yatırım için gerekli olan sermayeye ulaşmanın bir yolu olarak gözükmektedir.

DYSY, yatırımı gerçekleştirilen ülkenin ihracat performansını genel olarak iki şekilde etkiler. Birinci etki, ülkedeki çok uluslu şirketlerin, ev sahibi ülkenin ihracat performansını güçlendirmesi ile ortaya çıkar. Çok uluslu şirketlerin şubeleri, ev sahibi ülkenin sahip olduğu görece olarak daha fazla kaynak ve daha düşük seviyedeki üretim maliyeti için ucuz emek gibi faktörlerden yararlanmaktadır. Çok uluslu şirketlerin Dünya piyasalarında ihracat rekabet gücünün yüksek olmasında bu durum önemlidir. Böylece çok uluslu şirketlerin şubeleri ile ev sahibi ülkenin ihracatı da artmaktadır. İkinci etki ise, DYSY dolaylı olarak yerli şirketlerin ihracat eğilimini başlatabilmektedir. Çok uluslu şirket şubeleri, ana şirket ve diğer şubeler arasındaki bütünleşme stratejisini benimsediklerinde, çok uluslu şirket ağına yerel şirketlerin ihracat potansiyelleri için fırsat yaratmaktadır. Yerel şirketler de, yaptıkları diğer düzenlemeler ile uluslararası pazarlara erişim fırsatı bulmaktadır (Bozdağlıoğlu ve Özpınar, 2011, s.12).

Akman'a (2019, s.2) göre, ülkelerin ulusal gelirlerinin artmasını sağlayan ve devamlı büyümeyi destekleyen DYSY'nin bunları gerçekleştirmesindeki en önemli faktörlerinden birisi, yatırımı gerçekleştirilen ülkenin ihracat üssü olarak belirlendiği durumdur. İhracat hızlı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ve kalkınma için çok önemli bir faktördür. DYSY gerçekleştiği ülkede ihracatın hızlı artmasını sağlayarak cari açığın finansmanını etkileyebilmektedir.

Akman'a (2019, s.V) göre, çalışmasında elde ettiği ampirik bulgulara göre, hem uzun dönemde hem de kısa dönemde Türkiye'de gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ihracat üzerindeki etkisinin pozitif ve istatistiki verilere göre % 5 anlamlılık düzeyinde olduğu tespit edilmiştir.

Cunda ve Hatırlı'ya (2019, s.130) göre, özellikle 1980'li yıllarda gündeme gelmeye başlayan DYSY, ağırlıklı olarak ihracat çeşitliliği üzerine artış göstermiştir. Bu durum birçok çalışmada yer almış ve doğrudan yabancı yatırımların ihracat ürün çeşitliliğini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Gelişmekte olan ülkeler için ihracat ürün çeşitliliği kalkınma ve ekonomik büyüme adına çok önemli bir unsurdur. Ancak ihracat çeşitliliği ülkelerin içinde bulundukları şartlar doğrultusunda farklılık gösterebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki ihracat ürün çeşitliliğiyle beraber daha farklı ürünler üretmekte ve böylece rekabet güçlerini artırarak, ekonomik olarak güçlenerek herhangi bir olumsuz duruma karşı en az şekilde etkilenebilirler.

Cunda ve Hatırlı'da (2019, s.130) Türkiye için yaptığı incelemede, DYSY'nin gerçekleşmesi sermaye açığının kapatılması, yeni üretim tekniklerinin, yeni kabiliyet ve tecrübelerin kazanılması demektir. Bu durum ülkenin ihracat performansını etkileyecek olup, aynı zamanda ihracat artışıyla ülke ekonomisi canlanacak olup büyümedeki ivme korunacaktır. İhracat ürün sepetinde çeşitliliğin var olması, ekonomi kanadında döviz girdisini arttıracak gibi ekonomik büyümeyi de pozitif yönde etkilemektedir.

Nicet-Chenaf, Rougier'e (2008, s.8) göre, doğrudan yabancı yatırımlarının tamamlayıcılık etkisi ile birlikte, ülkenin ürün çeşitlenmesine katkılarda bulunarak ihracat ürün sayısında artış meydana getirirler.

Can ve Köseahyaolu'na (2016, s.124) göre, son dönemdeki dış ticaret ile ilgili incelemelere bakıldığında çeşitlendirme kavramı vurgulanmaktadır. DYSY'nin bir ülkeye sağlamış olduğu dışsalıklar düşünüldüğünde, DYSY'nin gelişmekte olan ülkelerin ihracat çeşitliliğine çok önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Ülkedeki yerli firmaların, ülke içindeki mevcut üretimini sonlandırıp, başka bir ülkeye taşınması durumunda, önceden yurtiçinde üretilip dış piyasalara satış yaparak ülkenin ihracatını arttırırken, bu sefer dışarıda üretilip, eski ayrıldığı piyasaya satarak, ülkesinin ihracatının düşmesine neden olmaktadır. Bunun tam tersi durumu olan, yerli firmaların ülke içindeki üretimlerine devam etmeleri, yabancı ülkelerde üretimin bir kısmını gerçekleştirmesi ve asıl ana montajı kendi ülkesinde yapması durumunda, üretim hacmi artacak, maliyetleri azalacak ve ihracatta rekabet gücünü artırarak, daha fazla ihracat yapar hale gelecektir (Aydın, 2018, s.60).

Çok uluslu şirketler için ihracat, yabancı bir ülkede üretim yapmaya kıyasla daha az risk teşkil etmektedir. Bunun sebebi, ana ülke tesislerinde üretilip dışarıda satış yapılması ve başarısızlık durumunda piyasadan çekilme maliyeti daha düşük olacaktır. Aynı zamanda ihracat yoluyla dış piyasaya açılmanın da bazı sakıncaları vardır. Yerel talep yapısına uygun üretim yapılmaz ise müşteri memnuniyeti sağlanamayabilir. Ayrıca ticarete konulan engeller ülkelere ihracatı zorlaştırır, firmalar o ülkede yatırım yapmak zorunda kalabilirler (Dönmez, 2009, s.101).

DYSY'nin, ihracata olan etkisi ülkelerin bulunduğu duruma göre anlık, dönemsel veya uzun vadede farklılık gösterebilir. DYSY'nin ihracat üzerindeki etkisi genelde olumlu yönde seyretmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ihracat, hızla büyümenin ve kalkınmanın anahtarıdır. Bu ülkelerde DYSY'nin gerçekleşmesiyle birlikte ihracat yapılacak ürünlerde çeşitlilik söz konusu olacak ve böylece ihracat oranı artış gösterecektir.

1.2.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ödemeler Bilançosuna Etkisi

Bir ülkenin, belirli bir dönem içerisinde, elde ettiği döviz gelirleri ve harcadığı döviz giderleri ödemeler bilançosuna kaydedilir. Ödemeler bilançosu, dört kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlar; Cari İşlemler Hesabı, Finans Hesabı, Net Hata, Noksan ve Resmi Rezervler hesaplarıdır. Bir ülkenin cari yıl zaman diliminde dış piyasa ile gerçekleştirdiği mal ve hizmet ticareti, işçi dövizleri, DYSY'nin ve portföy yatırımlarının kâr transferleri ve faiz ödemeleriyle birlikte her türlü bağış ve hibeler, Cari İşlemler Hesabına kayıt edilir. Portföy yatırımları ve dış borçlar ile DYSY'nin anaparaları Finans Hesabına kayıt edilir. Ülkeye giren döviz miktarıyla ülkeden çıkan döviz miktarının hesaplanması esnasında oluşan farklar Net Hata ve Noksan kısmına kaydedilir. Resmi Rezervler ise, ülkenin sahip olduğu uluslararası ödeme aracı olarak geçerli olan altın, döviz ve IMF bünyesindeki özel çekme haklarından oluşur (Polat, 2019, s.162).

Kaya'ya (2010, s.53) göre, cari işlemler açıkları ile DYSY arasındaki ilişki ödemeler bilançosu denkleştirme hesaplarının olması açısından oldukça önemlidir. Cari işlemler bilançosu açık veren bir ülkenin, bu açıkları kapatabilmesinin iki yolu mevcuttur. Birincisi, dış bir kaynak yani doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dış borçlanma, ikincisi ise cari işlemler açığı çıkan ülkenin resmi dış rezervlerinin kullanılmasıdır.

Cari işlemler açığı, gelişmekte olan ülkelerde bir takım sorunlara yol açmaktadır. Özellikle bu ülkelerdeki cari işlemler açığı, finansal istikrarsızlıkların sebeplerinden biri olarak gözükmektedir. Bu nedenle cari işlemler açığının kontrol edilebilirliği ve uygulanacak politikaların seçimi, ülkelerin kalkınma süreci ve ekonomik performanslarının devamlılığında etkin bir rolü vardır (Çeştepe, Abasız, Şık, 2019, s.661).

Göçer'e (2013, s.222) göre, DYSY, cari açığın finanse edilmesinde en güvenilir araçlardan birisidir. Bunun nedeni, herhangi bir kriz durumunda ülkeyi hemen terk edemez olmasıdır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde, ülkede kriz yaratma potansiyeli daha azdır.

Ödemeler bilançosunda, cari açığın finansmanı DYSY'yi teşvik edeceği gibi aynı zamanda cari işlemler hesabını da dengesizleştirecektir. Cari işlemler açığı ve DYSY ilişkisinin yönü cari açıktan yabancı sermayeye doğrudur. Bu kapsamda ülkeye gelen yabancı sermaye parasal genişlemeyle birlikte enflasyonun artmasına sebep olacaktır. Artan enflasyon ise nominal faizlerin artmasına neden olur. Ayrıca fazla derecede yabancı sermaye girişi, ulusal paranın değerlenmesine ve düşük kura neden olacaktır. Bu aşamada, düşük kur ithalat talebini artırırken, yüksek faiz ise DYSY girişi için daha cazip bir ortam olacaktır. Yabancı sermaye bu anlamda cari açığın sebebidir. Burada olduğu gibi ödemeler bilançosunda yer alan cari açıktan yabancı sermayeye ve yabancı sermayeden de cari açığa doğru bir ilişki bulunmaktadır (Keskingöz ve Karataş, 2016, s.598).

Kaya ve Kahreman'a (2017, s.29) göre, DYSY gerçekleştirilen ülke açısından dış yatırımlar hem ithalatı hem de ihracatı olumlu bir şekilde etkilemesiyle, yatırım gerçekleştirilen ülkenin ödemeler dengesi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmektedir. DYSY'den faydalanmış olan şirketler, yerli sermayenin olduğu şirketlerden daha fazla ihracat yaptıkları için, genellikle gelişmekte olan ülkelerde ihracatın büyük bir kısmını yabancı şirketlerin yaptığı görülmektedir. DYSY gerçekleştirilen ülkelerde ihracat artışı bazı durumlarda hemen gerçekleşmeyebilir. Bunun sebebi, yapılan DYSY ilk aşamada makine ve teçhizat gibi ithal edilen unsurlar yapacağından, ilk zamanlarda ithalatta bir artış oluşur ve bunun çıktısı olarak da dış ticarete açık oluşması beklenen bir durumdur. Fakat bu durum geçicidir ve ödemeler dengesinin sermaye kalemindeki artış ile dengelenmiş olacaktır.

Bu bağlamda, ödemeler bilançosu, kısa ve uzun vadede bir ülkenin ekonomik refah seviyesine ulaşması, kalkınması ve ekonomik olarak büyümesi açısından önemli bir faktördür. Ödemeler bilançosu kalemi olan ve DYSY'nin özellikle kâr transferlerinin yer aldığı cari işlemler hesabının açık vermesi bazı durumlarda dış yatırım yani DYSY aracılığıyla finanse edilebilmektedir.

Cari açık dengesizliğinin kapatılmasına yardımcı olan DYSY, kısa vadede sıcak para akışı sağlar. Piyasada herhangi bir olumsuzluk olması durumunda bu yatırımları geri çekmek zordur. Aslında özet olarak, ödemeler bilançosunda bir kalemde açık var iken, dış piyasadan gelen sermaye akımı o açığı kapatmaktadır. Böylece bir dengelenme söz konusu olacaktır.

Keskingöz ve Karataş (2016, s.598) çalışmasında bahsettiği gibi, yabancı sermayenin ülkeye girişinden sonra enflasyonun artması, nominal faizin eskisinden fazla olması, ülke para biriminin değerlenmesinden sonra düşük kur ortamı oluşabilmektedir. Özellikle faizin yüksek olması, yatırımcı için DYSY gerçekleştirmesi bir fırsat haline gelecektir. Böylece ülkeye doğrudan yabancı sermaye girişi artacaktır. Bu durum ise ödemeler bilançosu cari işlemler hesabında açığa neden olacaktır. İşte bu olay doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler bilançosunda olumsuz etki yaratmaktadır.

Sonuç olarak, DYSY'nin ödemeler bilançosu, özellikle cari işlemler hesabına olan etkisi genellikle olumlu olup, olumsuz durumlar da söz konusu olabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE EKONOMİSİNE YAPILAN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: 2000-2019 DÖNEMİ

2000-2019 yıllarına ilişkin Türkiye’de Turizm Sektörüne Yapılan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenmesi kapsamındaki çalışmanın bu kısmında, yine çalışmanın zaman aralığı olan 2000-2019 döneminde Türkiye ekonomisine yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları yer alacaktır.

Gerçekleştirildikleri ülkenin ekonomik büyümesine ve kalkınmasına önemli derecede etkisi olabilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ülkemiz ekonomisi için de çok önemlidir. Yatırımcıların bir ülkede doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına karar verme mekanizmasını etkileyen faktörler vardır. Bu faktörlere göre her yatırımcı kendisi için cazip olan yatırımı gerçekleştirecektir. Çalışmanın bu kısmında, Türkiye ekonomisine yapılan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler ve yabancı yatırımcılar için büyük derecede önem sarf eden Türkiye’de yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin yasal çerçeve de (2000-2019 yılları arası) yer alacaktır.

Dünya üzerindeki mevcut olan birçok ülke, çeşitli ülkelere yurtdışı yatırımı gerçekleştirmektedir. Ülkemize gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları farklı coğrafyadaki ülkelere olmaktadır. Bu ülkeler çeşitli parametreleri göz önünde bulundurarak yatırımın olumlu sonuçlanabileceği sektörlerle doğru yönelmektedirler. Çalışmanın bu kısmında son olarak, Türkiye ekonomisine yapılan yabancı sermaye yatırımlarının coğrafi dağılımı ve Türkiye ekonomisine yapılan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel olarak dağılımı sunulacaktır.

2.1. Literatür Taraması

Türkiye ekonomisine yapılan DYSY'nin incelendiği bu bölümde, daha önce yapılan çalışmalar için literatür taraması yapılmıştır.

Ayaydın (2010) çalışmasında, Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında ilişkiyi araştırmıştır. Yapılan bazı analizler neticesinde, Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasında olumlu ve güçlü bir ilişki olduğu değerlendirilmiştir.

Yücel (2019) çalışmasında, doğrudan yabancı yatırımlar kapsamında Türkiye mevzuatını değerlendirmiştir. Değerlendirme sonucunda, kanunun yatırımcıya önemli teşvikler getirdiği, yabancı yatırımcının tanım ve kapsamının geniş tutulduğu, zorunlu sermaye miktarının kaldırıldığı, bildirim sisteminin getirildiği, ihtilafların çözümünde tahkim başvuru hakkının tanındığı ve transferler için herhangi bir kısıtlama olmadığı belirtilmiştir.

Gökyayla ve Süral (2004) yaptıkları araştırmada, 4875 sayılı doğrudan yabancı yatırımlar kanunu ve getirdiği yenilikleri incelemişlerdir. İnceleme neticesinde, bu kanun ile yabancı yatırımın Türkiye'ye daha etkin ve yoğun bir biçimde girmesi amacıyla olumlu gerekli düzenlemeler yapılmış ve yabancı yatırımcıların hak ve yükümlülükleri mümkün olduğu kadar Türk yatırımcılarla eşit hale getirilmeye çalışıldığı görülmüştür.

Ceyhan (2015) gerçekleştirdiği çalışmada, yeni doğrudan yabancı yatırımlar kanununun Türkiye ekonomisinde yerinin ve geleceğinin analizini gerçekleştirmiştir. Çalışmada, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştikleri ülkelerdeki mevzuatın durumu ve kapsamı, doğrudan yabancı yatırımlarının miktarında belirleyici olduğuna yer verilmiştir. Gerçekleştirilen bu çalışma sonucunda, ekonomide kırılmalığa sebep olabilecek portföy yatırımlarının yerine doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelmek ve bu yatırımları ülkeye çekmek için gerekli yasal düzenlenmelerin yapılması Türkiye ekonomisi için kalıcı ve istikrarlı sonuçlar ortaya çıkarabileceğini vurgulamışlardır.

Aydemir, Arslan ve Uncu (2012) gerçekleştirdikleri çalışmada, doğrudan yabancı yatırımların Dünya ve Türkiye'deki gelişimine yönelik incelemeler yapmışlardır. İnceleme sonucunda, Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olması, çıkarılan kanunlar, teşvikler ve bu alanda alınan kararlar ile birlikte yabancı yatırımcı için önemli bir konumda olduğu vurgulanmıştır.

Narin (2007) çalışmasında, Türkiye'ye gelen DYSY'nin özellikleri ve Türkiye ekonomisine olan etkilerini incelemiştir. İnceleme neticesinde, Türkiye'ye gelen yabancı yatırımların temel özelliğinin, yeni yatırım yapmak olmadığı bunun yerine mevcutların satın alınması olduğu, yatırımların bazı sektörlerde ekonomiye olumlu anlamda katkı sağladığı belirtilmiştir.

Şit (2013) çalışmasında, Türkiye'de doğrudan yabancı sermayenin sektörel dağılımı kapsamında hizmetler sektörü için değerlendirme yapmıştır. Çalışma sonucunda, Türkiye'de sektörlere gerçekleştirilen toplam yabancı yatırımlardan hizmet sektörünün payında artış olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda Türkiye'ye yabancı yatırımcıları çekebilmek ekonominin ve siyasi istikrarın olmasının önemli bir durum olduğu vurgulanmıştır.

Karagöz (2007) çalışmasında, 1970-2005 döneminde Türkiye'de doğrudan yabancı yatırım girişlerini belirleyen faktörleri incelemiştir. İnceleme sonucunda, o dönemde Türkiye'de doğrudan yabancı yatırımların küresel piyasalarla olan ilişkilerden etkilendiği, özellikle ticari dışa açıklık anlamında önemli derecede etkilenme olduğu belirtilmiştir.

Yavan ve Kara (2003) yaptıkları araştırmada, Türkiye'de DYSY ve bu yatırımların bölgesel dağılımını incelemişlerdir. Bu incelemede, Türkiye'nin daha hızlı bir şekilde kalkınması için yabancı yatırımları çekmek zorunda olduğu ve bunun da ekonomik, siyasi istikrarın olması ve aynı zamanda yabancı sermayeli firmalar için önemli olan güven ortamının sağlanması gereklidir. Türkiye'de yabancı yatırımının coğrafi dağılımının ise, sanayi bölgelerinin coğrafi dağılımı ile paralel olduğu tespit edilmiştir.

Kudar (2010) çalışmasında, Türkiye’de DYSY kapsamında imalat sanayisinde bir değerlendirme yapmıştır. Çalışma sonucunda, üretim ve istihdam artışına yönelik yeni yatırımların gerçekleşebilmesi için gerekli altyapının hazırlanması ve yatırım teşvikleri için önemli olan yasal düzenlemenin hazırlanmasının gerektiğine yer verilmiştir. Gıda, içecek, istihdam ve ihracat açısından en önemli sektörlerden birisi imalat sektörüdür. Bu durumda bu sektöre en çok DYSY’nin etkin derecede yapılmasının önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir.

Polat (2018) çalışmasında, Türkiye’de DYSY ve yatırım ortamının iyileştirme çalışmalarının etkinliğini incelemiştir. Yapılan bu çalışma neticesinde, Türkiye’nin çoğu yatırımcı için dinamik bir nüfusa sahip olduğu, bulunduğu coğrafi konum, kültür yapısı ve artışta olan ihracat seviyesi için bölgesel bir merkez olmaya aday olabileceği vurgulanmıştır.

Uzun (2010) çalışmasında, Türkiye’de DYSY’nin belirleyicileri kapsamında Avrupa Birliğine üyelik sürecinin etkisini incelemiştir. Farklı yöntemler ile yapılan analizler neticesinde Türkiye’de bu yatırımların GSYİH’den etkilendiği ve yatırım türü olarak pazar arayan veya yatay doğrudan yabancı sermaye olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği sürecinin de Türkiye’ye gerçekleştirilen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına olumlu yönde etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Çetinkaya (2004) çalışmasında, Türkiye ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımlarının sektörel dağılımının önemini incelemiştir. İnceleme sonucunda, doğrudan yabancı sermayenin Türkiye’ye girişi açısından en uygun sektör olarak gelişen turizm sektörünün olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle turizm sektörünün özel bir sektörel planlama çerçevesine alınması ve bu planlamada DYSY’ye öncelik ve yoğunlaştırılması gerekliliği vurgulanmıştır.

Kaya (2010) çalışmasında, Türkiye’de cari işlemler açığının yabancı yatırımları ilişkisini incelemiştir. Bu çalışmada cari açıkların finansmanında doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımları ve dış borçlanma gibi faktörlerden hangisinin daha etkin olduğunu tespit etmek amacıyla çoklu regresyon modeline yer verilmiştir. Modelde, cari açıkları kapatmak için en önemli etkenin doğrudan yabancı yatırımlar olduğu tespit edilmiştir.

2.2. Türkiye Ekonomisine Yapılan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler

Bir ülkeye gerçekleştirilecek olan DYSY’i, o ülkedeki saydamlık, istikrarlı ve hızlı reel büyüme, düşük faiz oranı, kabul edilebilir ve düşük enflasyon oranı, sert seviyede olmayan döviz kuru dalgalanmaları, dış ticaret, yatırıma yönelik uygulanan teşvikler, uygun uluslararası vergi düzenlemeleri belirler (Boka, 2020, s.42).

Türkiye, halen çalışmalarını devam ettirmesinin yanında, DYSY’nin ülkeye çekilmesinde son yıllarda ciddi atılımlar gerçekleştirmiştir. Ülkemizin yabancı yatırımları açısından ön plana çıkmasında, Türkiye’nin ekonomik ve siyasi performansı, nüfus, coğrafi konumu ve geniş pazar imkânı gibi önemli faktörlerin yanında Ortadoğu, Kafkasya ve Avrupa bölgeleri için lojistik olarak değerli bir konumda olması da etkili olmuştur (Lebe ve Ersungur, 2011, s.323).

TÜRMÖB’a (2017, s.11) göre, ülkemize doğrudan yabancı sermaye yatırımları girişleri, 1980’li yıllarda gerçekleştirilen liberalleşme düzenlemelerine rağmen 2000’li yıllara kadar sembolik düzeyde seyrederken, Avrupa Birliği (AB) ile üyelik müzakerelerinin başlama kararı alınmasıyla birlikte özellikle 2005 yılı ve sonrasında doğrudan yabancı sermaye yatırımları girişleri artış göstermiştir. Devam eden dönemlerde ise yüksek miktarlarda doğrudan yabancı sermaye girişiyle, ülkemizin hızlı ekonomik büyüme ivmesi de artmış oldu. TÜRMÖB bu raporunda, bir ülkeye yatırım kararı verebilmek için önemli bir etkisi olan siyasi istikrar yönüyle ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının arttığı dönemlerde, tek parti hükümeti ile sağlanan siyasi istikrar ve AB standartlarının yerleştirilmesi yönündeki siyasi kararlılık da, yatırımı gerçekleştirecek olan yabancı yatırımcıya güven vererek, uluslararası yabancı sermayeyi Türkiye’ye yönelttiği sonucuna yer vermiştir.

UNCTAD’a (1998, s.91) göre, Dünya Yatırım Raporunda yer alan ev sahibi ülkede DYSY belirleyicileri tablosu, ülkemize yatırım kararı alınmasında etkili olabilecek faktörlerdir. Tablo 2.1’de bu faktörler yer almaktadır.

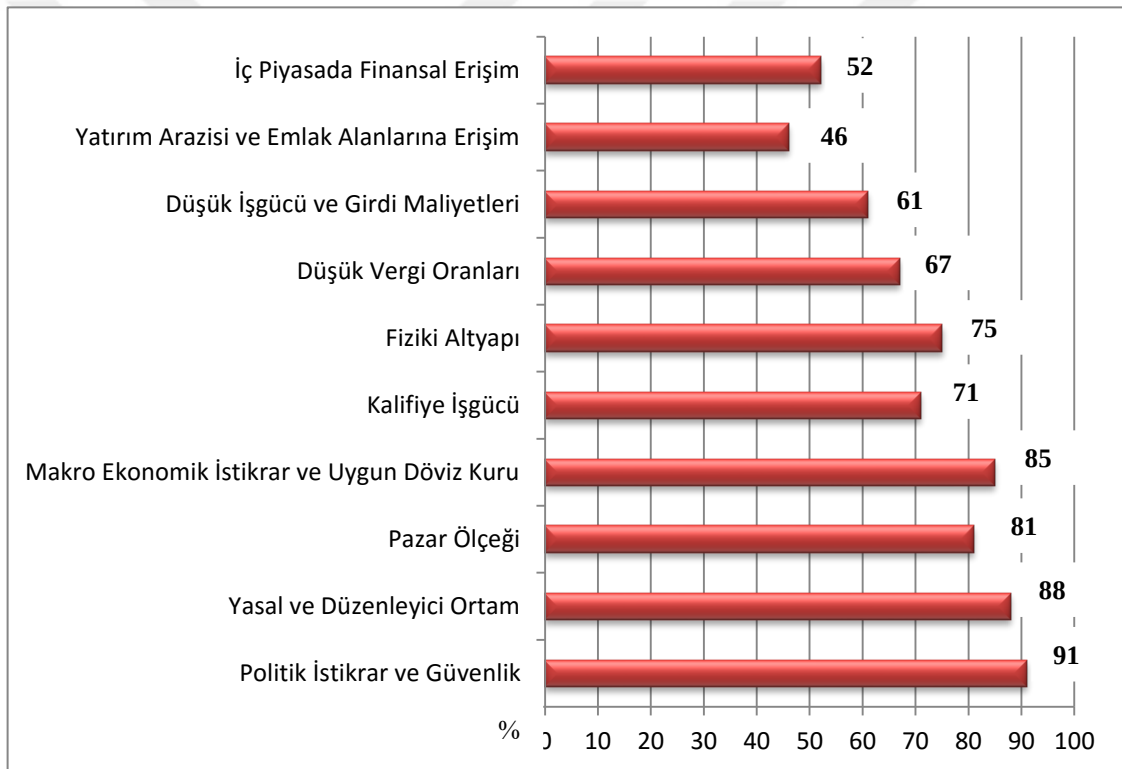
Tablo 2.1. *Ev sahibi ülkede DYSY belirleyicileri*

Ev Sahibi Ülke Belirleyicileri	Ekonomik Belirleyiciler (Uluslararası Şirketlerin DYSY Yapma Gerekçelerine Göre)
A-) Politik Belirleyiciler ➤ Ekonomik, politik ve sosyal istikrar ➤ Giriş ve işlemlerle ilgili kurallar ➤ Yabancı iştiraklere muameledeki standartlar ➤ Piyasaların yapısı ve işleyişiyle ilgili politikalar ➤ DYSY’ ye yönelik uluslararası anlaşmalar ➤ Özelleştirme politikası ➤ Ticaret politikası ➤ Vergi politikası	1-) Pazar Arayışı ▪ Pazar hacmi ve kişi başı gelir ▪ Pazar büyüklüğü ▪ Bölgesel ve küresel piyasalara erişim ▪ Ülkeye özgü tüketici tercihleri ▪ Piyasaların yapısı
B-) Ekonomik Belirleyiciler	2-) Kaynak Arayışı ▪ Hammadde ▪ Ucuz niteliksiz işgücü ▪ Nitelikli işgücü ▪ Bireyler, firmalar ve gruplarda şekillenen teknolojik, yenilikçi ve diğer varlıklar ▪ Fiziksel altyapı (hava alanları, yollar, enerji, iletişim)
C-) İş Kolaylaştıran Belirleyiciler ➤ Yatırım tanıtımları ➤ Yatırım teşvikleri ➤ Güçlük maliyetleri (idari verimlilik v.b) ➤ Sosyal kolaylıklar ➤ Yatırım sonrası hizmetler	3-) Verimlilik Arayışı ▪ Hammadde ve kaynakların maliyetleri, iş gücünün verimliliği ▪ Yatırım yapılan ülkeye yönelik ve ülke içindeki ulaşım, iletişim maliyetleri gibi girdi maliyetleri ve diğer ara malların maliyetleri ▪ Bölgesel kurumsal ağların kurulmasına imkan sağlayan bir bölgesel entegrasyon anlaşmasına üyelik

KAYNAK: UNCTAD. (1998). World Investment Report, Tablo IV, s.91.

Dünya Bankası Küresel Yatırım Rekabet Gücü Raporu'na (2018, s.46) göre, gelişmekte olan ülkelere yönelik, “ Yatırımcılar için ne önemlidir? ” sorusu yöneltilerek anket yapılmıştır. Yatırımcılar gelişmekte olan ülkeler için yatırım gerçekleştirirken hangi faktörlere ne kadar önem verdiklerini belirtmişlerdir.

Grafik 2.1’de anket sonucuna göre, yabancı yatırımları etkileyen faktörlerin önem sırası yüzdelik olarak gösterilmiştir. Bu grafik gelişmekte olan ülkelere yönelik verileri içerdiğinden, bu veriler aynı zamanda Türkiye için de yabancı yatırımı belirleyen faktörlerin önem sırasını da kapsamaktadır.

Grafik 2.1. Gelişmekte olan ülkelerde DYSY kararlarındaki faktörlerin önem sırası (kritik +önemli) (%)

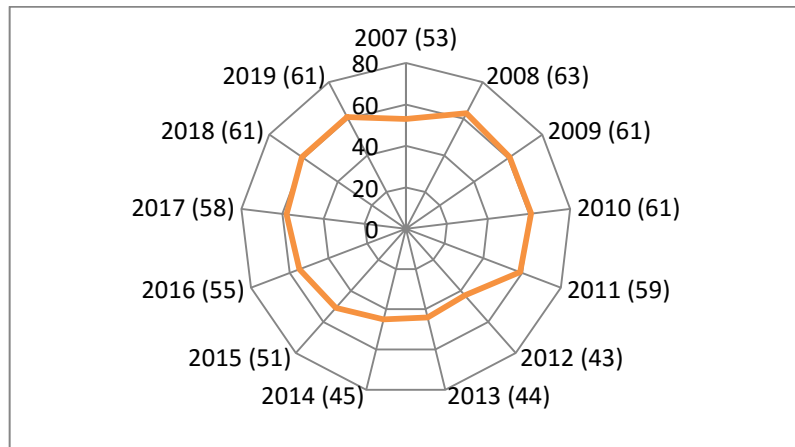
KAYNAK: Dünya Bankası. (2018). Küresel Yatırım Rekabet Gücü Raporu, Tablo 1C.2, s.46.

Grafik 2.1'e göre gelişmekte olan ülkelere yatırım yapmak isteyen yatırımcının üzerinde durduğu en önemli faktör, ev sahibi ülkedeki politik istikrar ve güvenlik olarak gözükmektedir. Bu faktörün arkasından ev sahibi ülkelerin yasal ve düzenleyici ortam sağlamalarının, DYSY için ne kadar önemli olduğu gözükmektedir. Ülkemizde de yabancı yatırımları artırmak amacıyla yasal düzenlemeler yapılmıştır.

En az önemsenen ise, yatırım arazisi ve emlak alanlarına erişim olarak gözükmektedir. Bunun nedeni ise, doğrudan yabancı sermaye gerçekleştirecek yabancı şirketlerin, yatırımlarını büyük çoğunlukla satın alma ve birleşme yoluyla gerçekleştirerek yapmasıdır. Bu anlamda da yeni bir yatırım arazisine ve emlak alanlarına ihtiyaç olmamaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu (WEF) Küresel Rekabetçilik Raporu'na (2019, s. xiii) göre, dünya ekonomisinin % 99'unu oluşturan 141 ülke şu alanlarda kıyaslanmaktadır; Kurumlar, altyapı, bilgi teknolojisi adaptasyonu, sağlık, beceriler, ürün piyasası, işgücü piyasası, finans sistemi, pazar büyüklüğü, iş dünyası dinamizmi ve inovasyon yeteneği. Bu raporda 2019 yılı için küresel rekabetçilik sıralamasında ilk üç sırada Singapur, Amerika Birleşik Devletleri ve Hong Kong yer almaktadır. Türkiye bu sıralamada 2018 yılındaki yerini koruyarak, 61. sırada yer almaktadır.

2007-2019 yılları arasındaki ülkemize ait rekabetçilik sıralaması Grafik 2.2'de gösterilmiştir.

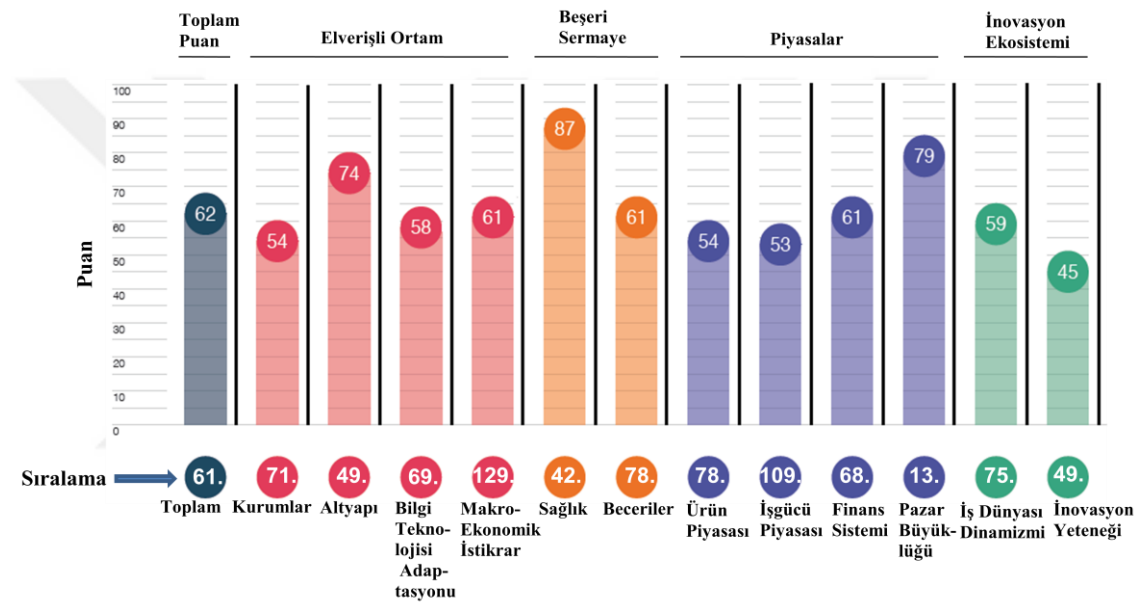

Grafik 2.2. Yıllara göre Türkiye rekabetçilik sıralaması (2007-2019)

KAYNAK: Knoema. (2020). Global Competitiveness Report, Turkey-Global Competitiveness Index 4.0-Rank

WEF Küresel Rekabetçilik Raporu'na (2019, s.562) göre, Türkiye için bazı faktörler rekabetçilik kapsamında 141 ülkenin verileriyle kıyaslanarak sıralanmıştır.

Ülkemiz için WEF Küresel Rekabetçilik Raporu'nda yer alan faktörlerin sıralaması, aynı zamanda ülkemize yatırım yapacak yabancı yatırımcı için de bir kriter olabilir. Bu faktörler aynı zamanda Türkiye ekonomisine yapılan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörlerdir. Rapordan derlenerek hazırlanan Grafik 2.3'de ülkemiz için bu faktörlerin sıralaması yer almaktadır.

Grafik 2.3. Rekabetçilik alanında kıyaslama yapılan faktörlerin Türkiye için sıralaması

KAYNAK: Dünya Ekonomik Forumu (WEF) (2019). Küresel Rekabetçilik Raporu, s.562.

Grafik 2.3.'de, Türkiye için yapılan sıralamada en üst sırada pazar büyüklüğü faktörü yer almaktadır. Ülkemizin coğrafi konumu da bu durumda çok etkilidir. Sağlık, inovasyon yeteneği ve altyapı faktörleri de sıralamada orta sıraların biraz altında yer alan faktörlerdendir. 141 ülkenin yer aldığı sıralamada en alt sırada yer alan faktör ise 129. sırada yer alan makroekonomik istikrar olmuştur.

2.3. Türkiye’ de Yabancı Sermaye Yatırımlarına İlişkin Yasal Çerçeve

Türkiye’de DYSY’nin tarihsel gelişimi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1838 Ticaret Anlaşması’na kadar uzanmaktadır. Demiryolu yapımı için ilk girişimler, İngiliz şirketleri tarafından 1856 yılında yapılmıştır (Aydemir, Arslan ve Uncu, 2012, s.79).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde yani 1923 yılında düzenlenen İzmir İktisat Kongresinde yabancı sermayeye ilişkin görüşler bildirilmiş ancak o dönemin olağanüstü şartlarından ve 1929 yılındaki dünya ekonomik krizinden dolayı ülkeye yabancı yatırım çekilememiştir. 1950’li yıllardan sonra yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekebilme adına 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve Petrol Kanunu çıkartılmış fakat yabancı yatırımlar istenilen seviyelerde gerçekleşmemiştir (Uslu ve Sözen, 2006, s.78).

Yücel’e (2019, s.1469) göre, 24 Ocak 1980 kararlarının yürürlüğe girmesiyle birlikte ekonomi politikalarında önemli değişikliklere giden Türkiye, bu dönemden sonra DYSY almaya başlamıştır. 1989 yılında çıkarılan 38 sayılı kararname ile birlikte sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlama kaldırılmıştır.

Türkiye 1980 yılından itibaren dışa dönük bir ekonomi modeli izlemeye başlamış ancak 1990’lı yılların sonunda yabancı yatırımcılar için cazip olan düzenlemeler kurumsal hale getirilebilmiştir. Türkiye’ye gelen dış kaynaklar arasından doğrudan yabancı sermaye yatırımları, 2000 yılından sonra ön plana çıkmaktadır (Gullu ve Kilic, 2017, s.70).

Ülkemize yatırımı gerçekleştirecek yatırımcılar için yasal çerçeve çok önemli bir belirleyicidir. Geçmiş Osmanlı Devleti dönemine dayanan DYSY’i ülkemize çekebilmek bazı yasal düzenlemeler söz konusu olmuştur. Bu çalışmada 2000 yılından sonra yabancı sermaye adına gerçekleştirilen yasal düzenlemelere yer verilecektir.

DYSY girdisi, bir ülke ekonomisini ciddi derecede etkileyecek güce sahiptir. Ev sahibi ülkeler yatırımcıyı kendi ülkelerine çekmek için yatırımı teşvik edici hamleler yapmalıdırlar. Ülkemizde doğrudan yabancı yatırımlarını çekmek ve gerçekleştirilen yatırımların daha verimli bir biçimde işlemesi için 17.06.2003 tarihinde 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, 25141 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun amaç ve kapsamı Madde 1’de şu ifadeler ile yer almaktadır.

“Madde 1- Bu Kanunun amacı, doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesine, yabancı yatırımcıların haklarının korunması ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulmasına, doğrudan yabancı yatırımların gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesine ve tespit edilen politikalar yoluyla doğrudan yabancı yatırımların artırılmasına ilişkin esasları düzenlemektir. Bu Kanun, doğrudan yabancı yatırımlara uygulanacak muameleyi kapsar.”¹

4875 sayılı kanundan sonraki kısa bir zaman dilimi içerisinde, 20.08.2003 tarihinde 4396 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği, 25205 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu yönetmeliğin hemen arkasından ise 29.08.2003 tarihinde 5453 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyruklu Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik, 25214 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

Turanlı’ya (2018, s.177) göre, Türkiye’de yabancı sermaye mevzuatında, 2003 yılında yayınlanan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’na kadar, 1954 tarihinde yayınlanan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kullanılmaktaydı. 4875 sayılı kanun 2003 yılında yürürlüğe girince, 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu kaldırıldı.

Tablo 2.2.’de 2003 yılında yürürlüğe giren, 4875 sayılı kanunun getirdiği bazı yenilikler yer almaktadır (Ceyhan, 2015, s.90-93).

¹ 17/06/2003 tarih ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu.

Tablo 2.2. 4875 sayılı kanunun getirdiği bazı yenilikler

Yenilik Yapılan Alan	4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu
Yatırım serbestisinin kapsamı	“ Madde 3- a) Yatırım serbestisi ve milli muamele Uluslararası anlaşmalar ve özel kanun hükümleri tarafından aksi öngörülmedikçe; 1- Yabancı yatırımcılar tarafından Türkiye’ye doğrudan yabancı yatırım yapılması serbesttir. 2- Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muameleyle tabidirler.” ¹
İzin Prosedürünün kaldırılması	Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun yürürlüğe girmesiyle yabancı yatırımcıların, Türkiye’de şirket kurma, mevcut ortaklığa katılım sağlama, şube ve irtibat bürosu açmak istemeleri durumunda, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğünden ön izin almaları şartı kaldırılmıştır (Yılmaz, 2006, s.181).
Yabancı Yatırımcı Tanımındaki Değişiklik	“ Madde 2- Bu kanunda geçen; a) Yabancı yatırımcı: Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapan, 1) Yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarını, 2) Yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları” ¹ ifadeleri yer almaktadır. Önceki kanunda yurt dışında yerleşik Türk vatandaşlarının da yabancı yatırımcı tanımına dâhil olması söz konusu değildi (Tülen, 2008, s.65).
Tahkim Seçeneğinin Öngörülmesi	“ Madde 3-e) Uyuşmazlıkların çözümü. Özel hukuka tabi olan yatırım sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü ile yabancı yatırımcıların idare ile yaptıkları kamu hizmeti imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden kaynaklanan yatırım uyuşmazlıklarının çözülmesi için; görevli ve yetkili mahkemelerin yanı sıra, ilgili mevzuatta yer alan koşulların oluşması ve tarafların anlaşması kaydıyla, milli veya milletlerarası tahkim ya da diğer uyuşmazlık çözüm yollarına başvurulabilir.” ¹
Kamulaştırma ve Devletleştirme	“ Madde 3-b) Kamulaştırma ve devletleştirme. Doğrudan yabancı yatırımlar, yürürlükteki mevzuat gereğince; kamu yararı gerektirmedikçe ve karşılıkları ödenmedikçe kamulaştırılmaz veya devletleştirilemez.” ¹
Asgari Sermaye Miktarı Koşulunun Kaldırılması	Önceki kanunda, yabancı yatırımcılar için getirmeleri gereken asgari bir sermaye miktarı vardı ve bu miktar yabancı ortak başına asgari 50.000 ABD Doları olarak belirlenmişti. 4875 sayılı kanunda böyle bir kural yoktur (Ceyhan, 2015, s.93).

¹ 17/06/2003 tarih ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu.

20.08.2003 tarihinde 4396 sayılı ve 25205 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliğinin amaç, kapsam ve dayanak şöyledir;

“ Amaç ve Kapsam

Madde 1- Bu Yönetmeliğin amacı 5/6/2003 tarihli ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu kapsamına giren konularda uygulanacak usul ve esasları belirlemektir.

Dayanak

Madde 2- Bu Yönetmelik, 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun 5’inci maddesinin (b) bendine dayanılarak hazırlanmıştır.”²

Uygulama yönetmeliğinin hazırlanmasını ve böylece yürürlüğe girmesinde etkin rol oynayan, 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun 5’inci maddesinin (b) bendi şöyledir;

“ Madde 5

b) Yönetmelik

Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin esaslar Kanunun yayımını izleyen bir ay içerisinde Müsteşarlıkça hazırlanacak yönetmelikle düzenlenir.”²

Ülkelerde bu kanunlar bazı dönemlerde ihtiyaç olması durumunda güncellenebilmektedir. Ülkemizde kullanılmaya devam eden 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nun bazı maddeleri zaman içerisinde iptal edilmiş veya değişmiştir. Bu bağlamda Tablo 2.3.’de 2008 ve 2016 yıllarında değişiklik yapılan 4875 sayılı kanunun, değişen kısımlara yönelik bilgilere yer verilmiştir.

¹ 17/06/2003 tarih ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu

² 20/08/2003 tarih ve 4396 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği.

Tablo 2.3. 4875 sayılı kanunundaki değişiklikler

Değiştiren Kanunun / KHK'nin / İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararının Numarası	4875 sayılı Kanunun değişen veya iptal edilen maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi
Anayasa Mahkemesi'nin 11/3/2008 tarihli ve E.: 2003/71, K.: 2008/79 sayılı Kararı	İptal edilen Madde 3/d Taşınmaz edinimi Yabancı yatırımcıların Türkiye'de kurdukları veya iştirak ettikleri tüzel kişiliğe sahip şirketlerin, Türk vatandaşlarının edinimine açık olan bölgelerde taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı ayni hak edinmeleri serbesttir.	16/4/2008 tarihinden başlayarak altı ay sonra
6735	Mülga ikinci cümle: 28/7/2016-6735/27 md. Madde 3/g 27.2.2003 tarihli ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanununun 23'üncü maddesi uyarınca Hazine Müsteşarlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca müştereken hazırlanacak yönetmelikte; yabancı sermayeli şirket ve kuruluşlardan hangilerinin bu kapsama gireceğı ile söz konusu yönetmelik kapsamında izin verilecek kilit personelin tanımı ve çalışma izinlerine ilişkin özel nitelikteki diğeri esas ve usuller belirlenir. Mülga üçüncü – dördüncü cümle: 28/7/2016-6735/27 md. Madde 3/g Bu kapsamda istihdam edilecek personele, 4817 sayılı Kanunun 14'üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi uygulanmaz. İstihdam edilecek yabancı uyruklu kilit personele, 4817 sayılı Kanunun 13'üncü maddesinin birinci fıkrasının hangi durumlarda uygulanacağı hazırlanacak yönetmelikte belirlenir.	13/8/2016

KAYNAK: 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (İlk Hali).

Yapılan değişikler ile birlikte, Türkiye'de günümüzde yabancı yatırımcıyı ülkeye çekme teşvikleri doğrultusunda 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu yürürlükte devam etmektedir.

2.4. Türkiye Ekonomisine Yapılan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Coğrafi Dağılımı

Türkiye ekonomisine, Dünya üzerindeki birçok ülkeden yatırım gerçekleştirilmektedir. Yabancı yatırımlar ülkemizin kalkınması açısından son derece önemlidir. Türkiye, rekabetçilik anlamında diğer ülkeler ile kıyaslandığında en büyük avantajının pazar büyüklüğü olduğu ve bu bağlamda da Dünya'nın her tarafından yabancı yatırım gerçekleştirilen önemli bir ev sahibi ülkedir. Çalışmanın bu kısmında 2000-2019 yılları arasında Türkiye ekonomisine gerçekleştirilen yabancı yatırımların, hangi ülkenin ne kadar yatırım gerçekleştirdiği parametrelerinde incelemeler yer alacaktır.

TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu'na (2020, Tablo 12) göre, 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımlarının coğrafi dağılımı (Avrupa) Tablo 2.4'de yer almaktadır.

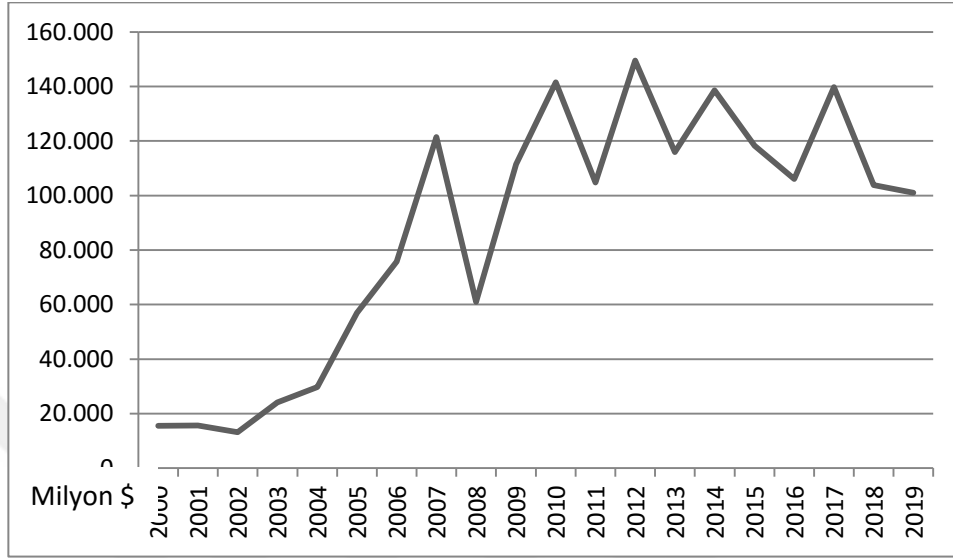
Ülke sayısının fazla olması nedeniyle Tablo 2.4'de bazı önemli Avrupa ülkelerine yer verilmiştir. Ancak tablo sonunda yer alan toplam yatırım miktarı, TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu Tablo 12'de yer alan ülkeleri kapsamaktadır.

Tablo 2.4. 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye’deki Doğrudan Yatırımları
Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (AVRUPA)

ÜLKE	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Almanya	2.249	2.155	5.103	6.578	4.848	17.611	16.345	18.179	13.611	10.598
	1.859	3.965	6.878	10.296	12.683	11.384	17.377	14.259	17.666	13.802
Avusturya	7	21	79	565	2.289	10.678	18.154	10.519	9.542	2.628
	19	51	153	4.393	5.864	12.358	7.975	8.991	4.882	2.890
Belçika	204	480	929	5.830	3.255	7.158	2.152	2.866	2.895	2.324
	627	830	3.141	8.253	6.765	6.316	2.539	2.955	3.689	3.311
Norveç	26	20	26	50	29	272	811	849	760	522
	16	27	33	90	127	320	439	844	818	621
Çekya	0	0	0	0	11	537	419	397	150	170
	0	0	0	0	430	233	349	228	617	314
Danimarka	34	103	229	426	302	428	575	476	318	318
	79	252	334	577	423	294	437	376	558	361
Finladiya	34	291	1.783	7.913	4.925	6.169	5.887	5.391	2.437	1.284
	581	1.309	6.004	9.363	5.985	4.333	4.527	216	2.351	1.286
Fransa	1.713	1.819	3.512	7.464	5.528	9.718	9.206	9.381	5.583	3.981
	2.601	3.388	7.020	12.968	11.295	6.374	7.215	7.577	7.321	5.359
Hollanda	7.927	4.357	9.904	19.542	18.736	38.759	36.453	30.389	25.081	38.302
	5.433	6.594	15.278	33.482	31.727	25.372	26.328	27.311	40.620	32.477
İngiltere	1.494	2.150	3.482	7.101	5.592	14.874	12.702	9.535	7.296	5.446
	2.386	3.411	5.753	13.102	9.600	9.133	8.473	10.441	8.731	6.917
İrlanda	89	8	57	52	36	4	2.179	2.077	1.686	1.301
	44	13	0	61	8	1.549	1.784	1.824	1.899	1.659
İspanya	53	89	599	1.355	1.600	5.140	11.579	10.607	8.364	6.461
	64	445	732	3.446	3.665	6.640	9.175	9.088	11.790	7.647
İtalya	691	604	1.623	4.325	1.167	4.392	4.739	5.204	4.221	2.744
	463	1.678	3.919	3.460	3.364	2.948	4.041	4.276	5.126	3.491
İsveç	30	67	130	213	126	341	421	419	381	213
	13	108	196	303	290	224	355	3.180	327	1.103
Portekiz	0	1	0	156	84	414	83	56	36	0
	0	0	0	380	129	220	62	41	43	0
Rusya	0	0	0	6.926	1.790	2.344	8.535	9.563	10.409	16.015
	0	1	3.602	3.324	2.345	3.207	6.643	7.060	12.687	5.505
EFTA	754	731	1.387	2.115	1.955	4.642	7.048	6.646	5.567	6.391
	777	1.253	1.850	3.916	3.028	3.134	5.353	5.954	8.476	7.370
İsviçre	728	623	1.309	1.989	1.889	4.219	6.151	5.729	4.787	5.869
	698	1.220	1.736	3.720	2.845	3.782	4.853	5.092	7.599	6.749
Lüksemb.	247	316	639	2.095	4.322	11.382	8.140	12.760	7.932	5.413
	534	606	1.275	7.787	7.762	6.200	9.932	8.928	12.189	7.189
Sırbistan	0	0	0	0	0	43	40	33	0	0
	0	0	0	0	28	29	33	0	0	0
İzlanda	0	86	47	74	36	59	57	39	0	0
	63	0	78	102	50	24	36	0	59	0
Ukrayna	0	0	0	0	1	0	0	1	8	0
	1	0	0	0	2	0	0	3	0	0
Toplam	15.582	13.256	29.764	75.811	60.960	141.546	149.501	138.626	106.129	103.831
	15.625	24.104	56.946	121.459	111.447	104.828	115.929	118.287	139.783	101.018

KAYNAK: TCMB. (2020). Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu, Ekim, Tablo 12.

Grafik 2.4’de 2000-2019 yılları arasında Avrupa bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının toplam miktarları yer almaktadır.

Grafik 2.4. Avrupa bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımları (2000-2019)

KAYNAK: TCMB. (2020).

TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu’na (2020, Tablo 12) göre, 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının coğrafi dağılımı (Afrika) Tablo 2.5’de yer almaktadır.

Ülke sayısının fazla olması nedeniyle Tablo 2.5’de bazı önemli Afrika ülkelerine yer verilmiştir. Ancak tablo sonunda yer alan toplam yatırım miktarı, TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu Tablo 12’de yer alan ülkeleri kapsamaktadır.

Tablo 2.5. 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımları
Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (AFRİKA)

ÜLKE	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Kuzey Afrika	40	26	49	78	100	243	230	184	103	89
	52	49	71	98	195	142	150	123	134	135
Cezayir	0	0	1	1	0	3	2	3	0	0
	0	0	1	0	1	2	2	0	0	0
Fas	2	1	0	1	1	1	0	0	2	0
	2	2	1	1	1	1	0	1	1	0
Libya	38	17	40	73	99	239	228	176	99	86
	32	34	67	97	193	139	146	118	123	128
Mısır	0	8	8	3	0	0	0	5	2	3
	18	13	2	0	0	0	2	4	10	7
Tunus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Diğer Afr.Ülk	0	0	0	1	13	116	47	65	13	36
	0	4	0	53	4	34	12	70	60	64
Burkina Faso	0	0	0	0	0	62	40	0	0	0
	0	0	0	0	0	28	0	0	0	0
Etiyopya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fildişi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gana	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Güney Afrika	0	0	0	0	13	0	0	57	2	0
	0	0	0	52	0	0	6	67	5	0
Kamerun	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kenya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Liberya	0	0	0	0	0	8	7	8	3	0
	0	4	0	0	4	6	6	3	2	0
Malavi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mali	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mauritius	0	0	0	0	0	0	0	0	0	36
	0	0	0	0	0	0	0	0	53	64
Moritanya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mozambik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nijerya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Senegal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	40	26	49	79	113	359	277	249	116	125
	52	53	71	151	199	176	162	193	194	199

KAYNAK: TCMB. (2020).

Grafik 2.5’de 2000-2019 yılları arasında Afrika bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının toplam miktarları yer almaktadır.

Grafik 2.5. Afrika bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımları (2000-2019)

KAYNAK: TCMB. (2020).

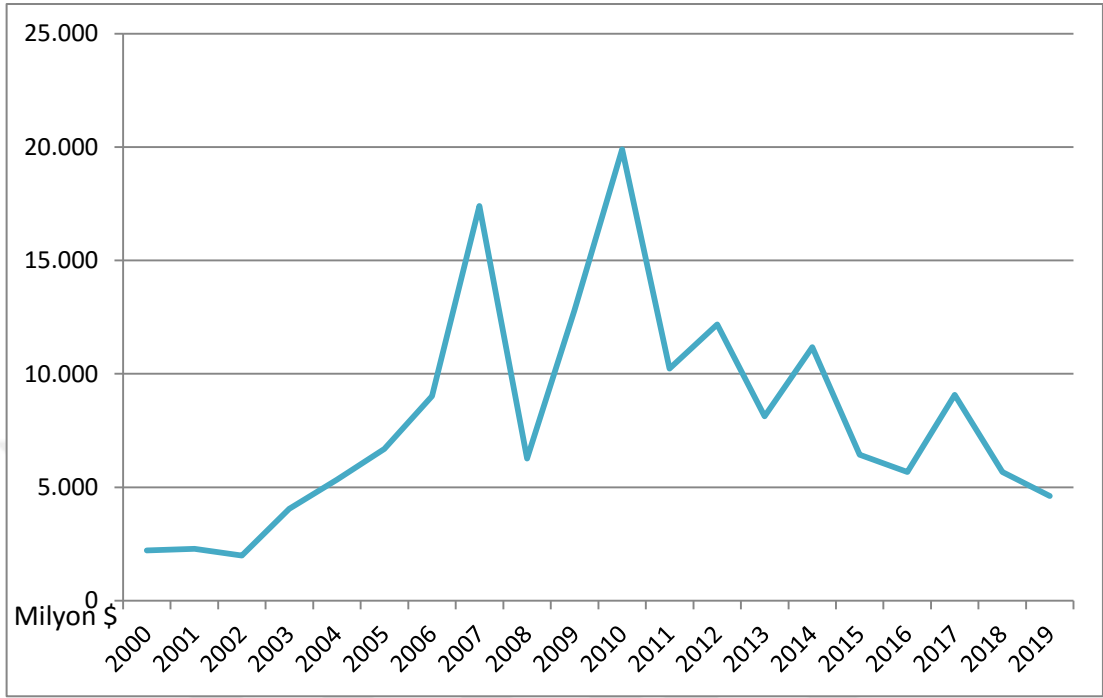
TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu’na (2020, Tablo 12) göre, 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının coğrafi dağılımı (Amerika) Tablo 2.6’da yer almaktadır.

Tablo 2.6. 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımları
Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (AMERİKA)

ÜLKE	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Kuzey Amerika	2.148	1.773	4.028	5.731	4.578	16.015	9.243	9.409	4.627	4.472
	2.244	3.578	5.681	12.843	9.091	7.986	6.626	5.314	7.424	3.327
ABD	2.148	1.719	3.340	4.564	4.452	15.967	9.092	9.092	4.595	4.267
	2.244	3.420	4.807	11.580	9.046	7.961	6.408	5.094	7.081	3.112
Kanada	0	54	688	1.167	126	48	151	317	32	205
	0	158	874	1.263	45	25	218	220	343	215
Orta Amerika	62	222	1.303	3.287	1.691	3.878	2.944	1.768	1.037	1.205
	47	472	1.010	4.552	3.715	2.245	1.506	1.102	1.632	1.293
Bahamalar	0	0	0	0	17	385	436	11	4	0
	0	0	0	36	261	224	6	10	7	0
Barbados	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Belize	0	0	0	0	0	0	9	1	1	0
	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0
Bermuda	0	0	2	8	10	5	20	9	2	57
	0	10	1	9	20	0	14	3	134	97
Cayman Adaları	1	1	3	3	39	37	10	132	167	458
	0	0	5	18	80	2	10	29	336	477
Curaçao	0	0	0	0	0	0	0	0	29	39
	0	0	0	0	0	0	0	27	42	87
Hollnd. Antiller.	61	206	673	469	3	16	0	0	0	0
	27	436	0	12	6	0	0	0	0	0
Meksika	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Panama	0	4	573	2.722	1.596	3.306	2.245	1.412	740	544
	0	0	896	4.295	3.230	1.977	1.382	936	848	522
Triniad Tabaço	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Turks Caicos	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0
Virqin (ABD)	0	0	0	0	1	7	79	45	0	0
	0	0	0	0	0	0	45	0	0	0
Virqin (İngiliz)	0	11	51	84	25	122	145	158	94	107
	20	21	106	182	118	42	48	96	264	108
Güney Amerik.	0	0	0	0	2	0	0	0	12	0
	0	0	0	0	0	0	0	17	14	0
Arjantin	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Brezilya	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ekvador	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kolom-biya	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Şili	0	0	0	0	0	0	0	0	12	0
	0	0	0	0	0	0	0	17	14	0
Toplam	2.210	1.995	5.331	9.018	6.271	19.893	12.187	11.177	5.676	5.677
	2.291	4.050	6.691	17.395	12.806	10.231	8.132	6.433	9.070	4.620

KAYNAK: TCMB. (2020).

Grafik 2.6’da 2000-2019 yılları arasında Amerika bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının toplam miktarları yer almaktadır.

Grafik 2.6. Amerika bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımları (2000-2019)

KAYNAK: TCMB. (2020).

TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu’na (2020, Tablo 12) göre, 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının coğrafi dağılımı (Asya) Tablo 2.7’de yer almaktadır.

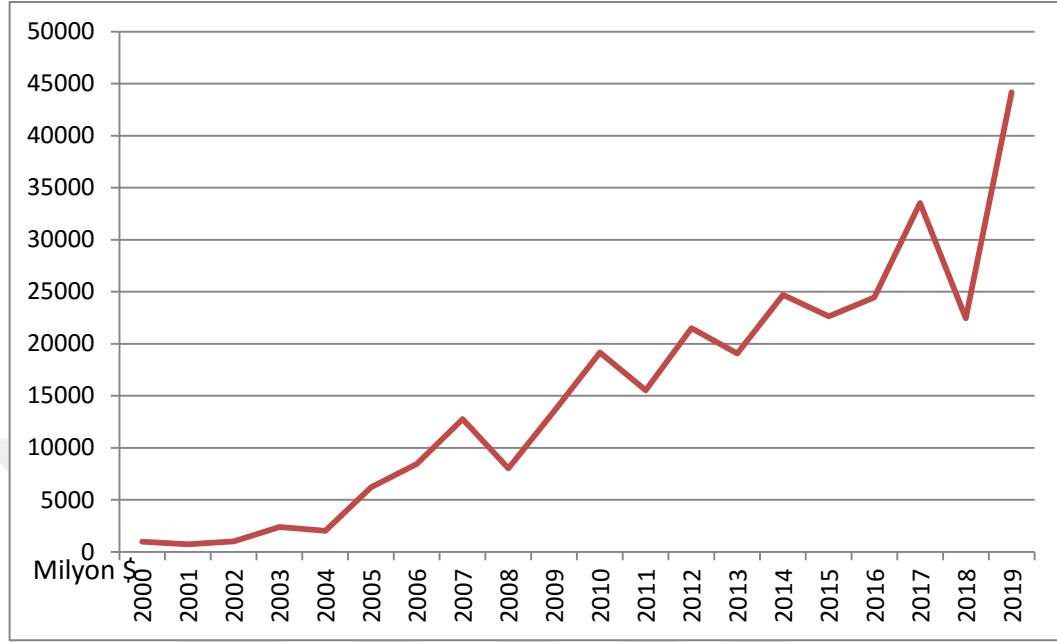
Ülke sayısının fazla olması nedeniyle Tablo 2.7’de bazı önemli Asya ülkelerine yer verilmiştir. Ancak tablo sonunda yer alan toplam yatırım miktarı, TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu Tablo 12’de yer alan ülkeleri kapsamaktadır.

Tablo 2.7. 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımları
Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (ASYA)

ÜLKE	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Yakın ve Ortadoğu	352	313	595	7.170	7.173	15.334	16.437	18.794	19.166	17.180
	319	837	4.299	10.298	10.860	12.334	14.539	16.807	24.645	38.109
İran	35	18	23	73	120	196	297	240	176	69
	33	37	30	258	107	197	227	192	89	91
İsrail	1	49	19	203	246	997	659	792	840	665
	33	39	11	386	769	427	723	840	1.026	770
Körfez Ülkeleri	297	228	517	6.818	6.638	13.411	12.402	12.359	11.572	10.088
	240	717	4.192	9.319	9.617	9.791	9.744	8.659	13.225	30.980
Bahreyn	4	13	112	294	323	581	740	1.110	996	500
	1	185	228	1.073	507	556	824	960	1.287	641
BAE	1	0	4	5.449	4.460	8.333	7.811	6.847	3.585	1.679
	0	4	3.154	6.289	5.950	7.233	5.924	4.573	4.084	6.145
Irak	0	1	1	1	31	2	8	13	9	0
	0	1	3	1	104	6	14	9	11	0
Katar	0	1	0	1	468	515	80	778	4.941	6.257
	0	2	0	0	378	59	323	715	5.663	21.886
Kuveyt	99	78	153	356	365	1.309	1.862	1.800	1.047	1.061
	97	179	309	708	709	814	1.272	1.162	1.252	1.482
Suudi Arabist.	193	135	247	717	991	2.671	1.901	1.811	994	591
	142	346	498	1.248	1.969	1.123	1.387	1.239	928	826
Japonya	579	521	1.143	1.044	486	1.912	1.576	2.213	2.114	1.576
	231	1.114	1.318	1.345	1.288	1.205	1.455	1.916	3.252	1.922
Hindistan	0	4	0	0	8	4	307	58	18	0
	10	0	8	0	72	209	287	39	1	0
Diğer Ya.Ortd	19	18	36	76	169	730	3.079	5.403	6.578	6.358
	13	44	66	335	367	1.919	3.845	7.116	10.305	6.268
Azerbaycan	0	1	19	35	27	178	2.252	4.330	5.715	5.881
	0	8	34	106	86	1.638	2.922	6.452	9.349	5.729
Gürcistan	0	0	0	0	2	9	6	4	2	0
	0	1	0	0	7	8	4	1	1	0
Lübnan	19	16	17	36	75	392	693	909	757	456
	12	32	31	128	159	185	814	528	831	528
Suriye	0	0	0	1	1	5	3	17	34	0
	0	1	1	1	0	1	7	31	41	0
Ürdün	0	1	0	4	64	146	125	146	70	21
	1	2	0	100	115	87	98	104	83	11
Diğer Asya Ü.	628	680	1.436	1.298	859	3.830	5.068	5.894	5.282	5.268
	399	1.551	1.900	2.467	2.678	3.197	4.536	5.823	8.871	6.062
Afganistan	0	0	0	0	0	0	4	6	2	2
	0	0	0	0	0	0	4	5	1	0
Çin	0	0	0	0	2	4	6	82	474	1.140
	0	1	1	2	3	4	69	624	1.562	1.223
Güney Kore	21	102	269	181	139	1.104	1.269	1.223	784	769
	100	335	509	157	781	847	1.070	901	972	993
Pakistan	6	6	11	13	98	50	39	26	14	11
	13	12	17	220	42	27	24	16	16	15
Toplam	980	993	2.031	8.468	8.032	19.164	21.505	24.688	24.448	22.448
	718	2.388	6.199	12.765	13.538	15.531	19.075	22.630	33.516	44.171

KAYNAK: TCMB. (2020).

Grafik 2.7’de 2000-2019 yılları arasında Asya bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının toplam miktarları yer almaktadır.

Grafik 2.7. Asya bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımları (2000-2019)

KAYNAK: TCMB. (2020).

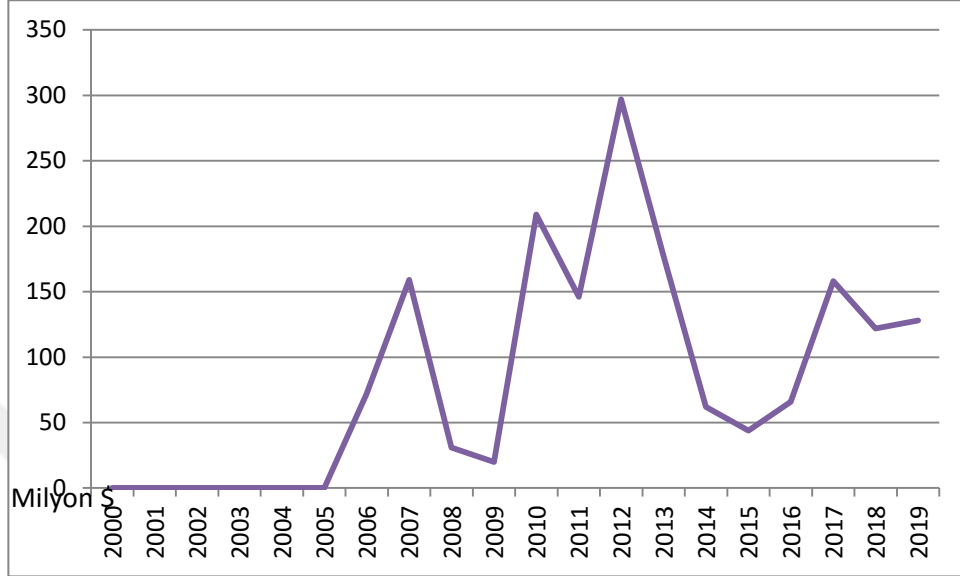
TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu’na (2020, Tablo 12) göre, 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının coğrafi dağılımı (Okyanusya ve Kutup Bölgesi) Tablo 2.8’de yer almaktadır.

Tablo 2.8. 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye’deki Doğrudan Yatırımları Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (Okyanusya ve Kutup Bölgesi)

ÜLKE	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
Avustralya	0	0	0	69	29	204	296	62	64	122
	0	0	0	154	19	145	177	44	155	128
Fransız	0	0	0	3	2	0	0	0	0	0
Gny.To.	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0
Marshal	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Adaları	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0
Yeni	0	0	0	0	0	4	1	0	2	0
Zelanda	0	0	0	0	0	1	0	0	3	0
Toplam	0	0	0	72	31	209	297	62	66	122
	0	0	0	159	20	146	177	44	158	128

KAYNAK: TCMB. (2020).

Grafik 2.8’de 2000-2019 yılları arasında Okyanusya ve Kutup bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının toplam miktarları yer almaktadır.

Grafik 2.8. Okyanusya ve Kutup bölgesindeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımları (2000-2019)

KAYNAK: TCMB. (2020).

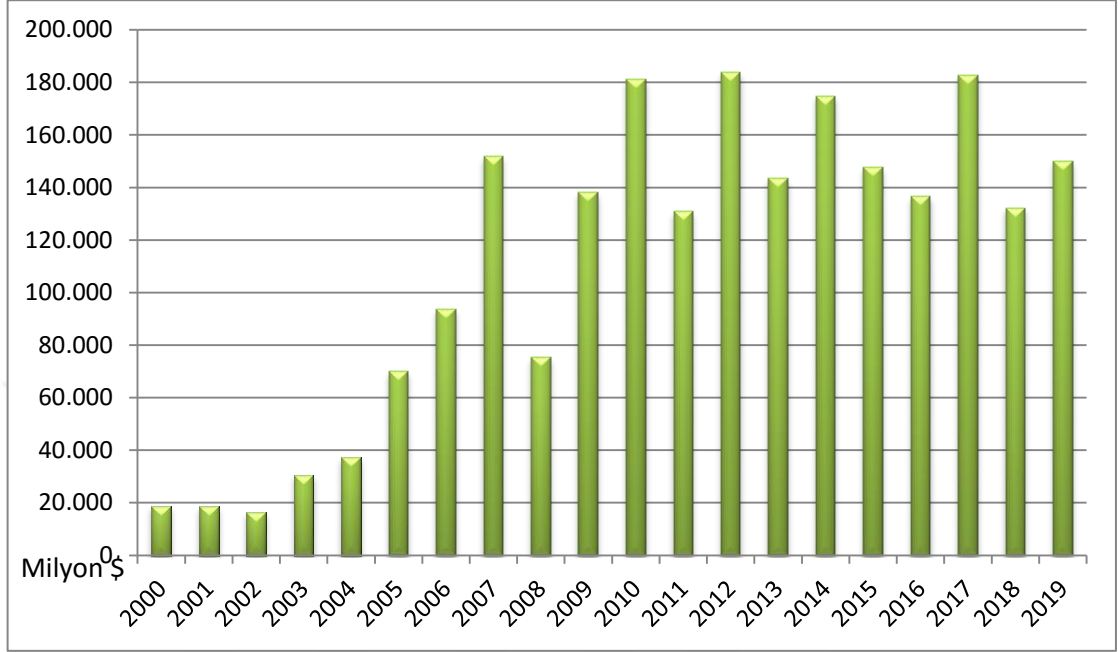
TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu’na (2020, Tablo 12) göre, 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının coğrafi dağılımı (Toplam Dünya) Tablo 2.9’da yer almaktadır.

Tablo 2.9. 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye’deki Doğrudan Yatırımları Coğrafi Dağılımı (Milyon ABD Doları) (Toplam Dünya)

YIL	MİKTAR (MİLYON \$)	YIL	MİKTAR (MİLYON \$)
2000	18.812	2010	181.171
2001	18.686	2011	130.912
2002	16.270	2012	183.767
2003	30.595	2013	143.475
2004	37.175	2014	174.802
2005	69.907	2015	147.587
2006	93.448	2016	136.435
2007	151.929	2017	182.721
2008	75.407	2018	132.203
2009	138.010	2019	150.136

KAYNAK: TCMB. (2020).

Grafik 2.9’da 2000-2019 yılları arasında toplam dünya üzerindeki farklı bölgelerdeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının toplam miktarları yer almaktadır.

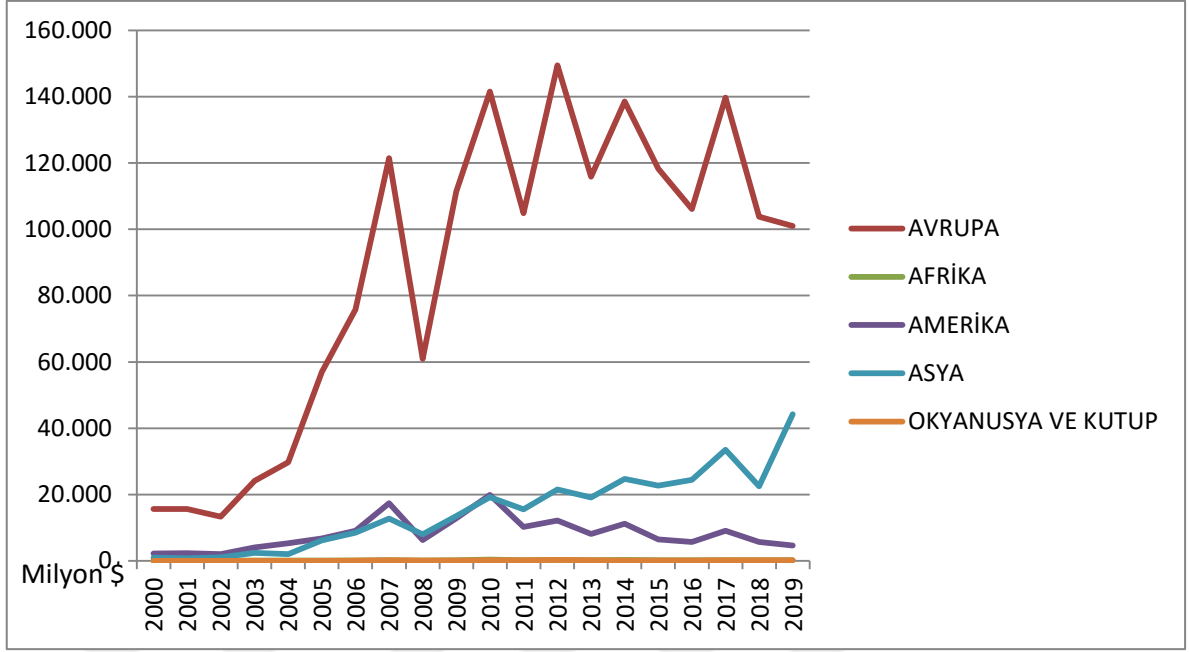

Grafik 2.9. Toplam Dünya üzerindeki farklı bölgelerdeki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımları (2000-2019)

KAYNAK: TCMB. (2020).

Dünyanın çeşitli bölgelerindeki ülkelerden Türkiye’ye yapılan doğrudan yatırımlar yani yabancı yatırımlar Grafik 2.9’da da görüldüğü üzere en çok toplamda 2012 yılında gerçekleşmiştir. Ülkemize toplamda en az yatırım gerçekleştirilen yıl ise 2002 yılında olmuştur.

Bütün bu veriler neticesinde yurt dışındaki yerleşik kişilerin ülkemize yapmış oldukları doğrudan yatırımlarının toplam miktarlarının bölgelere göre karşılaştırılması Grafik 2.10’da verilmiştir.

Grafik 2.10. Yurt dışındaki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının bölgelere göre karşılaştırılması (2000-2019)

KAYNAK: TCMB. (2020).

Türkiye ekonomisine yapılan yabancı sermaye yatırımlarının coğrafi dağılımının incelenmesi kapsamında;

- Türkiye’ye en çok doğrudan yatırım gerçekleştirenlerin Avrupa bölgesindeki yerleşik kişiler olduğu,
- Türkiye’ye en az doğrudan yatırım gerçekleştirenlerin Afrika ve Okyanusya, Kutup bölgelerinden olduğu,
- En fazla doğrudan yatırımın 2012 yılında gerçekleştiği,
- Dünya üzerindeki farklı bölgelerden gerçekleştirilen bu doğrudan yatırımların inişli çıkışlı bir grafiğe sahip olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye ekonomisinin gelişimi ve kalkınması için DYSY son derece önemlidir. Ülkemizin özellikle coğrafi konumunun ve pazar büyüklüğünün iyi seviyede olması, Dünya üzerindeki birçok farklı bölgeden yatırım çekmesini sağlamaktadır.

2.5. Türkiye Ekonomisine Yapılan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı

Ülkelerin ekonomik olarak üst seviyelere yükselmesinde her zaman sermaye çok değerli olmuştur. Ülke içindeki yerli sermaye ile birlikte yurt dışından gelen yabancı sermaye, ülkelerin kalkınmasında ve ekonomik olarak istenilen hedeflere ulaşmakta büyük katkı sağlarlar. Yurt dışından gerçekleştirilen yabancı sermaye yatırımlarının verimli olabilmesi için o yatırımın gerçekleştirileceği sektör çok önemlidir. Yatırımcı, yatırımı gerçekleştirmeden önce ev sahibi ülke için yapacağı fizibilite çalışmasındaki hedef, sektör olarak başarılı olacağı bir yatırım gerçekleştirmektir. Yatırımcılar, kendi ülkelerinde hangi sektörde faaliyet gösteriyorlar ise, yatırım götüreceği ülkede de faaliyet gösterdikleri sektörü seçebilirler.

TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu'na (2020, Tablo 11) göre, 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımlarının sektörel dağılımı birçok alanda gerçekleşmiştir. Bu alanlar özellikle genel olarak tarım, madencilik, imalat, hizmetler sektörü olmuştur. Sektörel olarak gerçekleştirilen yabancı yatırımlar, aynı zamanda yatırım yapılan sektörlerde istihdamı da artırır. Böylece ülke ekonomisine de katkı sağlamış olurlar.

Tablo 2.10'da TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu'na (2020, Tablo 11) göre, 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımlarının sektörel dağılımını daha düzenli bir şekilde göstermek için sektörler sınıflandırılarak, harf ve sayılar ile kodlandırılmıştır.

Tablo 2.11'de ise TCMB Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu'na (2020, Tablo 11) göre, 2000-2019 yılları arasında yurt dışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımlarının sektörel dağılımı yer almaktadır. Bu tablodaki kodlamalar Tablo 2.10'dan alınmıştır.

Sektör sayısının fazla olması nedeniyle Tablo 2.11'de bazı detay sektörler yer almamaktadır. Ancak Tablo 2.11'de yer almayan bu sektörler toplam tarım, sınaî, imalat ve hizmetler sektörlerine ait yatırımların içinde yer almaktadır.

Tablo 2.10. Sektörlerin kodlandırılması

KODLAMA	SEKTÖR
A →	TARIM SEKTÖRÜ
A1	Tarım, Avcılık ve Ormancılık
B →	SİNAİ SEKTÖRLER
B1	Madencilik ve Taşocaklığı
C	İmalat
C1	Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri İmalatı
C2	Tekstil ve Giyim Eşyaları İmalatı
*C3	Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı
*C4	Ağaç ve Ağaç Ürünleri İmalatı
*C5	Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı ve Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması
C6	Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı
C7	Kimyasalların, Kimyasal Ürünlerin ve Temel Eczacılık Ürünleri ile Malzemelerin İmalatı
C8	Kauçuk ve Plastik Ürünleri İmalatı
*C9	Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı
C10	Ana Metal Sanayii ve Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine Teçhizat Hariç)
C11	Makine ve Teçhizat (Başka Yerde Sınıflandırılmamış) İmalatı
C12	Bilgisayarların, Elektrik-Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı
*C13	Ulaşım Araçları İmalatı
*C14	Mobilya İmalatı ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer İmalat Sanayi
D	Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtım
E	Su Temini, Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetler
F →	HİZMETLER SEKTÖRÜ
F1	İnşaat
F2	Toptan ve Perakende Ticaret
F3	Ulaştırma ve Depolama
F4	Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri
F5	Bilgi ve İletişim
F6	Finans ve Sigorta Faaliyetleri
F7	Parasal Aracı Kuruluşların Faaliyetleri (Bankalar)
F8	Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Fonları (Zorunlu Sosyal Güvenlik Hariç)
F9	Holding Şirketlerinin Faaliyetleri
*F10	Diğer Finansal Hizmet Faaliyetleri
*F11	Gayrimenkul Faaliyetleri
F12	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler
*F13	İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri
*F14	Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik
F15	Eğitim
F16	İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmetler Faaliyetleri
F17	Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor
*F18	Diğer Hizmet Faaliyetleri
*F19	Hane Halklarının İşverenler Olarak Faaliyetleri; Hane Halkları Tarafından Kendi Kullanımlarına Yönelik
*F20	Uluslararası Örgütler ve Temsilciliklerinin Faaliyetleri

KAYNAK: TCMB. (2020).

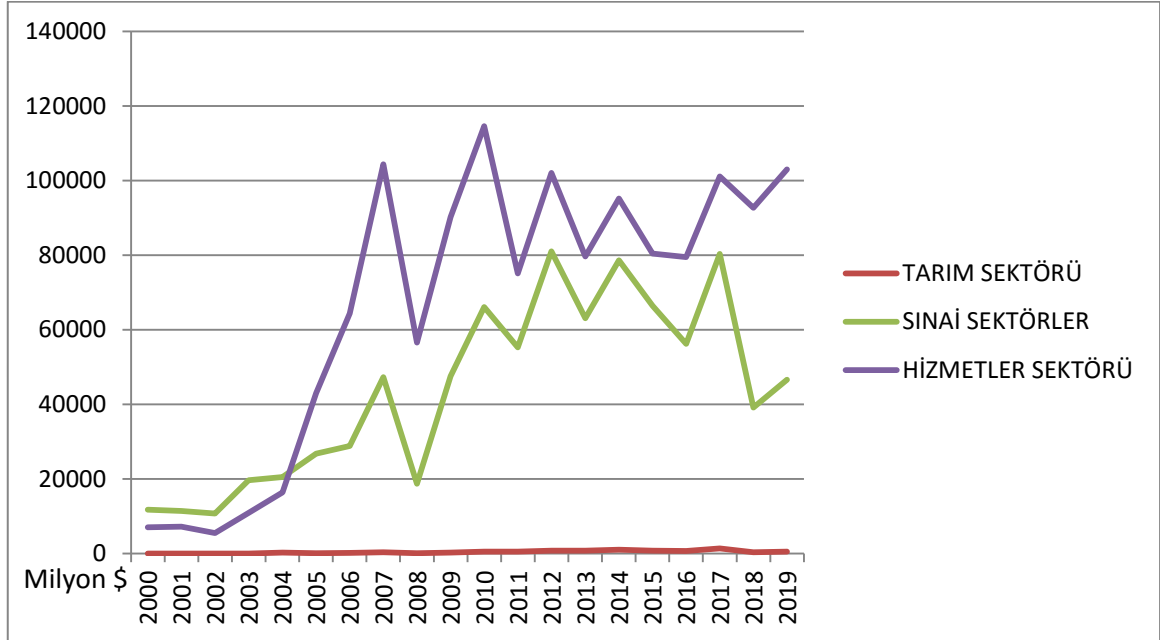
* Tablo 2.11’de yer almayıp toplam yatırım miktarına dâhildir.

Tablo 2.11. 2000-2019 yılları arasında yurt dışındaki yerleşik kişilerin Türkiye'deki doğrudan yatırımları sektörel dağılımı (milyon ABD doları)

KOD	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018
	2001	2003	2005	2007	2009	2011	2013	2015	2017	2019
A	45	27	236	181	92	524	769	1.067	730	377
	46	43	81	310	299	523	807	777	1.354	523
A1	45	27	236	181	92	524	769	1.067	730	377
	46	43	81	310	299	523	807	777	1.354	523
B	11.732	10.703	20.539	28.871	18.748	66.112	80.990	78.582	56.228	39.123
	11.439	19.637	26.795	47.260	47.541	55.268	63.054	66.427	80.296	46.603
B1	262	213	1.706	1.675	1.104	3.433	5.292	3.620	2.185	3.298
	59	279	1.472	2.507	2.059	2.575	3.498	2.734	4.622	3.170
C	9.777	8.725	15.276	24.393	14.238	46.953	51.953	57.813	42.781	30.738
	10.245	15.868	21.683	38.672	34.873	34.311	46.525	48.836	57.552	35.449
C1	2.188	1.757	2.734	5.540	3.336	11.500	14.505	12.309	9.496	5.752
	2.859	2.687	4.115	8.055	7.193	7.881	11.160	10.974	11.631	7.354
C2	286	246	311	220	150	509	559	552	311	238
	321	294	328	280	310	375	396	330	442	336
C6	360	349	485	1.302	690	2.579	3.584	3.948	5.586	4.660
	699	524	761	1.473	2.147	2.669	3.545	7.022	7.203	4.094
C7	1.278	804	1.516	2.909	1.724	5.158	5.980	6.065	4.786	4.688
	864	1.373	2.546	5.086	4.649	4.161	4.801	5.550	7.193	4.263
C8	665	544	760	1.182	535	1.664	2.404	2.619	2.394	2.303
	689	975	1.053	1.452	1.374	1.268	2.118	2.601	3.457	2.308
C10	349	270	675	1.053	2.572	5.015	2.263	4.427	2.614	1.043
	527	707	1.001	6.261	4.185	3.096	2.119	2.170	4.439	1.338
C11	699	822	988	1.853	692	608	530	207	84	0
	410	1.089	1.357	1.381	2.767	352	213	77	70	0
C12	1.130	425	950	1.452	623	6.211	6.553	9.114	5.340	2.925
	712	1.662	1.261	2.436	2.260	4.760	6.706	6.742	6.501	3.443
D	1.693	1.765	3.557	2.058	2.833	15.363	23.398	17.063	11.208	5.078
	1.135	3.490	3.640	4.791	10.287	18.149	12.946	14.803	18.070	7.977
E	0	0	0	745	573	363	347	86	54	9
	0	0	0	1.290	322	233	85	54	52	7
F	7.035	5.540	16.400	64.396	56.567	114.535	102.008	95.153	79.447	92.703
	7.201	10.915	43.031	104.359	90.170	75.121	79.614	80.383	101.071	103.010
F1	22	389	57	290	435	868	1.429	981	613	288
	338	442	397	804	927	949	875	734	577	380
F2	2.748	1.407	3.068	7.946	7.287	20.762	17.289	22.535	30.814	43.452
	2.277	4.739	6.814	14.299	14.769	11.138	16.218	25.425	38.594	37.799
F3	394	134	291	264	425	1.232	2.349	3.453	1.803	2.213
	870	675	4.048	463	1.173	1.141	2.096	2.277	4.917	2.513
F4	270	129	560	966	298	636	621	555	317	293
	199	124	1.039	961	733	514	389	382	783	618
F5	1.842	1.306	7.273	30.770	21.207	33.685	28.048	22.991	11.226	7.652
	610	1.145	15.508	33.608	26.097	23.790	20.528	14.614	14.782	8.968
F6	1.578	1.777	3.526	18.642	19.863	48.064	43.613	38.430	31.264	36.881
	2.756	3.608	12.091	43.281	38.551	32.219	33.509	32.492	36.991	50.889
F7	1.339	1.534	2.701	15.484	16.754	38.962	31.602	26.294	21.005	28.907
	2.335	2.913	10.348	35.774	32.104	25.889	21.177	21.409	24.392	39.035
F8	144	104	178	1.181	1.807	6.379	7.573	7.497	5.505	3.741
	151	136	926	3.213	4.166	4.638	8.489	5.716	6.584	4.711
F9	0	8	113	1.360	712	2.245	3.269	3.637	3.972	3.003
	52	118	197	2.830	1.221	965	2.841	4.714	5.113	3.226
F12	0	0	0	72	77	214	377	256	163	262
	0	0	0	283	165	236	245	177	537	128
F15	0	0	39	58	26	5	69	125	11	6
	0	14	63	95	3	36	48	61	13	7
F16	71	341	231	1.408	3.033	1.997	1.567	1.600	600	175
	138	44	459	3.261	1.096	841	1.059	916	506	183
F17	110	57	120	367	1.869	25	67	118	69	48
	13	33	358	1.505	2.343	42	63	85	101	34
Toplam	18.812	16.270	37.175	93.448	75.407	181.171	183.767	174.802	136.435	132.203
	18.686	30.595	69.907	151.929	138.010	130.912	143.475	147.587	182.721	150.136

KAYNAK: TCMB. (2020).

Yurt dışındaki yerleşik kişilerin ülkemize yapmış oldukları doğrudan yatırımlarının sektörel dağılımı Grafik 2.11’de yer almaktadır.

Grafik 2.11. Yurt dışındaki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının sektörel dağılımı (2000-2019)

KAYNAK: TCMB. (2020).

2000-2019 yılları arasında yurt dışındaki yerleşik kişilerin Türkiye’deki doğrudan yatırımlarının sektörel dağılımının incelenmesi çalışması kapsamında;

- Grafik 2.11’de ülkemize en çok yapılan yabancı sermaye yatırımlarının hizmetler sektöründe toplandığını görülmektedir. Özellikle burada yer alan toptan ve perakende ticaret, ulaştırma ve depolama, konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri, bilgi ve iletişim, finans ve sigorta faaliyetleri, parasal aracı kuruluşların faaliyetleri (bankalar) gibi sektörler doğrudan yabancı yatırımlardan çok pay aldığı,

- Hizmetler sektörünün ardından en çok yatırım gerçekleştirilen sektör ise sınaî sektörlerdir. Burada ise özellikle yabancı yatırımlardan imalat sektörünün çok pay aldığı,
- Doğrudan yabancı yatırımlarda en az payı ise tarım sektörünün aldığı tespit edilmiştir.

Ülkelerin daha hızlı kalkınmasında, hayati değer taşıyan sektörlerin de gelişmesi son derece önemlidir. Ülkemizde çeşitli sektörler faaliyet göstermektedir. Bu geniş yelpazedeki sektörlerin her birinin gelişmek için yol alıyor olması, ülkemizin de ekonomik olarak büyümesi ve kalkınması anlamına gelmektedir. Sektörlerin bu bağlamda gelişme göstermesinde, yurt dışı kaynaklı doğrudan yabancı yatırımların yaratmış olduğu kaynak çok önemlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE TURİZM SEKTÖRÜ VE SEKTÖRE YAPILAN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI: 2000-2019 DÖNEMİ

Turizm sektörü, Dünya üzerindeki sürekli değişen ve kendini geliştiren çok önemli bir sektördür. Bunun en etkin nedenlerinden birisi de sektörün ülke ekonomisine katkısının önemli değerlerde olmasıdır. Turizm sektörünün büyümesi ve gelişmesi, bir ülkedeki hem istihdama katkı sağlar hem de kişi başına geliri arttırarak, döviz tasarrufu yapılması anlamına gelmektedir. Ülkelerin turizm sektörüne yaptıkları yatırımlar aynı zamanda seyahat, konaklama ve yiyecek gibi önemli sektörlerle yaptıkları yatırımlardır.

Türkiye’de turizm sektörü ekonomi için çok değerli ve sürekli büyüme eğiliminde olan bir sektördür. Bu anlamda ülkemize iyi seviyelerde istihdam ve döviz girdisi sağlayan turizm sektörü, işsizliğin önlenmesinde de etkin bir görevi vardır. Türkiye’de turizm sektörünün büyümesinde özellikle bulunduğu coğrafi konumun önemi çoktur. Bununla birlikte son yıllarda gerçekleştirilen ulaşım alanındaki önemli yatırımlar, turizm sektörünün ülkemizdeki gelişimine büyük katkı sağlamıştır.

Çalışmanın bu kısmında ilk olarak 2000-2019 yılları arasında Dünya ekonomisinde turizm sektörünün yeri ele alınacaktır. Burada turizm sektörünün, gayri safi yurt içi hâsılası içindeki payı, toplam dünya istihdamı içindeki payı ve toplam dünya ihracatı içindeki payı detaylandırılacaktır. 2013-2019 yılları arasında turizm sektörüne yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları incelenecektir. Dünya genelinden ülkemize gelindiğinde ise, Türkiye ekonomisinde turizm sektörünün yeri ele alınacaktır. Bu bağlamda ülkemizde turizm sektörünün gayri safi yurt içi hâsıla içindeki payı, istihdam içindeki payı, ihracat içindeki payı ve 2000-2019 yılları arası Türkiye’de turizm sektörüne yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımları incelenecek olup, bu konulara ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri sunulacaktır.

3.1. Literatür Taraması

Türkiye’de turizm sektörü ve sektöre yapılan DYSY’nin incelendiği bu bölümde, daha önce yapılan çalışmalar için literatür taraması yapılmıştır.

Kızılgöl ve Erbaykal (2008) çalışmasında, Türkiye’de turizm gelirleri ile ekonomik büyüme ilişkisini nedensellik analizi gerçekleştirerek incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonucunda, Türkiye’de turizm gelirlerinin artması için sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerekliliği belirtilmiştir.

Yıldız (2011) çalışmasında, turizm sektörünün gelişimi ve bunun istihdam üzerindeki etkisini incelemiştir. Dünya ve Türkiye için yapılan bu çalışmanın sonucunda, Türkiye’de turizm sektörünün işsizlik sorununun çözümünde etkili olduğu vurgulanmıştır.

Fauzel, Boopen ve Sannasee (2017) yapmış oldukları çalışmada, turizm sektöründe doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde olan etkisini, gelişmekte olan küçük bir ada devletinde incelemişlerdir. Dinamik vektör hata düzeltme modeli gerçekleştirilen bu incelemenin sonucunda, DYSY’nin ekonomik büyüme için katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Şahbaz ve Mızırak (2017) yapmış oldukları araştırmada, Türkiye’de turizm gelirleri ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu belirtmiştir. Bu yatırımların Türkiye’de turizm gelirlerini de artırdığını gözlemlemişlerdir.

Terzi ve Bekar (2019) gerçekleştirdikleri incelemede, 1974-2014 döneminde Türkiye ekonomisindeki doğrudan yabancı yatırımlar, dışa açıklık ve turist sayısı parametreleri arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda ise, doğrudan yabancı yatırımlar, dışa açıklık ve turist sayısının birbirlerini etkiledikleri sonucuna varmışlardır.

Ivanovic, Baresa ve Bogdan (2011), doğrudan yabancı yatırımların Hırvatistan'da ekonomik büyüme ve turizm sektörüne olan etkisini incelemişlerdir. İnceleme sonucunda, bir Avrupa ülkesi olan Hırvatistan'da doğrudan yabancı yatırımların çoğunun teknoloji ve altyapıda kullanıldığı, ekonomik büyümeye katkısının olmadığı tespit edilmiştir.

Ak ve Zengin (2020) çalışmasında, Türkiye'de DYSY'i turizm sektörü açısından incelemişlerdir. Çalışma sonucunda, bu yatırımların son yıllarda artışta olmasına rağmen, yeterli seviyede olmadığı ve yatırım çekebilmek için yeni politikaların geliştirilmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Siddiqui ve Ahmed (2017) yaptıkları çalışmada, Hindistan ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımların sektörel büyümedeki rolünü incelemişlerdir. İnceleme sonucunda, doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerinde etkisinin olduğu ancak bu yatırımların sektörel düzeyde büyüme üzerinde etkisinin bulunmadığı görülmüştür.

Suhel ve Bashir (2018) yaptıkları çalışmada, yerel ekonomilerdeki büyümede turizmin rolünü incelemişlerdir. Yapılan inceleme sonucunda, turizm sektörüne yönelik gerçekleştirilen hükümet politikalarının önemli bir role sahip olduğu ve turizm sektörünün ekonomik büyümeye katkı sağladığı, bu sektöre olan teşviklerin artması gerekliliğine vurgu yapılmıştır.

Nawaz ve Hassan (2016) gerçekleştirdikleri incelemeyi, yatırım ve turizm arasındaki ilişkiyi literatürden yaptıkları araştırmalar çerçevesinde yapmışlardır. Turizm, uluslararasıdaki bağları güçleştirmekte ve barışı teşvik etmek için önemli bir araç olarak kabul edilmiştir. Bu sektöre yapılan yatırımlar genel ekonomik büyüme ve sektörel büyüme için hayati bir öneme sahiptir. Çalışma sonucunda, bu alanda yapılan araştırmaların yetersiz bir şekilde ilgi gördüğü, özel sektör yatırımlarının turizmin büyümesinde etkili olduğuna yer verilmiştir. Aynı zamanda bu çalışma hem kamu hem de özel sektör yatırımlarının turizm sektörünün büyümesi üzerindeki etkisinin incelenmesini önermektedir.

Bahar (2007) çalışmasında, küreselleşme sürecinde Türkiye’de turizm sektörüne sağlanan teşvikler kapsamında araştırmalar gerçekleştirmiştir. Tarihsel gelişim olarak da dönemsel bilgilerin yer aldığı bu çalışma neticesinde, özellikle uluslararası turizm sektöründe faaliyet gösteren Türk firma ve işletmelerinin, sürekli değişen şartlara ve standartlara uyum sağlayabilmesi aynı zamanda hizmet kalitesinin yanında müşteri memnuniyetini de arttırabilmesi, ülke sınırları içerisinde uygulanacak teşvik sisteminin gerekliliğini vurgulamaktadır.

Tutar, Alpaslan ve Erkan (2013) gerçekleştirdikleri çalışmada, önemli bir sektör olan turizm sektörünün istihdam üzerine olan etkilerini incelemiştir. Çalışma sonucunda, turizm ile istihdam arasındaki ilişkinin güçlü ve zayıf yanları vardır. Turizmin hizmet sektörü ağırlıklı olması ve döviz girdisi sağlaması güçlü yanları, sektörde faaliyet gösteren birçok kişinin yabancı dil problemi yaşaması zayıf yanı olarak tespit edilmiştir.

Ilie (2015) çalışmasında, turizm sektöründe yabancı sermaye yatırımlarını incelemiştir. Turizmin en uygun ve önemli bir büyüme kaynağı olarak kabul edildiği ayrıca birçok ülkenin turizmi ekonomik açıdan kalkınma potansiyeli olarak umut verici bir yol olarak gördüğü çalışmada yer verilmiştir. Çalışma sonucunda ise, ülkelerin turizm sektöründe doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına açık olduğu ve teşvik edici oldukları bir takım çalışmalar yaptıkları belirtilmiştir.

Dilber (2007) çalışmasında, turizm sektörünün Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisini girdi-çıktı tablosu oluşturarak incelemiştir. Bu çalışmada, Türkiye’nin ekonomik olarak kalkınmasında öncü sektörün son zamanlarda turizm sektörü olduğu, milli gelire katkısının olduğu ve ödemeler dengesindeki açıkların giderilmesinde de etkin rol oynadığına yer verilmiştir. Çalışma sonucunda, Türkiye ekonomisi için turizm sektörü gelişiminin tamamlanması, ekonomik olarak verimlilik ve katma değer artması için, sektör içindeki sorunlara yoğunlaşılmalı ve gerekli önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır.

3.2. Dünya Ekonomisinde Turizm Sektörünün Yeri

Günümüz Dünya yapısında turizm sektörü imkânlarından yararlanma eski dönemlere göre daha kolay bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu durumun sebebi olarak en temel seviyede teknoloji ve ulaşım altyapısının çok gelişmesi olarak gösterilebilir. Turizmin gelişmesi Dünya'daki toplam GSYİH'yi, toplam istihdam miktarını ve mal, hizmet açısından toplam ihracatı da etkilemektedir. Bu bağlamda yapılan incelemeler çalışmadaki kısımlarda detaylandırılmıştır.

3.2.1. Turizm Sektörünün Toplam Dünya Gayri Safi Yurtiçi Hâsılası İçindeki Payı

GSYİH, ekonomik büyümenin bir göstergesidir. Ülke ekonomisinin büyüklüğü gayri safi yurtiçi hâsıla kavramı ile ölçülür. GSYİH'nin artıyor olması, ekonominin büyümesi anlamına gelmektedir. Turizm sektörü ise, genellikle kar elde etmek amacı doğrultusunda yurtdışı veya yurtiçindeki turistler için hizmet veren ve bunun sonucunda ekonomiye katma değer yaratan şirketlerden oluşan bir sektördür. Turizm sektörünün özellikle ülkelere gelen turistlerin getirdiği döviz artışıyla beraber ekonomi büyüme anlamında olumlu gelişmeler göstermektedir.

Tablo 3.1'de 2000-2018 yılları arasında Dünya'daki uluslararası turizm gelirlerinin, Dünya'daki GSYİH oranıyla, turizm sektöründen elde edilen gelirlerin toplam Dünya GSYİH içindeki payı hesaplanmıştır.

Tablo 3.1. Uluslararası turizm gelirlerinin GSYİH içindeki Payı (Dünya, 2000-2018)

YIL	ULUSLARARASI TURİZM GELİRLERİ (Trilyon Dolar)	GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILA (GSYİH) (Trilyon Dolar)	ULUSLARARASI TURİZM GELİRLERİ / GSYİH (%)
2000	0.5619283	33.5877	1.67
2001	0.5497502	33.3958	1.65
2002	0.5767965	34.6739	1.66
2003	0.6342499	38.9023	1.63
2004	0.7574664	43.8165	1.73
2005	0.8105222	47.4574	1.71
2006	0.8788698	51.4483	1.71
2007	1.0179	57.9683	1.76
2008	1.1176	63.6116	1.76
2009	1.0101	60.3341	1.67
2010	1.0994	66.0512	1.66
2011	1.2313	73.3932	1.68
2012	1.2751	75.0851	1.70
2013	1.3694	77.2363	1.77
2014	1.4454	79.3326	1.82
2015	1.3919	75.0494	1.85
2016	1.4178	76.1638	1.86
2017	1.5361	80.9506	1.90
2018	1.6493	85.9097	1.92

KAYNAKLAR: Google Public Data.(2021). Dünya Bankası, Uluslararası Turizm, Gelirler (cari ABD doları); Google Public Data.(2021). Dünya Bankası, Gayrisafı Yurtiçi Hâsıla

Dünya’da ve çeşitli bölgelerde 2000-2018 yılları arasında uluslararası turizm gelirlerinin, GSYİH’ye oranı ile hesaplanan turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payının incelenmesi kapsamında;

- Dünya genelinde bu payın en fazla 2018 yılında olduğu ve aynı zamanda bu yılda en fazla turizm gelirinin ve GSYİH’nin gerçekleştiği,
- Dünya genelinde turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payının en düşük olduğu yıl ise 2003 yılı olduğu tespit edilmiştir.

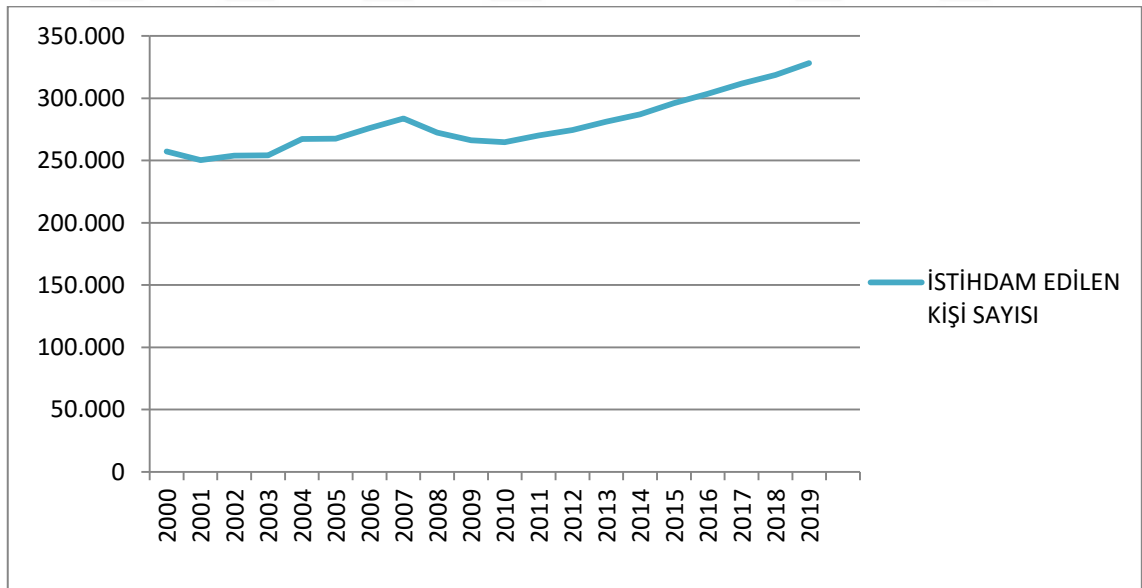
Bu bağlamda GSYİH’nin turizm gelirlerine göre düşük olması, turizm sektörü gelirlerinin GSYİH içindeki payını artırmaktadır.

3.2.2. Turizm Sektörünün Toplam Dünya İstihdamı İçindeki Payı

Ünlüöner ve Şahin'e (2017, s.4) göre, turizm sektörünün istihdama olan katkısı ülkelere, bölgelere ve farklı dönemlere göre değişiklik gösterebilmektedir. Turizmin istihdama üzerindeki etkisini belirleyen bazı faktörler şöyledir; ülkelerin ekonomik yapıları, turizm yatırımları ve işgücü politikaları, ülkedeki turizm sektörünün özellikleri ve yapısı, personelin uygunluk düzeyi, turizm işletmelerinin faaliyet süreleri ve işçilerin çalışma süreleri, tanıtım ve pazarlama işlerinin başarısı gibi bazı faktörlerdir.

Turizm sektörü, Dünya çapında faaliyet sürdüren ve bununla birlikte özellikle kültürel zenginliklerin, tatil standartlarının iyi seviyede olduğu deniz bölgelerinde daha etkindir. Sektöre olan talebin artıyor olması, sektör açısından müşterinin ihtiyaçlarını karşılaması durumunu ortaya çıkartmaktadır. İşte bu ihtiyaçlar karşılanırken mutlaka işgücü ön planda olacaktır. Bu da istihdamın artırılması ile gerçekleşmektedir.

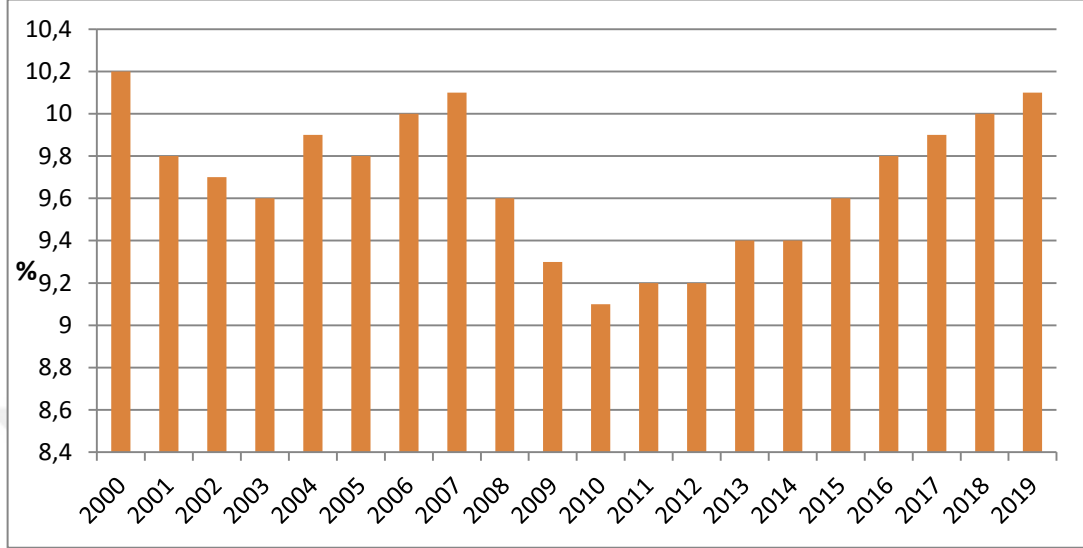
Grafik 3.1'de seyahat ve turizmin istihdama katkısı (Dünya, 2000-2019) gösterilmiştir.

Grafik 3.1. 2000-2019 Dünya, seyahat ve turizmin istihdama katkısı

KAYNAK: Knoema. (2021). World-Contribution of Travel and Tourism to Employment

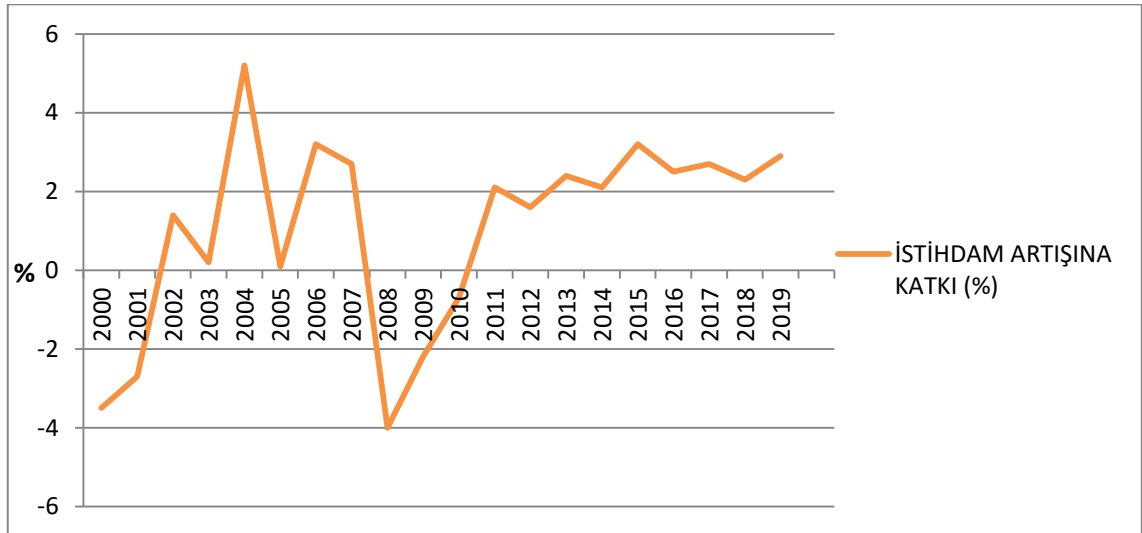
Grafik 3.2’de ise, GSYİH yüzdesi açısından seyahat ve turizmin istihdama katkısı (Dünya, 2000-2019) gösterilmiştir.

Grafik 3.2. 2000-2019 Dünya, GSYİH yüzdesi açısından seyahat ve turizmin istihdama katkısı

KAYNAK: Knoema. (2021). World-Contribution of Travel and Tourism to Employment as a Share of GDP

Grafik 3.3’de, istihdam artışına seyahat ve turizmin katkısı (Dünya, 2000-2019) gösterilmiştir.

Grafik 3.3. 2000-2019 Dünya, istihdam artışına seyahat ve turizmin katkısı

KAYNAK: Knoema. (2021). World-Contribution of Travel and Tourism to Employment Growth Rate

Turizm sektörünün 2000-2019 yılları arasında Dünya istihdamı içindeki payını inceleme kapsamında yapılan çalışma neticesinde;

- Seyahat ve turizmin istihdam kazandırma anlamında en fazla etkin olduğu yıl 328.208 kişiye istihdam sağlayarak 2019 yılı olduğu,
- Seyahat ve turizm gelirlerinin GSYİH yüzdesi olarak katkısı açısından en fazla % 10,2 ile 2000 yılında olduğu,
- Seyahat ve turizmin istihdam artışına katkısı inişli-çıkışlı olup, en fazla katkı sağlanan yılın 2004 ve en az katkının olduğu yıl ise 2008 yılında gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Turizm sektörünün diğer yıllara göre 2019 yılında en fazla kişiyi istihdam etmesine rağmen, yüzdeler istihdam artışında orta seviyelerdedir. Bunun nedeni ise, diğer sektörlerdeki istihdamın fazla olması olabilir. Bu bağlamda turizm sektörünün istihdama olan katkısının inişli-çıkışlı olmasının önüne geçilebilmesi için sektöre olan yatırımların artırılmasına gerek duyulabilmektedir.

3.2.3. Turizm Sektörünün Toplam Dünya İhracatı İçindeki Payı

Kızılgöl ve Erbaykal'a (2008, s.354) göre, özellikle gelişmekte olan ülkelerde turizmin, görünmeyen ihracat olarak ülkeler açısından önemli bir gelir elde etmesi ifade edilebilir. Turizm sektörü diğer birçok sektör ile yakın ilişki içerisinde olduğu için, turizm gelirleri bazı mal ve hizmetlerin tüketimine ve ihracatına olanak sağlamaktadır. Turist ülkeye geldiğinde, o ülkede gerçekleştirmiş olduğu harcama sadece turizm ile uğraşan kişilere değil, turistlerin harcama yaptığı diğer sektörlerle de gelir sağlamaktadır.

Grafik 3.4’de, Dünya’daki 2000-2018 yılları arasında uluslararası turizm gelirlerinin toplam ihracatın yüzdesi gösterilmiştir.

Grafik 3.4. 2000-2018, uluslararası turizm gelirleri toplam ihracatın (mal ve hizmet) yüzdesi (Dünya)

KAYNAK: Google Public Data. (2021). Dünya Bankası, Uluslararası Turizm, Gelirler (toplam ihracatın yüzdesi)

Turizm sektörünün 2000-2018 yılları arasında toplam Dünya ihracatı içindeki payının incelenmesi kapsamında uluslararası turizm gelirlerinin toplam ihracatın yüzdesi referans alınan çalışmada;

- Dünya’da, uluslararası turizm gelirlerinin toplam ihracatın yüzdesi olarak en iyi olduğu yılın 2002 yılı olduğu ve son beş yılda çok fazla değişim olmadığı,
- Dünya’da 2011 yılında uluslararası turizm gelirlerinin toplam ihracatın yüzdesi olarak en düşük seviyelerde seyrettiği,
- Dünya’da 2002 yılında başlayan düşüşün ardından, turizm gelirlerinin toplam ihracatın yüzdesi olarak 2009 yılında arttığı ve sonrasında inişli-çıkışlı grafik çizdiği tespit edilmiştir.

Dünya genelinde bazı yıllarda turizm gelirlerinin düşük olması, ihracat payının yüksek olmasını da engelleyebilir. Böyle dönemlerde turizm sektörüne yapılacak yatırımlar ile sektör geliştirilip, mal ve hizmet anlamında ihracatının yapılması önem arz etmektedir. Ülke ekonomileri için ihracat çok önemli bir katkıdır.

3.3. Dünya’da Turizm Sektörüne Yapılan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

DYSY küreselleşen ekonomik bir yapıda ülkeler için son derece önemli bir girdidir. Bu yatırımlar girdikleri ülkede birçok sektörde gerçekleşebilmektedir. Turizm sektörü de bu sektörler arasında yer almaktadır. Oldukça dinamik bir yapıya sahip olan turizm sektörü, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının oluşturduğu katkıyla sektör gelişimi açısından çok değerlidir.

Tablo 3.2’de 2013-2019 yılları arasında Dünya’da bütün sektörlerdeki doğrudan yabancı sermaye girişleri yer almaktadır. Aynı tabloda FDI Intelligence Tourism Investment’a (2018, 2019, 2020) göre, Dünya’da turizm sektörüne yapılan DYSY’ye de yer verilmiştir. Bu verilen bilgilerden turizmin doğrudan yabancı sermaye yatırımları içindeki payı yüzde olarak hesaplanmıştır.

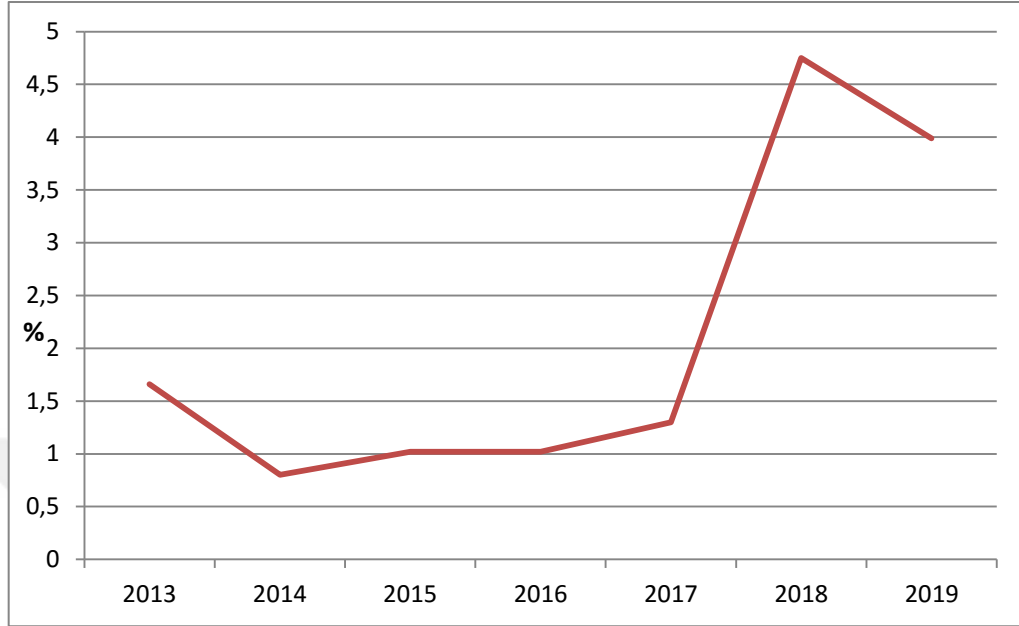
Tablo 3.2. *Dünya’da turizmin doğrudan yabancı sermaye yatırımları içindeki payı (%)*

YIL	DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE GİRİŞLERİ BÜTÜN SEKTÖRLER (milyon dolar)	DÜNYA’DA TURİZME DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMI (milyon dolar)	TURİZMİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İÇİNDEKİ PAYI (%)
2013	1,456,323.18	24,300	1,66
2014	1,403,864.59	11,181	0,80
2015	2,041,769.72	20,642	1,02
2016	1,983,477.91	20,256	1,02
2017	1,700,467.56	22,053	1,30
2018	1,495,222.58	71,133	4,75
2019	1,539,879.67	61,476	3,99

KAYNAKLAR: Knoema. (2021). World-Foreign Direct Investment-FDI Inflows-All Sector; FDI Intelligence Tourism Investment (2018-2019-2020)

Dünya’da, 2000-2019 yılları arasında bütün sektörlerde gerçekleşen DYSY girişlerine ulaşılmış olup, yine Dünya’da turizm sektörüne yapılan 2013 öncesi DYSY verilerine ulaşılammıştır. Bu nedenle Dünya’da turizmin DYSY içindeki payı 2013-2019 yılları arasında hesaplanabilmiştir.

Grafik 3.5’de 2013-2019 yılları arasında Dünya’da turizmin DYSY içindeki payının yüzde olarak değişimi yer almaktadır.

Grafik 3.5. *Dünya’da turizmin doğrudan yabancı sermaye yatırımları içindeki payının yüzde olarak değişimi*

KAYNAKLAR: Knoema. (2021). World-Foreign Direct Investment-FDI Inflows-All Sector; FDI Intelligence Tourism Investment (2018-2019-2020)

2013-2019 yılları arasında Dünya’da turizm sektörüne yapılan DYSY kapsamında yapılan çalışmada;

- Tüm sektörler için yapılan doğrudan yabancı sermaye girişlerinin en az 2014 yılında gerçekleştiği,
- Yabancı yatırımların bütün sektörler için azaldığı 2014 yılında, turizm sektörüne gerçekleştirilen yabancı yatırımların da bu düşüşten etkilendiği,
- Dünya’da turizmin DYSY içindeki payının en yüksek 2018 yılında gerçekleştiği, en düşük ise 2014 yılında olduğu tespit edilmiştir.

3.4. Türkiye Ekonomisinde Turizm Sektörünün Yeri

Dünya'daki birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de turizm sektörü ekonomi açısından önemli bir yapı taşıdır. Ülkemiz içinde bulunduğu coğrafi konumu sebebiyle turizm açısından oldukça elverişlidir. Yine Dünya'da olduğu gibi ülkemizde de turizm sektörü GSYİH'yi, istihdamı ve ihracat gibi önemli kavramları etkilemektedir. Bu kavramlar ise ülkemiz ekonomisine doğrudan katkı sağlarlar. Çalışmanın kısımlarında turizmin Türkiye'deki etkilediği bu kavramlar detaylı bir şekilde incelenmiştir.

3.4.1. Turizm Sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla İçindeki Payı

GSYİH, bir ülkedeki ekonominin en önemli göstergesidir. Bununla birlikte ekonominin gelişmesinde ciddi derecede katkısı olan turizm sektörü de ülkeler için son derece değerlidir.

Turizm sektörünün GSYİH içindeki payını incelenmesi için 2000-2019 yılları arasındaki değerler referans alınmıştır. Bu kapsamda, Tablo 3.3'de Türkiye'deki turizm gelirlerinin, Türkiye'deki GSYİH'ye oranı bulunarak, turizm sektörünün GSYİH içindeki payı hesaplanmıştır.

Tablo 3.3. 2000-2019 yılları arasında Türkiye’de turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payı (%)

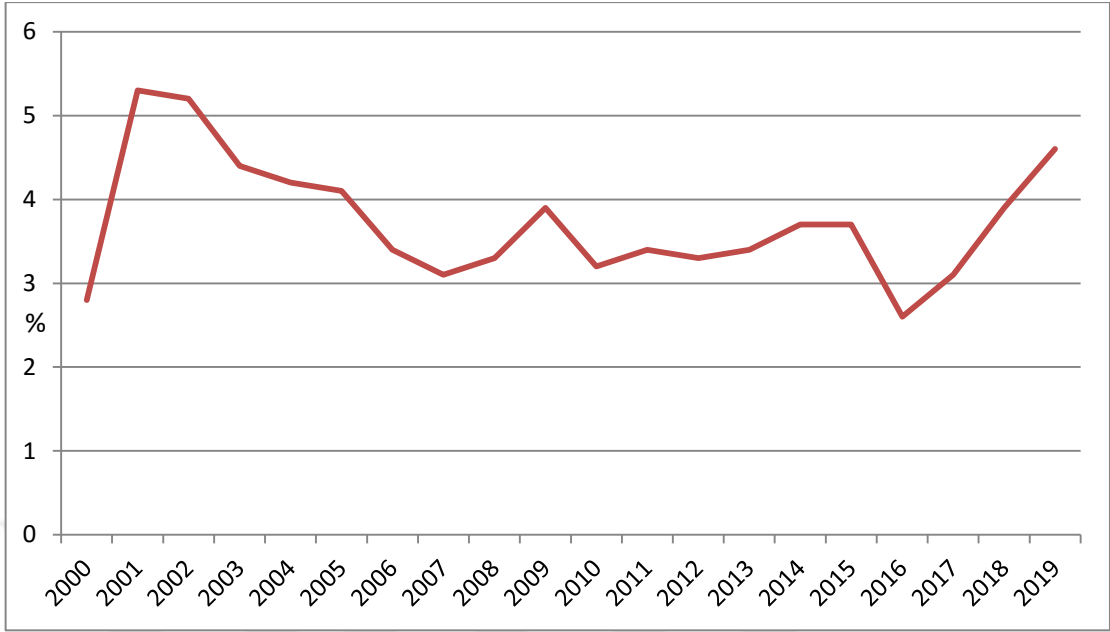
YIL	GSYİH (milyon \$) (cari fiyatlarla)	TURİZM GELİRİ (milyon \$)	TURİZM GELİRİNİN GSYİH’A GÖRE ORANI (%)
2000	271913	7,636	2,8
2001	199023	10,450	5,3
2002	237142	12,420	5,2
2003	311487	13,854	4,4
2004	403134	17,076	4,2
2005	499310	20,332	4,1
2006	548010	18,593	3,4
2007	672233	20,942	3,1
2008	764573	25,415	3,3
2009	641801	25,064	3,9
2010	768291	24,930	3,2
2011	829761	28,116	3,4
2012	870184	29,007	3,3
2013	948342	32,309	3,4
2014	931383	34,306	3,7
2015	856961	31,465	3,7
2016	860551	22,107	2,6
2017	851000	26,284	3,1
2018	763000	29,513	3,9
2019	750434*	34,520	4,6

NOT: HESAP YÖNTEMİ: $(\text{Turizm Geliri} \div \text{GSYİH}) \times 100 = \text{Turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payı}$

* $(34520 \div 4,6) \times 100 = 750434,78$

KAYNAKLAR: TTYD. (2021). Turizm İstatistikleri, Turizm Gelirlerinin GSYİH ve İhracat Gelirleri İçindeki Payı; TÜRSAB.(2021). Turizm Gelirleri

Grafik 3.6’da 2000-2019 yılları arasında, Türkiye’de turizm gelirlerinin GSYİH’ye oranı yer almaktadır.

Grafik 3.6. Türkiye’de turizm gelirlerinin GSYİH içindeki payı (2000-2019)

KAYNAKLAR: TTYD. (2021). Turizm İstatistikleri, Turizm Gelirlerinin GSYİH ve İhracat Gelirleri İçindeki Payı; TÜRSAB.(2021). Turizm Gelirleri

Türkiye’de 2000-2019 yılları arasında turizm sektörünün GSYİH içindeki payının incelenmesi kapsamında;

- Türkiye’de turizm sektörü gelirlerinin GSYİH içindeki payının en fazla 2001 yılında, en az ise 2016 yılında gerçekleştiği,
- Türkiye’de turizm gelirlerinin en yüksek olduğu yıl 2019 yılı olmasına rağmen GSYİH içindeki payının diğer yıllara göre düşük olduğu, bunun sebebinin ise o yıl GSYİH’nin yüksek olduğu,
- Türkiye’de turizm sektörü gelirlerinin GSYİH içindeki payının yıllar bazında çok yüksek değişimlere sahip olmadığı ancak inişli-çıkışlı bir grafik çizdiği tespit edilmiştir.

3.4.2. Turizm Sektörünün İstihdam İçindeki Payı

Ülkelerin ekonomik ve o ülkede faaliyet gösteren sektörlerin gelişimi sonucunda istihdam değişimi söz konusu olabilmektedir. Ekonominin büyümesi ve sektörlerin büyümesi, yatırımların gerçekleşmesi istihdamı olumlu olarak etkileyebilmektedir. Turizm sektörüne yapılan yatırımlar sonucunda istihdamın artma eğilimi mevcuttur.

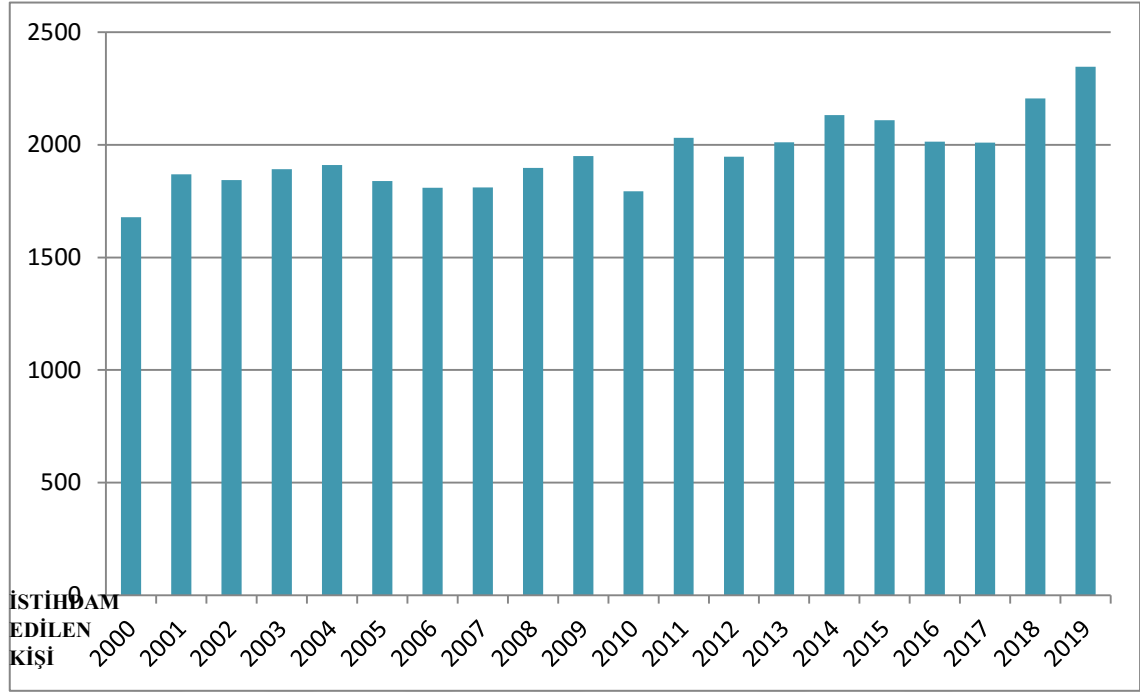
Grafik 3.7’de 2000-2019 yılları arasında, Türkiye’de seyahat ve turizmin istihdama olan katkısının GSYİH yüzdesi olarak grafiği gösterilmiştir.

Grafik 3.7. 2000-2019 yılları arasında Türkiye’de seyahat ve turizmin istihdama katkısı
(GSYİH’nın %)

KAYNAK: Knoema. (2021). Turkey-Contribution of Travel and Tourism to Employment as a Share of GDP

Grafik 3.8’de 2000-2019 yılları arasında Türkiye’de seyahat ve turizmin istihdama olan katkısı grafiği sunulmuştur.

Grafik 3.8. 2000-2019 yılları arasında Türkiye’de seyahat ve turizmin istihdama katkısı

KAYNAK: Knoema. (2021), Turkey-Contribution of Travel and Tourism to Employment

2000-2019 döneminde Türkiye’de turizm sektörünün istihdam içindeki payının incelenmesi kapsamında;

- Türkiye’de turizm sektörünün istihdama olan katkısı en fazla 2019 yılında, en az ise 2000 yılında gerçekleştiği,
- GSYİH yüzdesi olarak turizm sektörünün istihdama olan katkısı en çok 2009 yılında, en az ise 2017 yılında gerçekleştiği,
- Özellikle son 2 yılda Türkiye’de (2018-2019) turizm sektörünün istihdama olan katkısının arttığı tespit edilmiştir.

3.4.3. Turizm Sektörünün İhracat İçindeki Payı

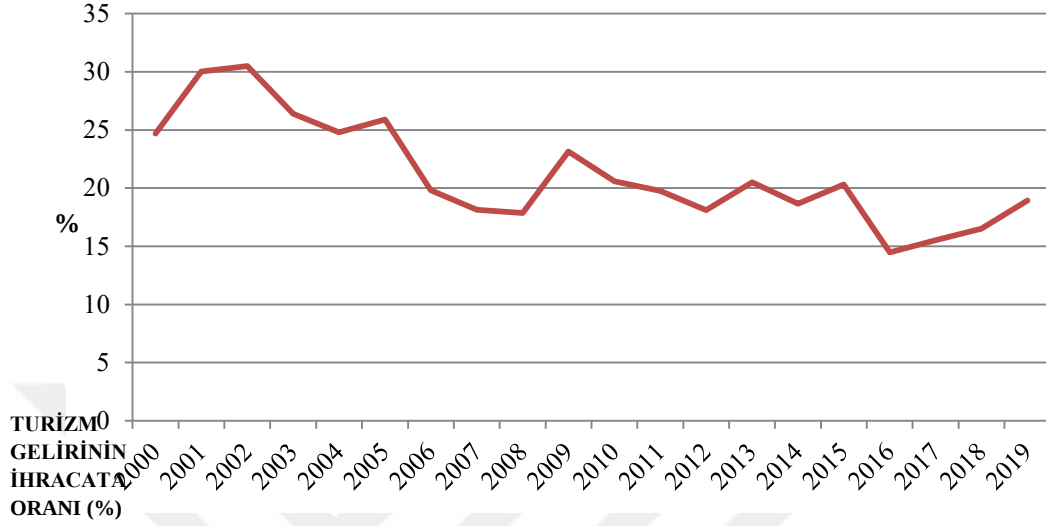
Ülkelerin büyük çabalar göstererek ürettikleri ürünleri dış pazarlarda satabiliyor olması, ülke ekonomisinin gelişimi açısından çok önemlidir. Turizm sektörü ise ihracat açısından son derece açık bir sektördür. Ülkemizde 2000-2019 yılları arasında turizm gelirleri ve toplam ihracat (mal ve hizmet) olarak Tablo 3.4’de verilmiştir.

Tablo 3.4. 2000-2019 yılları arasında Türkiye’de turizm gelirleri ve toplam ihracat (mal ve hizmet)

YIL	TURİZM GELİRİ (milyon \$)	TOPLAM İHRACAT (MAL VE HİZMET) (milyon \$)
2000	7636,0	30,923.00
2001	10450,7	34,810.00
2002	12420,5	40,705.00
2003	13854,9	52,472.00
2004	17076,6	68,833.00
2005	20322,1	78,509.00
2006	18594,0	93,778.00
2007	20942,5	115,379.00
2008	25415,1	140,906.00
2009	25064,5	109,732.00
2010	24931,0	120,992.00
2011	28115,7	142,392.00
2012	29351,4	161,948.00
2013	34305,9	167,397.00
2014	32309,0	173,293.00
2015	31464,8	154,865.00
2016	22104,4	152,645.00
2017	26283,6	169,214.00
2018	29512,9	178,909.00
2019	34520,3	182,246.00

KAYNAKLAR: TÜRSAB. (2021). Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri ve Turizm Giderlerinin İthalat Giderleri Oranı; TCMB. (2021). Toplam İhracat

Grafik 3.9’da 2000-2019 yılları arasında Türkiye’de turizm gelirlerinin toplam ihracata oranı grafiği gösterilmiştir.

Grafik 3.9. Türkiye’de turizm gelirinin toplam ihracata yüzde olarak oranı (2000-2019)

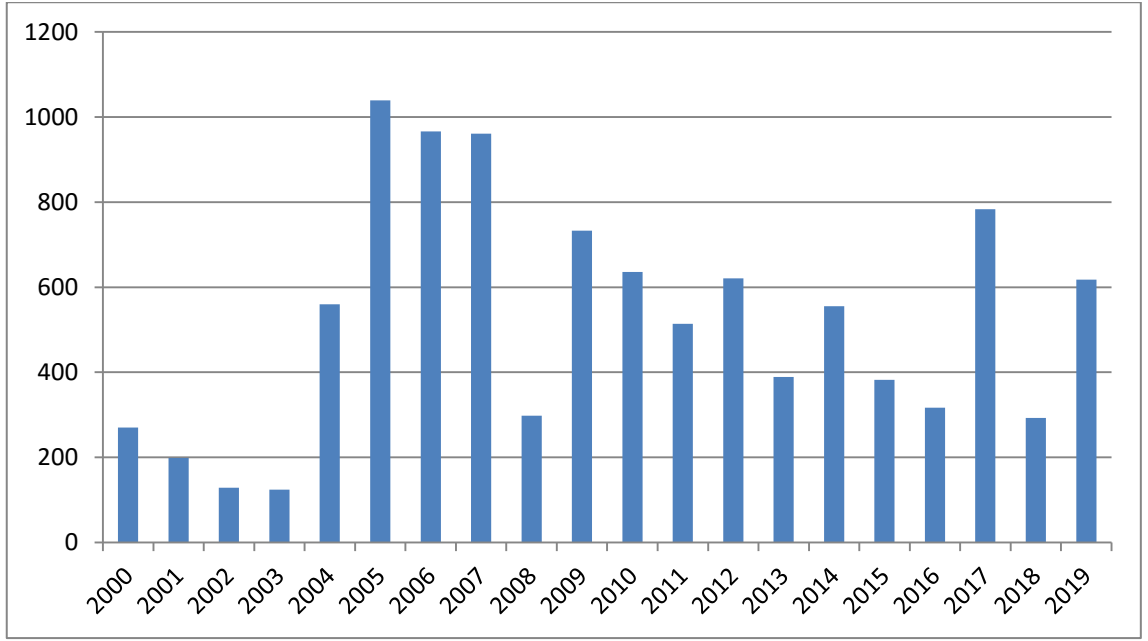
KAYNAKLAR: TÜRSAB. (2021). Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri ve Turizm Giderlerinin İthalat Giderleri Oranı; TCMB. (2021). Toplam İhracat

2000-2019 yılları arasında Türkiye’de turizm gelirlerinin toplam ihracata oranı yani turizm sektörünün ihracat içindeki payının incelenmesi kapsamında;

- Türkiye’de turizm gelirinin mal ihracatına oranı, yani turizm sektörünün ihracat içindeki payı en yüksek 2002 yılında, en düşük ise 2016 yılında gerçekleştiği,
- Turizm gelirinin ve toplam ihracatın en fazla olduğu yılın 2019 yılı olduğu,
- Turizm sektörünün toplam ihracat içindeki payının inişli-çıkışlı seyrettiği, 2016-2019 döneminde artışa geçtiği tespit edilmiştir.

3.5. Türkiye’de Turizm Sektörüne Yapılan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Ülkemizdeki istatistiklerde turizm sektörünün ana faaliyetleri olarak konaklama ve yiyecek hizmetleri ön plana çıkmaktadır. Türkiye’deki Merkez Bankası verilerine göre 2000-2019 yılları arasında yurtdışında yerleşik kişilerin konaklama ve yiyecek hizmetlerine doğrudan yatırımları Grafik 3.10’da yer almaktadır.

Grafik 3.10. Yurtdışındaki yerleşik kişilerin Türkiye’deki konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerine doğrudan yatırımları (milyon \$) (2000-2019)

KAYNAK: TCMB. (2020).

Türkiye’de turizm sektörüne yapılan DYSY’nin incelenmesi kapsamında;

- Konaklama ve yiyecek faaliyetlerine en fazla yabancı yatırımın 2005 yılında, en az yatırımın ise 2003 yılında gerçekleştiği,
- Konaklama ve yiyecek hizmetlerindeki yatırımın 2019 yılında önemli derecede artışa geçtiği,
- Ülkemizin coğrafi konumu ve imkânlarından kaynaklanan turizm potansiyellerinin varlığı düşünüldüğünde, konaklama ve yiyecek sektöründe pozitif değişimlerin direk olarak turizm sektörüne olumlu anlamda katkı sağlayabileceği ve bunun 2019 yılında görüldüğü tespit edilmiştir.

3.6. Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Bu bölümde 2000-2019 yılları arasında Türkiye’de turizm sektörüne yapılan DYSY’nin incelenmesi kapsamında yapılan ve detayları önceki bölümlerde yer alan çalışmadaki sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Türkiye ekonomisine yapılacak yabancı yatırımları etkileyen faktörler ile ilgili sorun ve çözüm önerisi Tablo 3.5’de yer almaktadır.

Tablo 3.5. Türkiye ekonomisine yapılacak yabancı yatırımları etkileyen faktörler sorun ve çözüm önerisi

SORUN	ÇÖZÜM ÖNERİSİ
“ WEF Küresel Rekabetçilik Raporu 2019, s.562 ” de yer alan Türkiye ekonomisine yapılacak yabancı yatırımı etkileyen faktörlerden sıralamaya göre en geride olan Makroekonomik İstikrar faktörüdür. Raporda makroekonomik istikrar 141 ülke içerisinde 129. sırada görülmektedir.	Makroekonomik istikrar, kısaca bir ekonomideki mevcut devresel döngülerin çok kırılgan bir yapıda olmamasıdır. Başka bir ifade ile, birkaç yıl çift haneli bir şekilde büyüyen ekonominin, sonraki dönemlerde % 5-6 düzeylerinde küçülmesidir. Yabancı yatırımcı açısından makro istikrarın olmaması istenilen bir durum değildir. Bu bağlamda Türkiye’de makroekonomik istikrarı sağlamak adına aşağıdaki unsurların gerçekleşmesiyle veya devam ettirilmesiyle birlikte bu konuda önemli bir yol alınmış olacaktır ve böylece yatırımların gerçekleşmesi açısından da üst sıralara tırmanmak mümkün olabilecektir. ✓ Sürdürülebilir büyüme ✓ Düşük enflasyon ✓ İstikrarlı bir şekilde istihdam artışı ✓ Düşük işsizlik

2000-2019 yılları arasına Türkiye ekonomisine yapılan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımındaki tarım sektörü ile ilgili sorun ve çözüm önerisi Tablo 3.6’da verilmiştir.

Tablo 3.6. *Türkiye ekonomisine yapılan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel dağılımı sorun ve çözüm önerisi (tarım sektörü)*

SORUN	ÇÖZÜM ÖNERİSİ
“ TCMB, Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu, Ekim 2020, Tablo 11 ” de yurt dışındaki yerleşik kişilerin ülkemizdeki yatırımlarının sektörel dağılımı yer almaktadır. Bu dağılımda en az pay tarım sektöründe gözükmektedir.	Tarım sektörü, ülkelerin kalkınması için çok önemli bir alandır. Ülkemiz tarım bakımından çok zengin bir ülke olmakla birlikte, aynı zamanda yurtdışına tarımsal ürünler de satmaktadır. Yabancı yatırımcıların ülkemizdeki tarım sektörüne yapacakları yatırımlar ülke ekonomisine katkı sağlayabilir ve bunun sonucunda da daha çok tarımsal ürünler ortaya çıkabilir. Bu doğrultuda, aşağıda öngörülen unsurların gerçekleşmesi veya devam ettirilmesi, bu alana gerçekleşecek yatırımları çekmeye sağlayabilir. ✓ Kırsal alandaki rekabetçiliğin artırılması ✓ Tarımsal bölgede istihdamın artırılması ✓ Kırsal bölgelerde fırsatlar yaratmayı amaçlayan AR-GE yatırımlarının devamlılığının sağlanması ve artırılması ✓ Özellikle çevre ve iklim değişikliklerinin de yaşandığı son dönemde tarım için çok gerekli olan su yönetimine yönelik önlemlerin alınması ve devam ettirilmesi

2000-2018 yılları arasında turizm sektörünün toplam Dünya ihracatı (mal ve hizmet) içindeki payı ile ilgili sorun ve çözüm önerisi Tablo 3.7’de verilmiştir.

Tablo 3.7. *Turizm sektörünün toplam Dünya ihracatı içindeki payı ile ilgili sorun ve çözüm önerisi*

SORUN	ÇÖZÜM ÖNERİSİ
Turizm sektörünün toplam Dünya ihracatı içindeki payının son yıllarda azalan ve inişli-çıkışlı bir grafik seyretmesi.	Turizm sektörünün en önemli özelliklerinden biri olan turistik ürünlerin arzının çok çeşitli mal ve hizmetlerden oluşuyor olmasıdır. Bu bağlamda, aşağıda öngörülen unsurların gerçekleşmesi veya devam ettirilmesi, turizm sektörünün toplam Dünya ihracatı içindeki payının daha istikrarlı bir grafik seyretmesini sağlayabilir. ✓ Turizm sektörüne olan yatırımların artırılması ve daha etkin bir şekilde devam ettirilmesi ✓ Turizm sektöründeki ürünlerin ve hizmetlerin tanıtımlarının daha etkin bir şekilde tanıtımının yapılması ✓ Pazarlama konusunda firmalara destek verilmesi ✓ İhracat için doğru planlama ve ülkenin seçilmesi ✓ Kurumsal yapının yaygınlaştırılması

2000-2019 yılları arasında yurtdışındaki yerleşik kişilerin Türkiye'deki turizm sektörünün de yer aldığı konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetlerine yaptıkları doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin sorun ve çözüm önerisi Tablo 3.8'de verilmiştir.

Tablo 3.8. Türkiye'deki konaklama ve yiyecek sektörüne yapılan doğrudan yatırımlar ile ilgili sorun ve çözüm önerisi (2000-2019)

SORUN	ÇÖZÜM ÖNERİSİ
Türkiye'de 2000-2019 yılları arasında yurtdışındaki yerleşik kişilerin turizm sektörünün de yer aldığı konaklama ve yiyecek hizmeti sektörlerine yapılan doğrudan yatırımlarının her yıl değişken bir yapıda seyretmesi, istenilen seviyelerde yüksek miktarlarda gerçekleşmemesi ve istikrarlı bir grafik çizmemesi.	Ülkemiz coğrafi yapısı gereği turizm açısından çok elverişli bir yapıya sahiptir. Ülkemizde turizme elverişliliğin yüksek olması, yabancı yatırımları da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle turizm sektörünün de yer aldığı konaklama ve yiyecek hizmeti sektöründe aşağıda verilen öngörülen unsurların gerçekleşmesi veya devam ettirilmesi, bu yatırımlara yönelik iyileşmeyi sağlayabilir. ✓ Fiziki ve teknik altyapı imkânlarının olumlu seviyede devam ettirilmesi, genişletilmesi ve iyileştirilmesi ✓ Değişen taleplere uyumluluğun sağlanması ✓ Konaklamaya yönelik turizm bölgelerinin reklamlarının etkin bir şekilde devam ettirilmesi ve bu konuda destek verilmesi ✓ Ülkemizin sahip olduğu zengin kültürel ve tarihi mirasına sahip çıkılması ✓ Konaklama ve yiyecek sektöründeki sertifikalandırma programlarının devam ettirilmesi

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2016). Doğrudan Yabancı Sermayenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği. *Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Temmuz 2016*, (13), 93-105.
- Ağır, H. ve Rutbil, M. (2019). Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ile Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Analizi. *KSÜSBD*, 16 (2), 469-488.
- Ak, Ö. ve Zengin, B. (2020). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Turizm Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme. *TROYACADEMY Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 85-108.
- Akkaya, M. (2019). Gelişen Piyasalarda Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı, Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *TESAM Akademi Dergisi*, 6 (1), 283-303.
- Akman, A.S. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye’nin İhracat Performansı Üzerindeki Etkisi. Uludağ Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Alitoska, A. (2019). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Beşeri Sermaye ve İktisadi Büyüme İlişkisi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Amaya, C.A., Rowland P. (2004). Determinants of Investment Flows Into Emerging Markets.
- Ayaydın, H. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (26), 133-145.
- Aydemir, C., Arslan İ. ve Uncu, F. (2012). Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya’daki ve Türkiye’deki Gelişimi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (23), 69-104.
- Aydın, N. (2018). Türkiye’de Dışa Yabancı Doğrudan Yatırımlar ve İhracat İlişkisi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 55 (638), 59-77.

- Bahar, O. (2007). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Turizm Sektörüne Sağlanan Teşvikler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 61-78.
- Basılğan, M. ve Akman A.S. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye’nin İhracatı Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir İnceleme. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 11 (2), 168-208.
- Bayar, Y. ve Öztürk, Ö.F. (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Girişlerinin Belirleyicileri Üzerine Bir Literatür İncelemesi. *International Journal of Applied Economic and Finance Studies*, 1 (1), 60-85.
- Boka, A. (2020). Türkiye ve Arnavutluk’taki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörlerin Karşılaştırmalı Olarak Analizi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Bozdağlıoğlu, E.Y. ve Özpinar Ö. (2011). Doğrudan Yabancı Yatırımın İhracata Etkisi: Teorik Bir Yaklaşım. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4 (2), 11-28.
- Bülbül, O.G. ve Emirmahmutoğlu, F. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 205-238.
- Calda, P. (2009). Türkiye’ye Yönelik Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları. Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Can, M. ve Kösekahyaoğlu L. (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımların İhracat Ürün Çeşitliliğine Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Uygulama, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (33), 122-152.
- Candemir, A. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 9 (2), 659-675.
- Ceyhan, S. (2015). Yeni Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun Türkiye Ekonomisindeki Yerinin ve Geleceğinin Analizi. Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

- Cohen, S.D. (2007). *Multinational Corporations and Foreign Direct Investment: Avoiding Simplicity, Embracing Complexity*. Oxford University Press.
- Cunda, G. ve Hatırlı S.A. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'nin İhracat Ürün Çeşitliliği Üzerine Etkisi: Granger Nedensellik Analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 6 (12), 129-142.
- Çeştepe, H., Abasız, T. ve Şık, A. (2019). Cari Açığın Finansmanı ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar: BRICS-T Ülkeleri İçin Nedensellik Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15 (3), 660-672.
- Çetinkaya, M. (2004). Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 239-260.
- Çinko, L. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerinin Makroekonomik Etkileri. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 26 (1), 117-131.
- Dilber, İ. (2007). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Girdi-Çıktı Tablosu Yardımıyla Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2), 205-220.
- Dönmez, A. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Üzerine Olan Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. Çukurova Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Dünya Bankası. (2018). Küresel Yatırım Rekabet Gücü Raporu.
- Erdoğan, A. (2011). Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Etkinliği: Türkiye İçin Ekonometrik Bir Uygulama. İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi
- Ernst, C. (2005). The FDI- Employment Link In A Globalizing World: The Case Of Argentina, Brazil and Mexico, ILO Employment Analysis Uni., 2005/17.
- Ertuğrul, F. (2020). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Dış Ticaret. Erciyes Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi

- Fauzel, S., Seetanah, B. and Sannasse, R.V. (2017). Analysing The Impact Tourism Foreign Direct Investment on Economic Growth: Evidence From a Small Island Developing State. *Tourism Economics* 2017, 23 (5), 1042-1055.
- FDI Intelligence (2020-2019-2018). Tourism Investment (Global greenfield investment trends in tourism).
- Göçer, İ. (2013). Türkiye’de Cari Açığın Nedenleri, Finansman Kalitesi ve Sürdürülebilirliği: Ekonometrik Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8 (1), 213-242.
- Gök, Ö. (2008). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerine Etkisi: 1970-2005 Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*.
- Gökyayla, C.D. ve Süral, C. (2004). 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ve Getirdiği Yenilikler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 131-167
- Göz, D. (2009). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye. *Çukurova Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*.
- Gullu, I. ve Kilici O.K. (2017). An Evaluation on the Attractiveness of Turkish Economy in Terms of Foreign Direct Investments. *EJSDR*, 2(1), 70-79.
- Ilie, G. (2015). Foreign Direct Investment in Tourism Sector. *Knowledge Horizons-Economics*, 7(3), 9-13.
- Ivanovic, Z., Baresa, S. ve Bogdan, S. (2011). Influence of Foreign Direct Investment on Tourism in Croatia. *UTMS Journal of Economics*, 2 (1), 21-28.
- Jansen J.W. and Stokman Ad C.J. (2004). Foreign Direct Investment and International Business Cycle Comovement, Working Paper Series, 401, European Central Bank, 1-33.
- Kahreman, Y. (2016). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri ve Ekonomik Büyümeye Etkisi. *Erzurum Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*.

- Kaparova, E. (2019). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Örneği. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Karagöz, K. (2007). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerini Belirleyen Faktörler: 1970-2005. *Journal of Yaşar University*, 2 (8), 927-948.
- Karakoç, S. (2020). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları – İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Analiz: 1980-2018. Yüksek Lisans Tezi Kafkas Üniversitesi
- Kardaşlar, A. (2019). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri: Gelişmekte Olan Ülke Örnekleri ve Türkiye. Çukuroca Üniversitesi Doktora Tezi.
- Kaya, A. ve Kahreman, Y. (2017). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Etkisi. *ETÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (4), 25-39.
- Kaya, F. (2010). Türkiye’de Cari İşlemler Açığı ve Yabancı Sermaye Yatırımları İlişkisi. Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Keskingöz, H. ve Karataş A.R. (2016). Yabancı Sermaye Yatırımları İle Cari İşlemler Açığı İlişkisi ve Cari İşlemler Açığı İçin Politika Önerileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5 (3), 597-610.
- Kızılgöl, Ö. ve Erbaykal, E. (2008). Türkiye’de Turizm Gelirleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 351-360.
- Kudar, D. (2010). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İmalat Sanayinde Sektörel Bir Değerlendirme. Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Kurtuldu, G. (2014). Doğrudan Yabancı Yatırımların Tüketiciler Tarafından Yerel Olarak Algılanmasında Etkili Olabilecek Faktörlerin Değerlendirilmesi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 15-37.

- Lebe, F. ve Ersungur, Ş.M. (2011). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımını Etkileyen Ekonomik Faktörlerin Ampirik Analizi. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, (10), 321-339.
- Mayar, R. (2020). Dış Borçlar ve Doğrudan Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir İnceleme. Niğde Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Meyer, K.E. and Estrin S. (2001). Brownfield Entry in Emerging Markets. *Journal of International Business Studies*, 32 (3), 575-584.
- Miller, R., Glen J., Jaspersen F. and Karmokolias, Y. (1997). International Joint Ventures in Developing Countries, *Finance & Development*, 26-29.
- Nahidi, M.M. (2014). The Effect of Foreign Direct Investment on Economic Growth. *International Journal of Management, Accounting and Economics*, 1 (2), 176-185.
- Narin, G. (2007). Türkiye’ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Özellikleri ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Olası Etkileri. Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Nawaz, M.A. ve Hassan, S. (2016). Investment and Tourism: Insights From The Literature. *International Journal of Economic Perspectives*, 10 (4), 581-590.
- Nicet-Chenaf, D. Ve Rougier, E. (2008). Recent Exports Matter: Export Discoveries, FDI and Growth: An Empirical Assesment for MENA Countries. *Cahiers du GRES*, 17, 1-25.
- Nikolova, I. (2016). Foreign Direct Investment and Economic Growth: The Case Of Bulgaria. *Economy & Business*, Volume 10, 347-358.
- Nur, H. Ve Dilber, İ. (2017). Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Temel Unsurlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32 (2), 15-45.
- Olokoyo, F.O. (2012). Foreign Direct Investment and Economic Growth: A Case of Nigeria. *BVIMSR’S Journal of Management Research*, 4 (1), 1-29.

- Özcan, B. ve Arı A. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımların Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz: OECD Örneği. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (12), 65-88.
- Pinn, S.L.S., Ching K.S. and Kogid M. (2011). Empricial Analysis of Employment and Foreign Direct Investment in Malaysia: An ARDL Bounds Testing Approach to Cointegration. *Advances in Management and Applied Economics*, 1(3), 77-91.
- Polat, B. (2018). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yatırım Ortamı İyileştirme Çalışmalarının Etkinliği. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Polat, M.A. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımların Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (5), 159-170.
- Sandalcılar, A.R. (2012). Türkiye’de Yabancı Doğrudan Yatırımların İstihdama Etkisi: Zaman Serisi Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26 (3-4), 273-285.
- Siddiqui, A.A. and Ahmed, S. (2017). Impact of Foreign Direct Investment on Sectoral Growth of Indian Economy. *IJEFI*, 7 (3), 477-488.
- Soci, A. (2007). FDI: A Difficult Connection Between Theory and Empirics. *New directions in economic geography*, 277-314.
- Suhel ve Bashir, A. (2018). The Role of Tourism Toward Economic Growth in The Local Economy. *Economic Journal of Emerging Markets*, 10 (1), 32-39.
- Sung, H., Lapan H.E. (2000). Strategic Foreign Direct Investment and Exchange-Rate Uncertainty. *International Economic Review*, 41 (2), 411-423.
- Şahbaz, A. ve Mızırak, Z. (2017). Turizm Gelirleri ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19 (32), 107-114.

- Şahin, L. (2016). Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdama Etkisinin Ampirik Analizi: SADC Ülkeleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 103-118.
- Şit, M. ve Şit, A. (2013). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı: Hizmetler Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (5), 36-54.
- Tandoğan, Ç. (2018). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Terzi, H. ve Bekar, S.A. (2019). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Turizm ve Dışa Açıklık Arasındaki İlişki: 1974-2014 Dönemi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 20 (1), 15-30.
- Turanlı, H. (2018). Yabancı Sermayeli Türk Şirketlerinin Taşınmaz Mülkiyeti ve Sınırlı Ayni Hak Edinimi. *YBHD*, (2018/2), 175-212.
- Tutar, F., Alpaslan, C., Tutar, E. ve Erkan, Ç. (2013). Turizm Sektörünün İstihdam Üzerine Etkileri. *GJEBS*, 2 (4), 14-27.
- Tülen, H. (2008). Yabancı Yatırımcıların Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Çerçevesinde Taşınmaz Edinmelerinin Anayasa Aykırılığı Sorunu Üzerine Bir İnceleme. *EÜHFD*, 12 (1-2), 51-99.
- Tünsoy, O. (2019). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ile Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi: BRICS Ülkeleri İle Türkiye Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Türk Hava Kurumu Üniversitesi Doktora Tezi.
- TCMB. (Ekim 2020). Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu.
- TÜRMOB. (2017). Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Raporu.
- UNCTAD. (1994). World Investment Report 1994.
- UNCTAD. (1998). World Investment Report 1998.
- UNCTAD. (2005). World Investment Report.

- UNCTAD. (2006). World Investment Report, FDI From Developing Transition Economies: Implications For Development.
- Uslu, K. ve Sözen, İ. (2006). Ortadoğu Ülkelerinden Türkiye'ye Yönelik Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketleri. Marmara Üniversitesi, *İ.İ.B.F. Dergisi*, 21 (1), 77-79.
- Uulu, M.S. (2016). Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Harcamalarının Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerine Etkisi. İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Uzun, S. (2010). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Belirleyicileri: AB'ye Üyelik Sürecinin Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi.
- Ünlüöner, K. ve Şahin, S.Z. (2011). Turizmde İstihdam. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (37), 001-025.
- WEF, (2019). Küresel Rekabetçilik Raporu.
- Yavan, N. ve Kara, H. (2003). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye ve Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 1 (1), 19-42.
- Yaylı, Ş. (2011). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkileri: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Uygulama. Karadeniz Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldız, Z. (2011). Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. *S.D.Ü. Vizyoner Dergisi*, 3 (5), 54-71.
- Yılmaz, L. (2006). 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 173-190.
- Yücel, E. (2019). Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Türk Mevzuatının Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (71), 1467-1482.
- 17/06/2003 tarih ve 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu
- 20/08/2003 tarih ve 4396 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği.

İnternet Kaynakları

Google Public Data. (2021). Dünya Bankası, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla,

[https://www.google.com/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mkt_p_cd&idim=world:Earth&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mkt_p_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=world&idim=world:Earth&ifdim=world&tstart=-](https://www.google.com/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mkt_p_cd&idim=world:Earth&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mkt_p_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=world&idim=world:Earth&ifdim=world&tstart=-315194400000&tend=1515186000000&hl=tr&dl=tr&ind=false)

[315194400000&tend=1515186000000&hl=tr&dl=tr&ind=false](https://www.google.com/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mkt_p_cd&idim=world:Earth&hl=tr&dl=tr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mkt_p_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=world&idim=world:Earth&ifdim=world&tstart=-315194400000&tend=1515186000000&hl=tr&dl=tr&ind=false)

(Erişim tarihi: 04.03.2021)

Google Public Data. (2021). Dünya Bankası, Uluslararası Turizm, Gelirler (cari ABD doları),

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=st_int_rcpt_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=world&idim=world:Earth&ifdim=world&hl=tr&dl=tr&ind=false

(Erişim tarihi: 04.03.2021)

Google Public Data. (2021). Dünya Bankası, Uluslararası Turizm, Gelirler (toplam ihracatın yüzdesi),

https://www.google.com.tr/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&ctype=l&met_y=st_int_rcpt_xp_zs#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=st_int_rcpt_xp_zs&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=world&idim=world:Earth&ifdim=world&tstart=789602400000&tend=1515445200000&hl=tr&dl=tr&ind=false

(Erişim tarihi: 07.03.2021)

Knoema. (2020). Global Competitiveness Report, Turkey-GlobalCompetitiveness Index 4.0 Rank. <https://knoema.com/WFGCI2019/global-competitiveness-report?country=1001480-turkey>

(Erişim tarihi: 21.02.2021)

Knoema. (2021). Turkey-Contribution of Travel and Tourism to Employment, <https://knoema.com/atlas/Turkey/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-Employment/Contribution-of-travel-and-tourism-to-employment>

(Erişim tarihi: 15.03.2021)

Knoema. (2021). Turkey-Contribution of Travel and Tourism to Employment as a Share of GDP, <https://knoema.com/atlas/Turkey/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-Employment/Contribution-of-travel-and-tourism-to-employment-percent-of-GDP#:~:text=In%202019%2C%20contribution%20of%20travel,ending%20at%208.2%20%25%20in%202019.>

(Erişim tarihi: 15.03.2021)

Knoema. (2021). World-Contribution of Travel and Tourism to Employment, <https://knoema.com/atlas/World/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-Employment/Contribution-of-travel-and-tourism-to-employment>

(Erişim tarihi: 05.03.2021)

Knoema. (2021). World-Contribution of Travel and Tourism to Employment Growth Rate, <https://knoema.com/atlas/World/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-Employment/Contribution-of-travel-and-tourism-to-employment-growth>

(Erişim tarihi: 06.03.2021)

Knoema. (2021). World-Contribution of Travel and Tourism to Employment as a Share of GDP, <https://knoema.com/atlas/World/topics/Tourism/Travel-and-Tourism-Total-Contribution-to-Employment/Contribution-of-travel-and-tourism-to-employment-percent-of-GDP>

(Erişim tarihi: 06.03.2021)

Knoema. (2021). World-Foreign Direct Investment-FDI Inflows-All Sector,
<https://knoema.com/WINVREP2020/world-investment-report?tsId=1000000>

(Erişim tarihi: 10.04.2021)

TCMB. (2021).Toplam İhracat, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>

(Erişim tarihi: 10.04.2021)

The World Bank.(2021). Foreign Direct Investment, Net Inflows (% of GDP),

<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS>

(Erişim tarihi: 11.02.2021)

TTYD. (2021). Turizm İstatistikleri, Turizm Gelirlerinin GSYH ve İhracat Gelirleri
İçindeki Payı, <https://ttyd.org.tr/tr/turizm-istatistikleri>

(Erişim tarihi: 14.03.2021)

TÜRSAB. (2021). Turizm Gelirleri, <https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-geliri>

(Erişim tarihi: 14.03.2021)

TÜRSAB. (2021). Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri ve Turizm Giderlerinin İthalat
Giderleri Oranı, <https://www.tursab.org.tr/istatistikler/turizmin-ekonomideki-yeri>

(Erişim tarihi: 10.04.2021)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Aslıhan KERMAN

Yabancı Dil : İngilizce

Doğum Yeri ve Yılı :

E-Posta :

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

- 2016, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü